

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**KUR'AN KURSUNA GİDEN KADINLAR
ÜZERİNE BİR DİN SOSYOLOJİSİ
ARAŞTIRMASI: İZMİR BORNOVA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

**FATMA NUR OĞUZ
ORCID NO:0000-0003-3054-4829**

İZMİR - 2021

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'AN KURSUNA GİDEN KADINLAR
ÜZERİNE BİR DİN SOSYOLOJİSİ
ARAŞTIRMASI: İZMİR BORNOVA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

FATMA NUR OĞUZ
ORCID NO: 0000-0003-3054-4829

DANIŞMAN: DOÇ. DR. HAKKI KARAŞAHİN

İZMİR-2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Kur’an Kursuna Giden Kadınlar Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması: İzmir Bornova Örneği*” adlı çalışmanın, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08 / 02/ 2021

Fatma Nur OĞUZ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**KUR'AN KURSUNA GİDEN KADINLAR ÜZERİNE BİR DİN
SOSYOLOJİSİ ARAŞTIRMASI: İZMİR BORNOVA ÖRNEĞİ**

Fatma Nur OĞUZ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Bu araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı Kur'an Kurslarına katılan kadınların dindarlık algısı incelenmiştir. İzmir İli Bornova İlçesi'nde bu kurslara devam eden 30 kadın katılımcıdan elde edilen veriler değerlendirilmiş, katılımcıların dindarlık algısını tespit etmeye yönelik sorular din-inanç, ibadetler ve gündelik hayat olmak üzere üç alt boyutta ele alınmıştır.

Katılımcılar, İslam inancının temel bileşenleri konusunda ortak düşüncede olup Kur'an'a iman, peygamberlere, meleklerle, ahirete iman gibi konularda tereddütsüz bir iman içerisindedir. Ancak katılımcıların alimlere güven, mezhepler, tarikatlar, başkalarına tebliğ gibi konularda aynı düşüncede olmadığı görülmektedir.

Katılımcılar farz ibadetleri aynen kabul ederken bu ibadetleri dindarlığın bir şartı görmekte, nafile ibadetleri ise zorunlu olmasa da iyi bir dindar olmanın gereği olarak kabul etmektedir.

Dinin günlük yaşamdaki yeri hakkındaki görüşleri tespit etmeye yönelik sorulara verilen cevaplar, katılımcıların çağın gereğine göre hareket etme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Katılımcılar faiz, kürtaj gibi konuları doğru bulmazken doğum kontrolü, faizli kredi kullanma, tesettür modası, makyaj, alkollü mekanlarda bulunma ya da çalışma gibi konularda gereklilik unsuruna vurgu yapmaktadır.

Sonuç olarak dindarlık ve dindarlık tarzlarının insanların inanç ve ibadetlerinin yanında dinin günlük yaşam pratiklerini etkilediğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, dindarlık algısı, dindarlığın boyutları, din sosyolojisi.

ABSTRACT

Master Thesis

A SOCIOLOGY OF RELIGION RESEARCH ON WOMEN ATTENDING THE QUR'AN COURSE: THE CASE OF IZMIR BORNOVA

Fatma Nur OĞUZ

İzmir Katip Çelebi UNIVERSITY

GARDUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

Department of Philosophy and Religious Sciences

In this research, the religiousness perception of women who attended the Quran Courses opened by the Presidency of Religious Affairs was examined. The data obtained from 30 female participants who attended these courses in Bornova District of Izmir Province were evaluated, questions to determine the participants' perception of religiosity were discussed in three sub-dimensions as religion-belief, worship and daily life.

The participants agree on the basic components of the Islamic belief and have an unwavering belief in matters such as belief in the Quran, belief in the prophets, angels, and the hereafter. However, it is seen that the participants do not agree on issues such as trust in scholars, sects, cults, and apostatizing to others.

While the participants accept fard prayers as exactly, they see these worship as a condition of religiosity, and vain worship is a necessity of being a good religious, although it is not mandatory.

The answers to the questions about the position of religion in daily life show that the participants tend to act according to the requirements of the age. While the participants do not find the issues such as interest and abortion correct, they emphasize the necessity element in subjects such as birth control, using interest loans, hijab fashion, make-up, being or working in alcoholic places.

In conclusion, it is possible to say that religiosity and religiosity styles affect the daily life practices of religion as well as people's beliefs and practices.

Keywords: Religiosity, perception of religiosity, dimensions of religiosity, sociology of religion.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	x

GİRİŞ

1. Araştırma Konusu ve Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı.....	5
3. Araştırmanın Önemi	5
4. Araştırma Kapsam ve Sınırlılıkları.....	7
5. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri.....	8

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din Kavramının Tanımı ve Önemi	9
1.2. Dinin İnsan Yaşamındaki Yeri, Önemi ve İşlevleri	11
1.3. Dindarlık Kavramı.....	16
1.4. Dindarlığı Oluşturan Temel Bileşenler.....	25
1.5. Dindarlığın Düşünce ve Davranışlara Etkisi.....	28
1.6. Dindarlık Tipleri/Türleri	37
1.7. Dindarlığa Etki Eden Faktörler	41
1.7.1. Bireysel Faktörler.....	41
1.7.2. Sosyo-Ekonomik Faktörler	43
1.7.3. Ailevi Faktörler.....	44
1.7.4. Cinsiyet Faktörü.....	46
1.7.5. Yaş ve Faktörü	46
1.7.6. Kültür ve Dindarlık Faktörü	47

1.7.7. Dini Gruplar ve Yeni Dini Hareketler.....	47
1.7.8. Ekonomik Gelir Düzeyi, Çalışma Durumu.....	49
1.7.9. Köylülük-Kentlilik Faktörü.....	50
1.8. Kadın.....	51
1.9. Kuran Kursları.....	52

II. BÖLÜM

YÖNTEM

1.1 Araştırmanın Yöntemi.....	54
1.2 Evren ve Örneklem.....	54
1.3 Araştırma Veri Toplama Teknikleri.....	55
1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	58
1.5. Veri Analizi	59

III. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

1.1. Demografik Özellikler	60
1.1.1. Katılımcıların Eğitim Durumu.....	62
1.1.2. Katılımcıların Medeni Durumu.....	62
1.1.3. Katılımcıların Meslek Durumu.....	63
1.1.4. Katılımcıların Dini Eğitimlerini Aldıkları Kurumsal Yapı	63
1.1.5. Katılımcıların Kendilerine Yönelik Dindarlık Algısı	64
1.2. Katılımcıların Dindarlık Hakkındaki Düşüncelerinin Analizi.....	65
1.2.1. İnanç Hakkındaki Düşünceler.....	65
1.2.2. Kur'an'ı Kerim'in Yeterliliğine İnanmaya Dair Görüşler.....	65
1.2.3. Kur'an'ı Kerim'in Değiştirilebilirliğine Dair Görüşler.....	65
1.2.4. Meleklerle İman Hakkındaki Görüşler.....	66

1.2.5. Tebliğ Hakkındaki Düşünceler	66
1.2.6. Alimlere Uymaya Dair Görüşler	67
1.2.7. Tarikata İhtiyaç Duyma Noktasındaki Görüşler	68
1.2.8. İnsanlara Değer Verme Noktasındaki Görüşler	69
1.2.9. Dini Çağa Göre Yaşama Hususundaki Görüşler	70
1.2.10. Meal ve Tefsir Okuma Durumu	70
1.2.11. Çözölemeyen Dini Sorular Hususundaki Görüşler	71
1.2.12. Ölümünden Sonraki Hayata Dair Görüşler	72
1.2.13. D.İ.B'e Dair Görüşler	73
1.3. İbadetler Hakkındaki Görüşler	74
1.3.1. Kalp Temizliğini Hususundaki Görüşler	74
1.3.2. İbadetler ve Allah İnancı İlişkisine Dair Düşünceler	76
1.3.3. Namaz ve Dindarlık İlişkisi Hakkındaki Görüşler	77
1.3.4. Zekat ve Dindarlık İlişkisi Hakkındaki Görüşler	77
1.3.5. Farz ve Nafile Oruca Dair Görüşler	77
1.3.6. Kadere İmana Dair Görüşler	77
1.3.7. Doğal Afet ve İbadet İlişkisi Hakkındaki Görüşler	77
1.3.8. İbadetlerde Bireysellik Hakkındaki Görüşler	78
1.3.9. Dini Yayın Gruplarını Takip Etmeye Dair Görüşler	79
1.4. Gündelik Hayat-Din İlişkisi Hakkındaki Görüşler	79
1.4.1. Dindarlık ve Örf-Adet İlişkisine Dair Görüşler	80
1.4.2. Tesettür ve Dindarlık İlişkisine Dair Görüşler	80
1.4.3. Özel Gün ve Geceler Hakkındaki Görüşler	82
1.4.5. Faiz Hakkındaki Görüşler	85
1.4.6. Haremlik-Selamlık Algısına Dair Görüşler	86

1.4.7. Makyaj Hakkındaki Görüşler.....	87
1.4.8. Dini Eğitim Hakkındaki Görüşler	88
1.4.9. Tokalaşmaya Dair Görüşler	89
1.4.10. Aile Planlamasına Dair Görüşler.....	89
1.4.11. Dindarlık Boşanma İlişkisine Dair Görüşler.....	89
1.4.12. Alkole Dair Görüşler.....	89
1.4.13. Tüketilen Gıdaların Helallğine Dair Görüşler.....	91
1.4.14. Eşin Dindar Olması Hakkındaki Görüşler.....	91
1.4.15.Kadınların Çalışması Hakkındaki Görüşler.....	92
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA.....	97

ÖNSÖZ

Din, insanoğlunun yaşantısını etkileyen ana faktörlerin başında yer alırken etkisinin yalnızca bireye yönelik olmadığını aynı zamanda toplumu da etkileyen ana faktörlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Toplumlara etkilemesi yönü ile pek çok araştırmanın ana konusu olan din, sosyolojinin de ana problemlerinden biridir. Araştırmamız da konusu itibariyle bireylerin dindarlık algısını inanç ibadet ve günlük hayata yansımaları yönü ile üç ana başlık altında incelemiştir.

Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın din eğitimini üstlenmiştir ve yaygın din eğitimini verdiği önemli kanallardan biri de Kuran Kurslarıdır. Kursların her yaş grubuna ve herkese hitap ettiği düşünülürse ne denli önemli olduğu görülmektedir. Çalışmamızda İzmir Bornova İli, Bornova Müftülüğü 'ne bağlı Kuran kurslarına katılan kadın kursiyerlerin dindarlık algısı üzerine çalışılmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde din kavramı, dinin insan yaşantısındaki önemi, dindarlık kavramı ve dindarlığın insan yaşantısındaki önemi, etkisi, dindarlık türleri, dindarlığa etki eden faktörler, kadın ve Kur'an Kursları ele alınırken ikinci bölümde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak sorulan sorulardan ve bu soruların verilerinden bahsedilmektedir. Son olarak üçüncü bölümde analizlere dayalı bulgular değerlendirilmiştir.

Araştırma boyunca sabırla bana yön veren ve her konuda katkıda bulunan kıymetli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Hakkı Kardeş'in'e şükranlarımı sunarım. Yine desteklerini ve sevgilerini her zaman hissettiğim sevgili annem, babam ve kardeşime, araştırma süresince her türlü feragatte bulunan ve yardımlarını esirgemeyen eşime ve varlıkları ile her zaman güç bulduğum oğullarım Ömer ve Osman'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Fatma Nur OĞUZ

İzmir-2021

GİRİŞ

1. Araştırma Konusu ve Problemi

Araştırmamızın konusunu; dindarlık algısının bireylerin inanç, ibadet ve günlük hayata dair yaklaşımlarını şekillendirmesini ele almak üzere İzmir Bornova'da Kuran Kurslarına katılan kadınların dindarlık algısına yönelik tasvir ve değerlendirmeler oluşturmaktadır.

Dinin tanımı ve konusu sosyolojinin en başından beri ele alınan ve üzerinde çokça tartışmaya sebep olan en girift konularından birisidir. Johnstone'a göre din, dinî grup üyeleri tarafından paylaşılan kutsal ve aşkın güçlere inanmaya odaklanmış inançlar ve pratikler bütünüdür. (Günay,2006: 22). Bir diğer tanımda ise din, evrensel bir olgu olarak hemen hemen bütün toplumlarda var olan bir fenomen olarak tanımlanmaktadır. Din, insan ilişkilerini, tutumlarını ve toplumsal hayatın işleyişini belirleyen bir kurumu ifade etmektedir. Bireyler mensup oldukları dini içinde buldukları toplumun mevcut yapısı içinde deneyimlemektedirler. Bir kısmı soyut bilgilerden oluşan din kavramının toplumsal yaşamdaki tezahürü büyük ölçüde semboller yoluyla hayata geçmektedir. Dinin toplumdaki yaşanış ve algılanış toplumdaki dindarlık biçimini de belirlemektedir (Coştu, 2009: 120). Dini inanış ve yaşayışın bireyselliğinden farklı olarak dindarlık biçimleri, bireylerin kendisi kadar çevresini de algılama biçimini etkileyen önemli bir sosyolojik fenomendir.

Dindarlık, dinin kendi gerçekliğinin ötesinde bir olgu olarak algı odaklı bir konudur ve bireyin dinin emir ve yasaklarının yanında dünyayı da nasıl algıladığını etkilemektedir. Bu açıdan dindarlık, dinin birey tarafından içselleştirilmiş (ve kendince yorumlanmış) bir hali olarak tanımlanabilir. Bu içselleştirme birçok faktörden etkilenmektedir. Bu nedenle dindarlık düzeyi ve algısı her insanda aynı şekilde değildir. Bu içselleştirme sonucu ortaya çıkan dindarlık tablosu, bireyin dini sembolize edişine de etki etmekte ve kişinin kutsalla ilişkisini ortaya koymaktadır (Erkan, 2014: 132-133). Günay, dindarlığı

özetle “yaşanan din” şeklinde tanımlamıştır.(Kardeşahin, 2008,192) dindarlık, bireyin hem dini hem dinin dünyadaki nasıl uygulanacağına ilişkin anlamlandırma biçimini ifade etmekte ve şekillendirmektedir (Akbaba, 2017: 61). Gerek dindarlığın çok boyutluluğu gerekse bireylerdeki dindarlık algısını çok sayıda faktörün etkilemesi, farklı dindarlık türlerinin de ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Dindarlık, dinin içerdiği çok boyutluluğun da etkisi ile insanlarda çok boyutlu bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Dinin emirleri ve toplumun dini doğruları kişilerin dindarlığının biçimlenmesinde etkili olmuştur. Geleneksel etkinin ağır bastığı durumlarda halk dindarlığı olarak adlandırılan ve dinle geleneğin harmanlandığı bir dindarlık ortaya çıkmaktadır. Geleneklerden ve geleneklerin içerdiği hurafelerden arınmış dindarlık biçimi resmi dindarlık olarak adlandırılırken (Bener, 2011: 1-5), dinin içsel bir mesele olduğu kabulü ile ortaya çıkan dindarlık ise içsel dindarlık olarak adlandırılmaktadır. Dinin bir sosyal statü ve toplumsal görünürlük aracı olarak tezahür ettiği durumlardaki dindarlık ise dışsal dindarlık olarak tanımlanmaktadır (Kızılgöçer, 2016: 1146). Dindarlığa ilişkin başka sınıflandırmaların olduğu da görülmektedir. Dindarlığın sadece kitabi emirlere göre biçimlenmesi normatif dindarlık olarak tanımlanırken toplumsal yapıyla ve alışkanlıklarla iç içe geçmiş dindarlık ise halk dindarlığını çağrıştırır bir şekilde popüler dindarlık olarak adlandırılmaktadır (Coştu, 2009: 125-126).

Dindarlık, bireyin dini kendinde nasıl temsil ettiği ile ilgili bir konu olduğu için bu alanda yapılan çalışmalarda bireyin dini inanış ve yaşayışını ortaya koyuş şekline göre farklı dindarlık tiyolojileri de yapılmıştır. Bunlardan bazılarını “liberal, muhafazakar, dogmatik, fanatik (Yapıcı, 2002: 100-106), ateşli, alaca, mevsimlik, beynamaz, ilgisiz” dindarlık (Günay, 1999: 260-264) şeklinde sıralamak mümkündür. Bu şekilde çok sayıda dindarlık tiyolojisinin

ortaya konması, dindarlığın tek bir kalıp içerisinde açıklanamayacak kapsamlı bir kavram olduğuna işaret etmektedir.

Kişilerin dindarlığı sadece dinin ne söylediği ile ilgili olmayıp, dinin kendisi ile birlikte kişinin kendi kişisel özellikleri, çevresel faktörler ve toplumsal yapının bir toplamı, bir karmasıdır. Dolayısıyla bireylerin dindarlığını etkileyen faktörleri kişisel (Şentepe ve Güven, 2015: 38-41; Çayır, 2014: 63-64), toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörler (Arslan, 2006: 13; Kurt, 2009: 16; Kavas, 2013: 6; Akbaba, 2015: 37; Karayiğit, 2017: 126; Kaya, 2018: 78) olarak gruplandırmak mümkündür.

Bireyin dindarlığı bu faktörlerden etkilenirken kişinin yaşamının ve davranışlarının da birçok yönüne etki etmektedir. İnsanların evliliği, aile ilişkileri ve çocuk yetiştirme biçimi (Aras ve Hökelekli, 2017: 134), eş seçimindeki tercihleri (Bener, 2011: 103-107), çevreyle uyumu, sorumluluk algısı (Şentepe ve Güven, 2015: 38-40); toplum içindeki yaşam tercihleri (Yapıcı, 2018: 83-84); tüketim biçimi ve tercihleri ile ekonomik ilişkilere bakışı (Köroğlu, 2014: 98-100), aile bireylerinin toplumsal konumu ve rolü hakkındaki düşünceler (Demirkanoğlu, 2017: 287-298) dindarlığın etki ettiği faktörler olarak öne çıkmaktadır. Genel olarak ele alındığında kişisel faktörler bireyin kendi kişilik özellikleri ile ilgili iken toplumsal ve sosyo-ekonomik faktörler ise bireyin yaşadığı toplumsal çevre ile ilgili faktörlerdir. Bunlar içerisinde toplumun kültür ve inanç yapısı, aile yapısı ve değerleri, sosyal ilişkiler, sosyal gruplar, toplumsal yapının biçimi, sosyal statü gibi faktörler öne çıkmaktadır. Ayrıca dindarlığın coğrafi yerleşimlere göre farklılaştığına ilişkin bulguların da olduğu görülmektedir.

Öte yandan bazı faktörden etkilenecek biçimlenen dindarlığın bireyin yaşamında da birçok hususa etki ettiği görülmektedir. Araştırmaların tespitlerine göre dindarlığın diğer insanlara karşı geliştirilen tutum ve davranışları (Karakaya, 2008: 1), aile içi ilişkileri düzenleme ve aile içi sorunları çözme

biçimleri (Lambert ve Dollahite, 2006: 447-448), gereksinimler hakkındaki düşünceleri (Beyaz, 2018: 4151), bireylerin psiko-sosyal durumları (Özcan, 2016: 2778), kişilerin kendilerini nasıl hissettikleri (Bilge, 2013: 162-163), mutluluk ve kendilik algıları (Beyaz ve Kaldık, 2018: 630-632), (Altun, 2015: 145-155), duygu ve davranışları, öfke ve şiddete meyillilik(Karaca, 2011: 229-233), ruh hali ve tükenmişlik durumları (Dağcı ve Kartopu, 2014: 377-379) gibi değişkenleri etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla bir bütün olarak bakıldığında bir insanın dindarlığı birçok faktörden etkilenirken bireyin kendi öznel tutum ve davranışına ve çevresiyle ilişkilerine etki eden bir faktör olarak da öne çıkmaktadır. Buradan hareketle dindarlığı çok boyutlu sosyolojik bir olgu olarak ele almak mümkündür. Çünkü çok sayıda değişkenin etkisi farklı dindarlık tipolojilerine yol açarken bu da bireyin bireysel ve toplumsal görünümünü çeşitlendirmektedir.

Dindarlığın bireyin yaşamında etki eden faktörlere değindikten sonra değinmemiz gereken bir diğer konu ise dindarlığa etki eden faktörlerdir. Bu faktörler ise şunlardır:

- Cinsiyet: Cinsiyet faktörü bakımından bireylerin dindarlık düzeyine baktığımızda erkekler kadınlara göre daha dindar denilebilmektedir. (Sezen,1993 :89,90)

- Yaş: Kişilerin yaşları arttıkça dini ibadet ve sosyal yaşam hakkındaki olumlu tutumlarında artış olduğu görülmektedir. (Taş,2006 : 68)

- Doğum yeri ve dindarlık: Kişilerin bölge bağlamında dindarlıklarında değişiklik görüldüğü söylenebilmektedir. Ülkemizde yapılan bir sosyolojik araştırmada bölge olarak doğum yerine göre dindarlığın inanç boyutuna dair tutumlarında Marmara Bölgesi doğumlular en olumlu tutumlara sahipken Ege Bölgesi doğumlular en olumsuz tutumlara sahiptir. (Taş,2006 :72)

- Eğitim durumu: Sosyal yapıya etki ederken aynı zamanda bireylerin görüş, tutum ve bakış açısını etkileyen faktörlerden birisi de eğitimidir. Yapılan

araştırtmalarda edinilen ortak sonuca baktığımızda bireylerin eğitim seviyesindeki artışa ters olarak dindarlık tutumunda bir azalış görölmektedir. Eğitim düzeyi düşük kimselerin eğitim düzeyi yüksek kişilere oranla daha dindar oldukları görölmektedir (Günay, 1999 :101)

- Medeni durum: Yapılan saha araştırmalarında medeni durumu evli olan kişilerin bekar olan kişilere göre daha dindar olduğu görölmektedir. (Köktaş, 1999 :108)

- Meslek: Bireylerin hayatlarının şekillenmesinde etkili olan faktörlerden birisi de meslekleridir. Sezen'in bir araştırmasında başta hukuk ve sonra da sağlık mesleği mensuplarının dini inanç düzeyinin diğer meslek gruplarına göre daha düşük olduğu; sırasıyla tarım kesimi, ev kadını, işsiz, hizmetli, asker-polis, teknik meslek sahipleri ve serbest eleman mensuplarının ise dini inanç düzeyinin daha üst düzeyde olduğu görölmektedir (Sezen,1993: 96.97)

- Gelir durumu: Bireylerin içinde buldukların gelir gurubuna göre dünyaya dair bakış açıları ve değerlendirmeleri değişmektedir. Gelir grupları arasında dine karşı en olumlu tutum ve görüşlere orta gelir grubu sahipken, en olumsuz tutuma sahip grup gelir düzeyi çok düşük olanlardır. (Taş,2004: 80)

- Dini öğrenim durumu: Bireylerin dini eğitimlerini hangi kanal vasıtasıyla aldıkları onların fikir, zihniyet, dünyaya dair bakış açısını etkileme yönünden önemli bir noktadır. Dini eğitim alan kişilerin almayan kişilerin almayanlara kıyasla daha olumlu bir tutum içerisinde oldukları söylenebilir.

2.Araştırmanın Amacı

Dindarlığı etkileyen faktörler değerlendirildiğinde Ege Bölgesi'nde yaşayan insanların dindarlık tutumunun diğer bölgelerde yaşayanlara göre daha olumsuz olduğu sonucu çıkmıştır. (Taş,2006 :72). Yine başka bir araştırmada büyük şehirde yaşayanların kırsal yerlerde yaşayanlara göre daha olumsuz tutumda olduğu görölmüştür. Araştırmalar dikkate alındığında Ege Bölge'sinde olması ve Ege Bölge'sinde büyük şehir denildiğinde insanların aklına ilk

gelebilecek şehir olması yönünden İzmir’de yapılan bir dindarlık algısı problemi dikkat çekici olarak görülebilir.

Bu sebepten dolayı İzmir Bornova’da Kuran Kursu’na giden kadınların dindarlık algısını inceleyen bu araştırmada katılımcıların dindarlık anlayışı üç ana başlık altında sınırlandırılmıştır. ‘Katılımcıların inanç, ibadet ve günlük hayata dair bazı sorunlar hakkındaki görüşleri nelerdir?’ Sorusuna çözüm aranmıştır.

2. Araştırmanın Önemi

Diyanet İşleri Başkanlığı, gerek Türkiye’de yurt içi faaliyetleri ile gerekse dünyanın birçok ülkesinde Türklere ve diğer Müslüman toplumlara yönelik hizmetleriyle dini bir kurum olmanın yanında sosyal bir kurum olarak da dikkat çekmektedir. Faaliyetleri ile Müslüman bireylerin dini eğitimlerinin sağlanmasının yanında sosyalleşme sürecinde de çok önemli görevler ve roller üstlenen Diyanet’in bu hizmetleri içerisinde Kur’an Kursları aracılığıyla sağladığı hizmetlerin ayrı bir önemi vardır. Çünkü bu eğitimler bireylerin dinsel ibadetlerin içeriğini ve uygulanışını öğrenmesini sağlarken ibadetlerin yanında inanç boyutunda da kendini geliştirmesini sağlamaktadır (<https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR>, Erişim: 20.05.2020). Diyanet’in verdiği eğitimler bireylerin inanç ve ibadetleri kadar dindarlık algılarını da etkilemekte, dini yaşayış ve düşüncülerine şekil vermede önemli bir rol üstlenmektedir.

Sosyo-kültürel bir varlık olarak bireylerin din ve dünya hakkındaki bakış açılarının önem kazandığı günümüzde dindarlık algısının inanç, ibadet ve gündelik yaşama bakışı ne düzeyde etkilediğinin incelenmesi önemli bir konudur. Öte yandan bütün toplumlarda bireyin yetişme sürecinin en önemli aktörlerinden birisi olan kadınların, dindarlık algılarının tespit edilmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü sınırlı sayıdaki istisnalar hariç tutulmak üzere insanlar temel kişilik özelliklerini ve ilk eğitimlerinin kalıcı etkilerini ana-baba

terbiyesi altında kazanırlar. Bu nedenle potansiyel olarak annelik rolü de olan kadınların dindarlık algısı, toplumsal yapının gelecekteki biçimine ilişkin ipuçlarını kavrama açısından önem taşımaktadır.

Bu nedenle kadınların yetiştirilen bireyler üzerindeki etkisi göz ardı edilememektedir. Yapılan araştırmamızda İzmir Bornova Müftülüğü 'ne bağlı Kuran Kurslarına giden kadınların inanç, ibadet, günlük hayata dair tutum ve davranışları önem kazanmaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplar ile dindarlık anlayışları hakkında bir sonuca varılmıştır.

3. Araştırma Kapsam ve Sınırlılıkları

Dindarlık çok boyutlu olmasının yanında bireyin yaşamını ve toplumsal yapılanmayı önemli ölçüde etkileyen bir kavram olduğu için bu tez araştırmasının kapsamında bazı sınırlamalara gidilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın amacına uygun olarak dindarlık kavramının sosyolojik derinliğine inilmeyerek genel bir tanımlama yapılmış, dindarlığın birey yaşamındaki önemi ve rolü üzerinde durularak Kur'an Kurslarında eğitim alan kadınların dindarlık algıları incelenmiştir. Buna uygun olarak dindarlığa ilişkin çeşitli tartışmalar ve spekülasyonlar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Her araştırma, özellikle de empirik araştırmalar, kullandıkları örneklem ile sınırlı olduklarından, bu araştırmada da elde edilecek veriler, belirlenecek olan örneklem ile sınırlıdır. (Karaşahin,2006:8). Bu sebeple araştırmamız çalışma alanı ve katılımcıları olarak seçilen İzmir Bornova 'da Kuran Kursu'na katılan kadın katılımcılar ile ilgilenecektir. Katılımcılar üzerinden elde edilen verilerle genellemeye gidilecek ve edinilen bilgiler ortaya konacaktır.

4. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Nitel ve nicel araştırmalar arasındaki farkı ortaya koyan Dabbs'tır. Nicel araştırmalar, sayılar ile ölçülebilen ve elde edilen verilerin istatistiksel sonuçlarını göz önüne alarak sosyal olguları mercek altına alan ve bu olguların sebep sonuç ilişkisini ortaya koyan araştırmalardır. Nitel araştırmalar ise görüşme doküman analizi ve gözlem gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanarak olay ve algıların doğal ortamda bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar olarak tanımlanabilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39).

Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanmış, nitel ve nicel araştırma bir arada kullanılarak karma yapılmış ve araştırmaya özgü ilkeler göz önüne alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi tercih edilerek ve açık uçlu sorular sorularak, katılımcıların kendisini ifade etmesine ve konular hakkındaki görüşlerini bildirmesine fırsat tanınmış, kişisel bilgilerin tanınmaya yönelik olduğu sorular ile ilgilenilmemiştir.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din Kavramının Tanımı ve Önemi

İnsan yaşamındaki davranış ve tercihlerin oluşumunda etkin rol oynayan değerler arasında din kavramı, inanç ve uygulama bakımından sistemleşmiş bir bütündür. Dine mensup olan insanlara ise kendi dünya görüşü çerçevesinde bir yaşam şekli sunan bir sosyal kurumdur.(Kızılgöçer, 2016: 1145).

Batıda “religion” olarak isimlendirilen, Arapçada ise “deyn” kökünden gelen din kavramı; insanların kendi kişisel özelliklerine, dünya görüşlerine ve ruh dünyalarına göre farklı şekillerde algılanmaktadır. İnsanın kavrayamadığı çözümleyemediği ve karşısında kendisini güçsüz hissettiği mistik ve doğa üstü güçlere yönelme olgusu olarak da tanımlanan din, kendi içinde bir kurallar, semboller sistemi olarak da kabul edilmektedir (Akababa, 2017: 56-57).

Din sözcüğü Arapçada örf, gelenek, itaat etme, gidilen yol, ödül, ceza ve millet anlamlarına gelmektedir (Karlı, 2011: 69). Din kelimesi, etimolojik bakımdan yol, hüküm, kanun, hesap günü ve hukuk gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Tanımı ise; bireylerin yaratıcı üstün bir güç olarak görüp kabul ettikleri varlığa imanları, ibadetleri ve bu iman gereği olan davranışları düzenleyen yol olarak yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle din, insanların tüm yaşamını kuşatan, belirli kaideleri bulunan, bunlar üzerinden müntesiplerine direktifler veren ve kimi zaman esnek kimi zaman da sert biçimde sınırları belirlenmiş öğretilerin bütünüdür. Bu tanımlamaya göre, içinde bir tanrı düşüncesi olsun ya da olmasın, metafizik değerler içersin ya da içermesin insanların düşünce alanında ve yaşam döngüsünde belirleyici etkisi bulunan her sistem, din olarak kabul edilmektedir (Bilgin, 2014: 76).

Din ile ilgili yapılan tanımlar arasında “tanrının belirlediğine inanılan kurallara uyum”, “kutsal kabul edilenle ilişkilendirilen emir, yasak, bağlılık, inanç ve pratiklerden oluşan yaşam biçimi” gibi tanımları da saymak mümkündür. Bunların yanında din, bir topluluk içindeki bireylerin ortak bir inanç ve bağlanma ihtiyacıyla yönelindikleri düşünce ve eylemlerden oluşan sistemler şeklinde de tanımlanabilmektedir. Öte yandan İslam dininin kutsal kitabı Kur’an’ı Kerim’e göre ise din, Allah’ın otoritesine, emir ve yasaklarına boyun eğerek yaşama karşılığında mükafat, boyun eğilmediği ve kurallara riayet edilmediğinde ise ceza vaad edilen inanma ve yaşama şeklidir (Beyaz, 2018: 4150).

İnsanlar için bir düşünme, hissetme ve iletişime geçme aracı olması dolayısıyla dinin tanımından ziyade birey ve toplum için ifade ettiği anlam ve önem öne çıkmaktadır (Hökelekli, 2010: 25). Çünkü din insanların hayata bakış açlarına, insanların hayatın kendisine, günlük yaşama, insanlar arası ilişkilere yükledikleri anlamlara yön veren bir olgu olarak insanı bir bütün olarak kuşatmaktadır. Bunun yanında dinin insanlar arası ilişkilerin yapısı ve içeriğine de önemli ölçüde etki ettiği görülmektedir (Kavas, 2013: 2).

Dinin tanımını farklı anlayışlara göre yapacak olursak Marksist din anlayışına göre din, insanoğlu için tarihin her döneminde sıkıntılarıyla başa çıkabilmesinde önemli bir araçtır ve insanlara gerektiğinde sığınabilecek bir üstün güç sunmuştur. Bu yönüyle din, insandaki güce bağlılıkla ilgili varoluşsal boşluğu bilinen tüm beşeri sistemlerden çok daha fazla doldurmuştur (Tokur, 2014: 258) denilebilir. Weberyen din anlayışına göre ise dinin tanımı farklı bir şekilde yapılmıştır. Bu anlayışa göre din geleneksel düşünceyle ahlak, inanç ve ibadeti bir araya getiren bir sistem olarak hem bireyin yaşamını hem toplumsal yapıyı düzenlemektedir. Dine bu etkiyi yaratma imkanı sağlayan temel faktör, dinin merkezinde her şeyden üstün bir Tanrı anlayışının var olması ve dinin de Tanrı’nın emirlerinden oluştuğu varsayılan sistemsel bir bütünlük olarak kabul

edilmesidir. Ancak bireyin ve toplumun değişiminin insanlardaki dini algıyı etkilediği de görülmektedir. Marksist anlayış tanımında dini yalnızca sınımlanacak liman olarak tanımlanması araştırmamız açısından yetersizdir. Çalışmamızda bireylerin iman, ibadet ve toplumsal anlayışını incelediğimizi göz önüne alırsak Weberyen tanım araştırmamız açısından daha yeterli bir tanımdır diyebiliriz.

Din hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında dinin insanlık tarihi boyunca bütün toplumlarda karşılaşılan ortak bir öge olduğu görülmektedir. Ancak zaman içerisinde toplumlar değişir ya da gelişirken insanların dinle ilgili algısı ve yaklaşımı da değişim geçirmektedir. Dinle iç içe bir yaşam biçimini ifade etmek için sık sık başvurulan geleneksel yaşamın modernleşme karşısında gücünü kaybetmesine bağlı olarak son yıllarda din, dindarlığın önemi ve rolü gibi konularda çok sayıda sosyolojik araştırma yapılmıştır (Akkuş, 2018: 115).

1.2. Dinin İnsan Yaşamındaki Yeri, Önemi ve İşlevleri

Din hem bireysel hem de toplumsal yönüyle, insan yaşamının her döneminde ve alanında kendini hissettiren güçlü bir olguyu temsil etmektedir. İnsanların ruhsal dünyalarındaki ahengi sağlayan din, insanların hayatına anlam katmakta ve davranışlarına da yön vermektedir. Bu bağlamda din aynı zamanda bir denge unsuru olarak da görülmektedir. İnsanın ruh dünyasındaki etkisinden dolayı, din konusu özellikle psikolojik alanda pek çok araştırmanın da konusu olmaktadır. Fromm, bütün insanların yaşamlarını adayacakları bir varlık veya nesneye gereksinim duyduklarını ve bağlandıklarını söylemektedir. Bu noktada dini, insanlar için varoluşsal ve tatmin edilmesi gereken bir gereklik olarak ele almakta ve tapınmayı da bunun yöntemi olarak görmektedir (Akbaba, 2017: 59).

Bireyler bir yaratıcının varlığını kabul ederek ve ona bağlanarak, mükemmelleşme, kendi olma ve kendini aşma bilincini elde etmekte ve bunun sağladığı özgüveni yaşamaktadırlar. Din bu noktada, bireysel duygu ve

düşüncede etkili bir biçimde yer bulmakta ve bireylere özgüven duygusu sunmaktadır (Turan, 2018: 627).

İnançlar ve davranışlar, kişilerin karakterlerindeki devamlılığa, yaşantılarını anlamlandırmaya ve hedeflerine ulaşmalarına hizmet etmektedir. İnanca duygusal unsurlar da eklendiğinde, bireysel tutumlar ortaya çıkmaktadır. Duygusal unsurlar ise davranışları doğurmakta, dolayısıyla bu davranışlar duygusal unsurların somutlaşmış hali olarak şekillenmektedirler. Bu bağlamda dinle ilgili inançlar ve duygular, davranışlarla ifade bulmakta, bireyler dini duygu ve düşüncelerini davranışlar olarak somutlaştırmaktadırlar (Kavas, 2013: 3).

Kişinin kendini doğru bir şekilde görüp değerlendirmesi, kabullenmesi, sayı duyması, özgüven duyması ve kendini sevmesi ruh haline benlik olarak yansımakta, sağlıklı ve mutlu bir birey olmanın önünü açmaktadır. Bireyin yaşadığı dünyayı anlamasında ve kendine bir yer bulmasında inançlar ve değerler sistemi olarak dinin verdiği mesajlar, insanı ve yaşamını değerli kılarak, güçlü ve dengeli bir kişilik yapısının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu suretle birey, kendini ve etrafını dinin manevi değerleri üzerinden görüp anlamlandırarak benlik saygısı kazanmakta ve etrafına yansıtılmaktadır. Özellikle ergenlik ve ilk gençlik döneminde şekillenen karakter üzerinde, din ve inanç olgularının yaratacağı olumlu etki, genç bireylerin psikolojik ve sosyolojik gelişimlerinde bir denge unsuru oluşturmaktadır (Kımtır, 2008: 40). 51).

Din olgusunun bireylerin özsaygısı üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmada (Karlı, 2017: 41-42), yaşın ilerlemesi ile birlikte benlik saygısının azaldığı, cinsiyet değişkeninin öz saygı üzerinde bir etkisinin görülmediği ancak, dindarlık ve dini değerler ölçeğinde kadınların puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Araştırmaya göre, sosyo-ekonomik düzeydeki artış bireylerin özsaygı düzeyini artırmakta ancak dindarlık eğilimlerinde ise bir düşüşe yol açmaktadır. Araştırma verilerine göre,

bireylerdeki sigara ya da alkol kullanımı ile özsaygı arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunamazken, dindarlık eğilimi ile arasında oldukça yüksek ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda dindarlık eğilimindeki artışın, sigara ve alkol kullanma davranışını azalttığı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca dini değer ve motivasyonları yüksek olan bireylerin, düşük olanlara oranla öz saygılarının daha yüksek düzeyde olduğu da araştırma sonuçlarında görülmektedir.

Ergenlik dönemi, dini inanışta uyanmaların, gelenekselle çatışmanın, dine ilgi ya da ilgisizliğin kısaca dini ve ruhani arayışların tırmanışta olduğu bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde kendini ve yaşamın anlamını sorgulayan genç insanların, kendilerini tanımlamalarında ve psikolojik sosyal tatmin ihtiyaçlarının giderilmesinde dini güdüleme ve motivasyon son derece önemli bir yer tutmaktadır. Dini değerler ve pratikler üzerinden toplumla kaynaşan genç bireyler, aynı zamanda dinin sağladığı manevi tatmin, huzur ve güven duygusuyla kimliklerini ruhsal anlamda daha kolay ve sağlıklı bir şekilde oluşturmaktadırlar. Diğer bir deyişle din, genç bireylere güven duygusu ve değerler üzerinden pozitif bir dünya görüşü sunmaktadır (Kıııter, 2008: 45).

Dinler bireysel anlamda kişilerin kutsal olanla bağıını ve ilişkisini ifade etse de, genel anlamda toplumu hedef almaktadır. Bazı düzenlemeler ve değişikliklerle kurumların diğer kurumlarla ve insanlarla olan ilişkilerine müdahale etmektedirler. Dolayısıyla, toplumun sosyal, ekonomik, bireysel ve kurumsal tüm davranışlarında etkili olan din, insanların etkileşim içinde olduğu tüm alanları ortak değerler üzerinden düzenlemekte ve denetlemektedir (Küçükşen, 2011: 25).

Toplumla arasında sosyolojik bir ilişki barındıran din kavramı, toplumsal ahlakla birlikte inanç ve ibadet gibi kavramları da barındıran kompleks bir yapıyı teşkil etmektedir. Toplumsal hayatla arasında etki-tepki ilişkisi olan din, toplumun tüm sosyal kurumlarına etki etmektedir. Bu bağlamda bireylerin

toplumsal yaşamdaki din etkileşim düzeyleri dini eğilimlerini belirlemekte ve bu eğilimin dışı vurumu dindarlık olarak tanımlanmaktadır. Dindarlık kavramı, bireylerin dini inançları çerçevesinde meydana getirdikleri dini yaşantıları şeklinde ifade edilmektedir (Akbaba, 2017: 61-67).

Toplumların varlığı ve bu varlığın devamlılığı toplumun sahip olduğu değerlerle mümkün olmaktadır. Bu değerlerden doğan ortak eylemler, toplumların davranış şekillerini meydana getirmektedir. Bu toplumsal değerlerin meydana gelmesinde dinin oldukça büyük bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Topluma ait tüm faktörler de dini algılama ve yaşama biçimine katkı yapmaktadır. Bir başka deyişle insan üzerinde etkili olan tüm unsurlar, insanın dini duyguları içselleştirmesini ve tutumlarını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle insanları ve dinle olan ilişkilerini anlamak için etkileşimde olduğu tüm faktörlerin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir (Kızılgöçer, 2016: 1144).

Dinin toplumda algılanma ve yaşanma şekli din sosyolojisinin konusunu oluşturmaktadır. Bu yansıma, dinin toplum tarafından algılanma biçimi kadar söz konusu dinin yapısına göre de değişiklik göstermektedir. Her dinin kendine özgü bir kurallar sistemi ve mensuplarından farklı beklentileri bulunmaktadır. Ve yine her dinin kendi inananları içinde farklı düzeylerde algılandığı ve yaşandığı bilinmektedir. Bu noktada dindarlık bu farklı algılamaların bir tezahürünü temsil etmektedir

Her toplumun ve her bireyin farklı bir din ve dindarlık anlayışı olduğu gibi, her yaş döneminin de dine yaklaşımında farklılıklar görülmektedir. Dünyayı anlamlandırma ve benlik oluşturma çabalarının yoğun olduğu bu dönemde her ne kadar içsel çatışmalar yaşasalar da, varoluşsal anlamda bir güven ve bağlanma odağı olan din, yol gösterici olmaktadır. Çünkü din, toplumun tamamını ilgilendiren, kültürel, ahlaki, sosyal ve siyasi alanlardaki konuların kavramlaştırılmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü, en temelde bağlanma odaklı bir inanç sistemi olan din, genç bireyleri

kendi sınırları içinde bir anlamda bağımlı kılarken, bu yolla yaşayış ve davranışlarına da yön vermektedir. Türkiye’de genç nüfusun dine yönelik düşünce ve davranışlarının çoğunlukla olumlu olduğu bilinmektedir. Üniversite gençliği ile yürütülen bu konudaki çalışmalar da bunu doğrulamaktadır (Taş, 2010: 50-

Dinin birey ve toplum üzerinde baskın bir etki yaratmasında, meşrulaştırıcı bir özellik taşıması önemli rol oynamaktadır. Din bütün düşünceleri ve tutumları, inançları, bilgileri, siyasal kurumları ve toplum düzenini, bunların hepsine kutsallık kazandırarak ve statüler vaat ederek, bir başka deyişle beşeri olarak açıklanan gerçeklikleri, kutsal olarak nitelenen bir realiteye bağlayarak hem objektif, hem de sübjektif zeminde meşrulaştırmaktadır. Ancak bu meşrulaştırma sadece mevcut düzeni geçerli ve kılmak yönünde değil, bazı durumlarda tam tersi şekilde bu düzeni eleştirmek ve zararlı eylemlerden korunmak için de işletilebilmektedir (Okumuş, 2005: 53).

Dinin, toplumsal bütünleşmeyi sağlamadaki etkisi olduğu bilinmektedir. İdeal bir bütünleşmenin sağlanması noktasında din, son derece etkili bir katkı sağlamaktadır. Bu türden bütünleştirici bir etki sağlamakla birlikte din, zaman zaman ihtilafa sebebiyet veren, protesto eylemlerinde kullanılan ve toplumsal farklılaşmayı körükleyen bir etkiye de sebep olabilmektedir (Günay, 2000: 294-295).

Din, bireylerin belli sınırlar içinde tutulmasına ve kontrol edilmesine de olanak tanımaktadır. Çünkü bireyleri dışarıdan bir şekilde itaate zorlarken, içsel bir kuvvet olan vicdan yoluyla da içeriden kontrol edilmelerine yardımcı olmaktadır. Toplumda sosyal yapılanmanın oluşturulmasında yine dinin önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu alanda da bir meşrulaştırma etkisi yaratan din, bazı durumlarda bu oluşumların prensiplerini de belirlemektedir. Bu noktada meşrulaştırma ve sosyal yapılandırma işlevlerinin kaynaşmış olduğu görülmektedir (Wunthnow ve Berger, 2002: 131-133-134).

Dinin işlevlerine değinirken kültürle olan ilişkisini de ele almak gerekmektedir. Hem maddi hem de manevi öğelerden oluşan toplum kültüründe, din en özel yeri tutmaktadır. İnsanlık tarihinde dinle ilgisi ya da bağlantısı olmayan kişilerle karşılaşmak mümkün olsa da, dinle ilişkisi olmayan bir topluma rastlanmamaktadır. Neredeyse tüm toplumlar, ister beşeri olsun ister ilahi olsun bir dine bağlanmakta ve hayatlarını bu inanç çerçevesinde düzenlemektedirler. Tarihsel süreçte dinin herhangi bir toplumla temasına bakıldığında, dinin o kültürü kendi ana değerlerine ve öğretilerine uygun olarak değiştirmek ve uyarlamak istediği görülmektedir. Aynı şekilde kültüründe, dini kendi öznel yapısı gereğince kabul etme eğiliminde olduğu bilinmektedir (Akdoğan, 2012: 437-451).

Değerler kavramı ve din arasındaki ilişki bilimin birçok alanında ele alınmakta ve aralarındaki yakın ilişkinin dün olduğu gibi bugün de öne çıkarıldığı görülmektedir. Dinler spesifik değerlerin bir kısmını diğerlerinden daha öncelikli tutmakta ve mensuplarını bu değerlere yoğunlaşmaları için teşvik etmektedir. Dinlerin olumlu veya olumsuz bu değerleri anlamlandıran mekanizmaları ve toplumu birleştirici niteliği dinin öncelikli değerlerinin toplum tarafından da öncelikli olarak kabul edilmesinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla dindar kesimlerin temel yaşam tarzı, dinin öne çıkardığı değerler etrafında şekillenmekte ve bu güçlü etki bireylerin tüm tutum ve yaşantılarına yön vermektedir (Mehmedoğlu, 2006: 138).

1.3. Dindarlık Kavramı

Din kelimesinden türeyen dindarlık, anlamsal yakınlıkları nedeniyle hem gündelik yaşamda hem de bilimsel alanda çoğunlukla birlikte kullanılmaktadır. Ancak dindarlık, hissetme ve yaşantıya geçirme anlamında bireysel bir olgu iken, etkileri bakımından sosyal bir kavramı temsil etmektedir (Karakaya, 2008: 20). İnsanlar ilahi olana karşı içselleştirdikleri duygularını, gündelik hayatın tüm

süreçlerinde dışa vurumaktadırlar ve dolayısıyla dindarlık algısı kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bireylerin dini içerikler karşısındaki tutumları, kendi değerlerler sisteminde karşılık bulmaktadır. Eski dönemlerde şekilsel sayılabilecek tek bir boyutuyla ele alınan dindarlık kavramı, günümüzde birçok farklı boyutuyla birlikte değerlendirilmektedir. Dinin bilgi, duygu, inanç, ibadet ve etki boyutlarında ulaşılan seviye ve bunlar arasındaki tutarlılık (Kızılgeçit, 2016: 1144-1145).

Dindarlık ve dindarlık davranışlarını yöneten motivasyon unsurlarına dayalı olarak dindarlık içsel yönelimli dindarlık ve dışsal yönelimli dindarlık olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel yönelimli modelde bireyler, kendilerini bütünüyle dinin uygun gördüğü kurallara ve yaşam şekline adamaktadırlar. Dışsal yönelimli dindarlık modelinde ise din, belli gruplara dahil olmaya olanak sağlayan bir aracı olarak kullanılmaktadır. Dışsal dindarlarda kişiler, dini sorumlulukları yerine getirmekte ancak, bunu yaparken kişisel çıkarlarına uygun buldukları davranışları sergilemektedirler. Söz gelimi, dini bir topluluğa veya cemaate üye olarak manevi bir tatmin yaşamayı değil kendine bir çeşit statü sağlamayı amaçlamaktadır. İçsel yönelimli dindarlarda böyle bir beklenti bulunmamakta, bu kişiler gereksinim duydukları şeyleri dinin esasları ve sınırları çerçevesinde karşılamaya gayret etmektedirler (Beyaz, 2018: 4151).

Bireysel bir tanımla çerçevelenen dindarlık, genel anlamda din olgusunun bireyin yaşantısına nüfuz düzeyi olarak açıklanmaktadır. Ve bir kişi dindar olarak tanımlandığında, o kişinin dini değerleri içselleştirdiği, dinin öngördüğü kurallara ve yasaklara uyduğu ve dini kendi yaşamında bir denetleyici olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Dindar kişinin tüm davranışları ve yaşantısında dini kaideler referans olduğu için, kutsalla olan ilişkisi tüm dünyevi faaliyetlerinin merkezinde bulunmaktadır (Kurt, 2009: 2).

Dindarlık, kişilerin inanma ve bağlanma seviyelerini günlük yaşam içinde yaşayarak ortaya koymaları şeklinde tanımlanmaktadır. Düzenli olarak

ibadethanelere gitme, dini değerleri sahiplenme, dinin ilkelerine kurallarına uyma gibi davranışlar kişilerin dindarlık düzeylerinin dışı vurumu olarak ele alınmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle, kutsal kabul edilen din ve inanışın belirli kişi ya da gruplar tarafından yaşanma şekli olarak da ifade edilmektedir. Dindarlık denilince akla gelen boyutlar inanç, ibadet, duygu, bilgi ve toplumsal etki olarak bilinmektedir. Dolayısıyla bireylerin dindarlık düzeyleri, tek bir boyutla değil tüm bu boyutlarla olan uyumu ve tutarlılığı göz önünde bulundurularak ölçülebilmektedir (Çubukçuoğlu ve Haşıloğlu, 2012: 5). Dindarlık iki ana görüntüyle ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri bireylerin tecrübe, duygu ve düşünce boyutunda yaşayıp deneyimlediği kişisel dindarlıktır ve kişinin kutsal olanla ilişkisinden doğan huşu, ümit, arınma, bağlanma, korku ve tövbe gibi duygulanımlarını içermektedir. Toplumsal dindarlık ise bu bireysel deneyimlerin toplumsal alanlardaki ifade ediliş şeklini tanımlamaktadır. Sonuç olarak bireysel dindarlık türlerinin dışarıya yansıyan şekillerinde görülen benzerlik, belli bazı formlar üzerinden toplumsal yaşamda dindarlığın karakterize olarak gelenekselleşmesi ile sonuçlanmaktadır (Yapıcı, 2002: 80-81).

Dindarlık kavramı, toplumsal yaşantıda bireylerin dini inanç, eğilim ve uygulamalara yönelik olarak ortaya koydukları duygu, düşünce ve davranış biçimlerini ifade etmektedir. Dolayısıyla göreceli olduğu açık olan dindarlık kavramının, din kavramından ayrı bir şekilde ele alınması mümkün görünmemektedir. Psikolojik boyutuyla bireysel bir olgu olarak görülse de aynı zamanda sosyal bir kavram olan dinin toplumsal boyutu da açık bir şekilde kabul edilmektedir. Bu bağlamda dindarlığın tanımlanmasında din, sosyal yönüyle kaçınılmaz olmaktadır. Bireylerin kutsal olanla aralarında oluşturdukları bağlılık düzeyinin sübjektif dışı vurumu dindarlık olarak tanımlanmaktadır. (119-122).

Algılama ve hissetme yönüyle bireysel ve sübjektif olan din, hayata uygulanışı bakımından ise gözlenebilir, toplumsal ve objektif bir olguyu temsil

etmektedir. Bu noktada hem iç hem de dış unsurlardan etkilenerek değişmesi ya da şekil alması doğal kabul edilmektedir. Dindarlık kavramı temelde, dini inancın öznel dünyasını nitelemektedir. Dolayısıyla bir bireyin dindarlığı söz konusu olduğunda o bireyin içsel gerçekliğine de vurgu yapılmaktadır. Çünkü söz konusu birey bir dine mensup olmakla, o dini kişisel yaşantısının da fonksiyonel bir belirteci haline getirmektedir. Ve dindarlık kişinin karakter özellikleri kadar içinde yaşadığı toplumun katmanları ve değer yargıları da göz önünde bulundurularak tanımlanması gereken göreceli bir olgu olarak kabul edilmektedir (Taş, 2010: 52-53).

Bağlı olduğu dinin kurallarına gereğince uyan, dinine içtenlikle bağlı bir şekilde yaşayan insanlara “dindar” denilmektedir. Başka bir deyişle, mensubu bulunduğu dinin inançlarını, ilkelerini, sembollerini davranışlarına yansıtan ve içselleştiren kişiler dindar kişiler olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda dindarlığın, bireyin davranışlarında ve yaşam tarzında somutlaşması beklenmektedir. Çünkü dindar, kendi arzusu ve iradesiyle dindar olmayı seçerek din adına bir temsilcilik ve sorumluluk yüklenmektedirler.(Bilgin, 2014: 76). İnsanların mensubu oldukları dini yaşama şekilleri dindarlık olarak tanımlanırken, bunun ortaya konma biçiminin de bireylerin kamusal alanlarda dinin öngördüğü kural ve uygulamalara uyumlu davranışlarının olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, yaşam tarzını belirlemede dini referans olarak alan, dini kaidelere ve yükümlülüklerle riayet eden kişiler dindar kişiler sınıfına girmektedir. Fakat son derece öznel bir kavram olan dindarlığın yine de tam olarak tanımlanması oldukça zor görünmektedir. Genel bir tanımlama yapmak gerekirse de dindarlık, bir din ya da inanç sistemini benimseyip kabul eden bireylerin, o dinin kurallarına uygun biçimde yaşamaları olarak tanımlanabilmektedir (Karakaya, 2008: 24).

Allah ile insan arasındaki ilişkinin insanın şuur düzeyindeki canlılığı, dindarlığı oluşturan motivasyonun da temel dayanağını oluşturmaktadır.

İnsanların dindar olma kararının altında yatan neden, din psikolojisinin üstünde en fazla kafa yorduğu soruyu oluşturmaktadır. Batılı araştırmacıların bu yöndeki araştırmalarına ve bunlardan çıkan sonuçlara bakıldığında bu nedenler, bireylerin güvenlik ihtiyacı, kimlik bunalımı ya da insanın kendini gerçekleştirme arzusu olarak sıralanmaktadır. Reform ve Rönesansla başlayan rasyonel düşünce ve pozitivist yaklaşımların, batıda din olgusunu kısmen dışladığı, ancak dinin dışlanmasıyla ortaya çıkan boşluğun doldurulmadığı ve dinin tekrar insan yaşamındaki yeri tesis edilmezse, insanlığın yaşadığı dünyayı yok edeceği yönündeki düşüncelerde artışlar olduğu görülmektedir. İslamiyet ve Kur'an ise, dini motivasyon unsurlarından ziyade insanoğlunun fitratı gereği dine meyilli yaratılışının altını çizmekte ve insanların hangi nedenle dindar olduklarına değil, hangi nedenlerle dindar olmadıklarına yoğunlaşmaktadır (Tokur, 2014: 258-256).

Dindarlık kelimesi, herkesin kafasında bazı ortak çağrışımlar uyandırmakla birlikte akademik alanda üstünde uzlaşılan tek ve net bir tanımı bulunmamaktadır. Akademik bakış açısından neye ve kime göre sorularıyla ele alındığında, her bakış açısına göre farklı tanımlar yapılabilecek kişisel aynı zamanda da sosyal bir olguyu ifade etmektedir. Felsefe bilimi dindarlığı a priori ilkelerine dayanarak açıklarken, sosyoloji bilimi olgulara dayanarak, ilahiyatçılar ise fıkıh, tefsir, kelam, sünnet ya da hadisler üzerinden dindarlık tanımlaması yapmaktadır. Ve bunlara ilave olarak tanımlı yapan bilim dalı ve akademisyen de içinde yaşadığı dönemin modern, geleneksel ya da postmodern etkilerini yansıtmaktadır. Tüm bu karmaşa içinde bir soyutlama gerekmektedir ve en genel ifadeyle dindarlık; bireylerin inandığı ve bağlandığı dinle meşgul olma düzeyleri olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla her birey, mensubu olduğu dinle olan ilişkisi ve onu kurumsal alanlarda yaşama düzeyine oranla dindar sayılmaktadır. (Yapıcı, 2018: 83).

Dinin kavramsal olarak açıklanmasında karşılaşılan farklılıklar ve belirsizlikler dindarlık konusunda da söz konusu olmaktadır. Çünkü dindarlık izahı kolay yoldan yapılacak bir fonemen değildir ve birçok karmaşık unsurdan etkilenmektedir. Dolayısıyla tek boyutlu sınıflamalarla ya da sadece geleneksel algının beklentileriyle anlaşılması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle dindarlığın tanımı söz konusu olduğunda, bu tanıma kaynaklık edecek kültürel unsurlara dikkat etmek gerekmektedir. Bu dikkat, geleneksel olandan modern olana, laik olandan seküler olana, pratik düşünceden, bireysel doyum arayışlarına kadar uzanan bir yelpazenin tüm katmanlarında dolaşmayı gerektirmektedir (Geertz, 2001: 27).

Din konusunda olduğu gibi dindarlık konusunda da tek bir tanımdan söz etmek mümkün olmamaktadır. Dinin tanımlanmasında görülen farklılıklar dindarlık kavramının tanımını da çeşitlendirmektedir. Freud'un dindarlığa bakış açısı, bireyin bebeklikten başlayan korunma içgüdüsüne dayanırken, tanrı insanoglunun hayalinde yarattığı koruyucu ve kurtarıcı bir varlık olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla Freud'a göre dindarlık nevrotik bir davranış şeklini temsil etmektedir. Diğer taraftan Freud, din olgusunun insanların asosyal içgüdülerini olumlu yönde sevk ederek insanlığa yararlı olduğunu da ifade etmektedir. Pavlov ise, içgüdüsel bir güven arayışı olarak tanımladığı dindarlık konusunda Freud'la aynı görüşte olmakla birlikte, dindarlığı genetik aktarımla oluşan dini bağlar ve içgüdüsel bir olgu olarak kabul etmektedir. Freud ise dindarlığın yanılgı olduğunu vurgulamaktadır. Hiemmelarb, bireyin dini inançlar ve uygulamalarla meşgul olma seviyesini dindarlık olarak tanımlamakta, Roof, bireylerin doğaüstü kutsal kabul edilen değerlerle olan ilgili inanç ve tutumlarını dindarlık olarak tanımlamaktadır (Karakaya, 2008: 21-22).

Din kavramının tanımı yapılırken açıklanan emir, yasak, kural ve uygulama esasları dikkate alındığında, bu unsurların kişilerin hayatında somutlaşması ve buna uygun tutumlarla görünür hale gelmesi de dindarlık olarak

tanımlanabilmektedir. Bir başka ifade ile, bireylerin dine ait inanç, duygu ve uygulamalarının, yaşamlarının tüm alanlarında şekillenmesi dindarlık olarak kabul edilmektedir. Önceki dönemlerde tek boyutlu olarak ele alınan dindarlık kavramı, günümüzde çok boyutlu bir şekilde ele alınmaktadır (Beyaz, 2018: 4150-4151).

Dindarlığın demografik değişkenlerle ilişkisini inceleyen bir başka araştırmada (Koç, 2010: 245-246), erkeklerin iç güdümlü dindarlık eğiliminin kadınlardan daha fazla olduğu, sosyo-ekonomik düzey düştükçe iç güdümlü dindarlık eğiliminin yükseldiği ve eğitim seviyesi yükseldikçe iç güdümlü dindarlık eğiliminin düştüğü sonucuna varılmaktadır. Ayrıca evli bireylerin iç güdümlü dindarlık eğilimi bekar ve dul olanlara oranla daha yüksek bulunmakta, din görevlisi olan katılımcıların iç güdümlü dindarlık eğiliminin de diğer mesleklerde çalışanlara oranla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Ok (2011: 546-547), dindarlık boyutlarını ele aldığı araştırmasında 950 üniversite öğrencisini yaş ve cinsiyet faktörlerine göre incelemektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülürken, yaş değişkeninin hemen hemen yakın yaş gruplarında bulunan üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Kur'an kurslarında öğrenci olan kadınların dindarlık algıları üzerine yapılan başka bir araştırmada, 156 kadın katılımcıdan elde edilen veriler değerlendirilmektedir. Bu sonuçlara göre, Kur'an kursu öğrencisi katılımcıların normatif dindarlık yönünde eğilimlerinin olduğu, katılımcı kadınlarda ilerleyen yaşla birlikte normatif dindarlık eğiliminin yükseldiği anlaşılmaktadır. Eğitim durumu değişkeni açısından bakıldığında, eğitim düzeyi yüksek olan kadınların popüler dindarlık düzeylerinin de yükseldiği görülmektedir. Araştırmada, meslek değişkeni ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu, memurluk mesleğinde olan katılımcıların popüler dindarlık düzeylerinin diğerlerine oranla

yüksek, ev hanımı katılımcıların ise normatif dindarlık düzeylerinin diğer mesleklerdeki katılımcılara göre yüksek olduğu sonucu elde edilmektedir (Çekin 2014: 531-532).

Bir başka araştırmada Arslan (2002: 184-185), Anadolu insanının dindarlık boyutlarını ele almakta ve Çorum'da yaşayan 430 kişiyle yürüttüğü anket çalışmasında katılımcıları demografik değişkenler açısından değerlendirmektedir. Araştırmaya göre, katılımcılarda popüler dindarlık boyutu normatif dindarlığa oranla daha fazla görülmektedir. Medeni durum değişkeni açısından, popüler dindarlık düzeyinin en az bekarlarda görüldüğü, normatif dindarlık düzeyinin evli olan katılımcılarda bekarlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Aile türünün normatif dindarlık boyutuna etki etmediğinin görüldüğü araştırmada, çekirdek ailede yaşayan bireylerin, bekar ve dul bireylere oranla popüler dindarlık düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

Diyanet tarafından belli bazı şehirlerde kurulan rehberlik bürolarına gelen insanlar, şikayetlerini ve sıkıntılarını bildirmekte ve fikir almaktadırlar. Bu bürolara başvuranların çok büyük bir kısmının kadın olduğu ve sorulan soruların yaklaşık yarısını boşanma ve aileye ilişkin konuların oluşturduğu gözlemlenmektedir. Aileyle ilgili soruların ise %20'sinin eşinden boşanmayı düşünen kadınlar tarafından sorulduğu görülmektedir. Yine 2005-2008 tarihleri arasında Erzurum'da ve Bursa'da bulunan müftülüklere yardım talebiyle müracaat edenlerin %84'ünün kadın olduğu görülmektedir. Mevcut tablo ve rakamsal verilere bakıldığında, Türkiye'de kadınların dini inançlar konusunda erkeklere göre daha hassas davrandıkları sonucuna varılmaktadır (Oruç ve Kurt, 2009: 301-302).

Akbaba'nın (2017: 78-88), çalışan kadınları ele aldığı çalışmada kadınların dine yönelik algıları incelenmektedir. Çalışmada ileri yaştaki kadınların dini inanç ve davranışlarının çoğunlukla geleneksel olduğu ve taklitçi

unsurlar içerdiği görülmektedir. Kadınların eğitim düzeylerine göre, eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların normatif dindarlık özellikleri gösterdikleri, ilkokul ve ortaokul seviyesindeki katılımcıların ise daha çok popüler dindarlık davranışları sergiledikleri görülmektedir. Eşinden boşanmış, dul ya da evli kadınların popüler dindarlık davranışları yüksek bulunurken bekar kadınlarda popüler dindarlık davranışlarının daha düşük seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada ayrıca, çekirdek aile içinde yaşamlarını sürdüren kadınların normatif dindarlık düzeylerinin yalnız yaşayan kadınlara oranla daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

İslami dindarlık ölçeği geliştirmek amacıyla yaptığı araştırmasında Uysal (1995: 270-271), İstanbul'da yaşayan 439 kişiyi incelemektedir. Araştırmada demografik değişkenlerden cinsiyet boyutunda, sadece ibadet konusunda erkekler lehine farklılık olduğu, diğer tüm boyutlarda herhangi farklılık görülmediği anlaşılmaktadır. Yaş değişkeni açısından ise, yaştaki yükselmeye paralel olarak dini inanç ve tutumlarda olumlu yönde yükselme olduğu görülmektedir. Diğer yandan inanç ve dini bilgi boyutunda yaş değişkeninin bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Medeni duruma bağlı olarak evlilerin dindarlık düzeylerinin nispeten fazla olduğu görüldükten, eğitim durumun değişkeninin de dindarlık düzeyine etkisi olduğu anlaşılmaktadır. İbadet boyutunda ilkokul mezunu katılımcıların puanlarının daha yüksek olduğu ancak diğer tüm boyutlarda eğitim düzeyinin bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Dindarlık ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi demografik değişkenler bakımından ele alan bir başka araştırmada, İstanbul'da yaşayan 300 katılımcıdan elde edilen bulgular değerlendirilmektedir. Katılımcıların %61'i kendilerini dindar tanımlamasının içinde görmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında, kadınların erkeklere oranla daha fazla dindarlık eğilimi gösterdikleri, yaş değişkeni açısından ise, dindarlık eğiliminin yaştaki artışa paralel olarak arttığı sonucu elde edilmektedir. Çünkü araştırma sonuçlarına

göre, 31-45 yaş arasında düşük görülen dindarlık eğiliminin, 46-60 yaş arasında en yüksek seviyede olduğu dikkat çekmektedir. Eğitim düzeyinin dindarlıkla ilişkisine dair bulgular, öğrenim seviyesi yüksek bireylerin dindarlık eğiliminin düşük olduğunu, dolayısıyla eğitim düzeyi ile dindarlık arasında ters yönlü negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ekonomik durum dindarlık ilişkisi açısından anlamlı sayılabilecek bir sonuç elde edilmemekle birlikte, ekonomik durumu yüksek olan bireylerin dindarlık eğiliminin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, dindarlık ve ruh sağlığı arasındaki ilişkinin anlamlı sayılabilecek düzeyde olmadığı, sadece özsaygı ve dindarlık eğilimi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucu elde edilmektedir (Baynal, 2015: 224-226).

Din düşüncesi, aynı dinin mezhep, cemaat ve gruplarında bile farklı şekilde algılanıp yorumlanırken, dindarlığın bireysel algısında ve hayata yansıtılışında farklılıkların olması kaçınılmazdır. Tanımı dinle ilgili duygu ve düşüncelerin bireysel yaşantılara yansıtılması olan dindarlık, inanç ve ibadet boyutunda da bireysel bir öznellik taşımaktadır. Sonuç olarak din kavramı, mabet, ayin, tören gibi gözle görünür bir olgu olarak somutlaşırken, dindarlık kavramı da, bireylerin iç dünyasındaki dini algı ve duyguların tutum ve davranışlarla somutlaşmaktadır (Kavun, 2016: 35-36).

1.4. Dindarlığı Oluşturan Temel Bileşenler

Dindarlık kavramı izafidir ve dindarlıkla ilgili olarak yapılacak hiçbir tanımlamanın dinden bağımsız olarak yapılamayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda dindarlığın en önemli bileşeninin din olduğu görülmektedir. Çünkü dindar kişi, dünya görüşünü ve hayat tarzını belirlerken dini referans olarak almaktadır. Dindarlık kelimesi, aynı zamanda bir içselleştirmeyi de ifade ettiğinden bir yönüyle bireyseldir. Bireyin tüm davranışlarına dini duygu ve inançların nüfuzu etki etmektedir. Mensup olunan dinin ilkeleri, sembolleri,

ritüelleri ve bunların içselleştirilmesi, bu semboller üzerinden kutsal olanla kurulan ilişki, dindarlığın diğer etkili unsurlarını oluşturmaktadır (Erkan, 2014: 132-133).

Kavramsal olarak kutsal bir varlığa inanç ve bağlılığı ifade etmekle birlikte düşünsel anlamda din ve dindarlık, inanç, ahlak, ibadet gibi unsurları da içeren çok komplike bir yapıyı ifade etmektedir. Dolayısıyla din kavramı, bireysel, sosyolojik ve psikolojik anlamda bütün bir olguyu ifade etmektedir. İnsan hayatının bütün kademelerine etki eden sembolik bir bütünlük olarak din, insanların dünya hayatındaki tüm deneyimlerini, izlenimlerini ve davranışlarını anlamlandırmakta ve değer katmaktadır (Akbaba, 2017: 61).

Dinin karakter özellikleri ile ilişkisi olduğu bilinmektedir. İnsanların doğuştan sahip oldukları ve sonradan kazandıkları özellikler bir bütünü meydana getirmektedir. İnsanların sonradan edindikleri kişilik özellikleri içinde bulunduğu toplumun ahlaki yapısına ve dini değerlerine göre şekil almaktadır (Çubukçuoğlu ve Haşiloğlu, 2012: 4).

Din kavramı soyut bilgilerden oluştuğu için sosyal hayatta imgeler veya sembollerle ifade edilmektedir. Bireylerin dine yönelik inanç ve davranışları ise dinin kültürel öğeleriyle olan etkileşiminden doğmaktadır. Bu sembolik güç kadar, toplumun bağlamsal nitelikleri de dinin sosyalleşmesinde etkili olmaktadır. Dinin toplumun yaşam tarzı üzerindeki etkisi dindarlık algısını da farklı boyutlarda etkilemektedir. Dolayısıyla bireylerin dini eğilimlerinin şekillenmesinde buna etki eden sosyal unsurların değişikliği bu eğilime yön verebilmektedir (Coştu, 2009: 125).

Tanımlardaki çeşitlilikten de anlaşılmaktadır ki, dindarlık kavramı çok çeşitli unsurların bir toplamından oluşmaktadır. Russel'e göre dindarlık temelde korku duygusundan kaynaklanmaktadır. Bu korkuyu doğadan, başka insanlardan ve insanın kendinden korkusu olarak üç boyutta ele almaktadır. Thouless'e göre ise dindarlık, mensup olunan toplumun etkilerinden, doğal

olayların insanda yarattığı farklı deneyimlerden, yeme, içme gibi zorunlu ihtiyaçlardan ve entelektüel etkilerden kaynaklanmaktadır. Vergote, insanların güvenlik ve emniyette hissetme arzusunun bir dine bağlanmayı gerektirdiğini, Spilka ve arkadaşları da, insanların karşılaştıkları zorluklarla mücadele ve kontrol etmede yaşadıkları yetersizliğin, onları dine yönlendirdiği görüşünü savunmaktadırlar. Diğer taraftan tüm bu korku ve ihtiyaç faktörlerinden bağımsız olarak, insanların yüksek duygular ve uluhiyet şuurunun da dinin ve dindarlığın temel unsurları olarak var olduğu kabul edilmektedir (Karakaya, 2008: 25-26).

İnsanların hem kendilerinin hem de diğerlerinin duygu, düşünce ve tutumlarını iyi-kötü, doğru-yanlış çerçevesinde değerlendiren içsel kontrol mekanizması vicdan olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin çocukluk döneminde oldukça az gelişim gösteren vicdan, ergenlik döneminden itibaren tamamen günyüzüne çıkarak hızlı ve hassas bir gelişim sergilemektedir. Hem ebeveynlerinin hem de çevrenin ahlaki tutumlarına karşı eleştirel bir bakış açısı geliştiren genç bireyler, bir diğer yönüyle bunalımlı ve inanç yönünden kararsız bir süreçten geçmektedirler. Kutsal olanla dünyevi olan, ahlaki olanla olmayan değerler arasında kimliğini oluşturmaya çalışan bireylere bu noktada, iç kontrol mekanizması yani vicdan doğru olana varma noktasında rehberlik etmektedir (Kımtır, 2008: 45-46).

Dindarlığa dair kabul edilebilir bir tanımlamanın yapılabilmesi için, din ve insan arasındaki ilişki boyutlarının iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Çünkü dindarlık bireylerin bu boyutlar ile olan ilişkisinden yola çıkılarak tanımlanabilmektedir. Bu boyutlar ise; bireylerin dinle ilgili tecrübe boyutu, ibadetle ilişki boyutu, inanç ilişkisi boyutu, dini bilgi boyutu ve bireyin dinle ilgili kanaatlerden etkilenme boyutu olarak sıralanmaktadır (Glock, 1998: 253-254).

Dindarlık kavramı her ne kadar görece olsa da, gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan ele alındığında kaçınılmaz olarak belli sınırlar içerisinde kalmaktadır. Çünkü dindarlığın dinden bağımsız bir tanımı yapılamamaktadır. Nasıl ki din kavramı gelenek gibi tek bir boyutla açıklanamazsa, dindarlık da dinin birçok işlevinden bağımsız olarak ele alınamamaktadır. Dinin toplumu kontrol ve yapılandırma, semboller üzerinden bir araya getirme işlevleri, dindarlık açıklamalarında da üzerinde durulması gereken faktörlerdir. Bütün dinler toplumsal düzeni korurken ve aynı zamanda bu düzenin inanç evrenini yükseltmeyi hedeflemektedir. Dindarlık da, dinin sosyal yaşam üzerindeki bu işlevlerinden etkilenmektedir (Subaşı, 2002: 19-20).

Din sosyolojisi dindarlığı cami, kilise gibi ibadethanelere gitme gibi dini davranışlar üzerinden ele almakta, ancak bunun dindarlığı açıklamakta yetersiz kaldığı, dindarlığın çok boyutlu bir bakış açısı ile ele alınması gerektiği yönünde görüş birliği bulunmaktadır. Bireylerin inanç, bilgi, duygu ve dış etkenlerin etkileri boyutunda dindarlık geliştirdikleri ve bunu yaşantılarına yansıttıklarını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. İnanç boyutu, kişinin dindarlığının ilahi olanla manevi bağını oluştururken, ibadet boyutu Allah'a yakın olmak ve dini vazifeleri yerine getirmek için yapılan davranışlar boyutunu ifade etmektedir. Duygu boyutunda kişinin ilahi olandan etkilenme, sevgi ve duygulanım boyutu kastedilirken, bilgi boyutu inancın kutsal kaynaklarına dair kişinin sahip olduğu bilgiyi açıklamaktadır. Son olarak tüm bu boyutların kişinin bilgi ve duygu dünyasında yarattığı etkilerin dini tutum ve yaşantısına yansımaları dindarlığın etki boyutu olarak açıklanmaktadır (Kavun, 2016: 38-41).

1.5. Dindarlığın Düşünce ve Davranışlara Etkisi

Muhafazakarlık kavramı, var olan düzenin korunması temelinde toplumu organik bir yapı olarak ele almakta, din, ahlak, devlet ve gelenek mevzularında şekillendirici bir sistemi benimsemektedir. Muhafazakar düşünce çerçevesinde

kadının toplumdaki ve ailedeki yeri, dine ve ahlaka dayalı bir zeminde ele alınmakta, kadın geleneksel değer ve davranışların taşıyıcısı olarak görülmektedir. Dolayısıyla dinin öngördüğü kadın algısı, sınırları çizilmiş bir şekilde belirlenmektedir. Aile içinde kadının eş, ana, bacı gibi cinsiyetçi kavramlarla ifade edilen hüviyetine ek olarak sorumlulukları da çocuk büyütme, yemek yapmak ve ev işlerini yerine getirmek şeklinde sınırlandırılmaktadır (Demiranoğlu, 2017: 287-298).

İnsanların diğer insanlara karşı geliştirdikleri tutumlar, konulara bakış açıları ve beğenileri birçok bireysel farklılıkları içermektedir. Kişilik özelliklerindeki bu çeşitlilik de dindarlık açısından yine farklı algılamaları ve davranışları doğurmaktadır. Diğer taraftan din konusundaki algılamaların da bireylerin kişilik özellikleri üzerinde değişik biçim ve yoğunlukta etkili olduğu bilinmektedir. Bu noktada farklı kişilik özelliklerinin bireylerin dini tutumlarını etkilediği kadar dinsel yaşam tarzlarının da kişilik özellikleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir (Karakaya, 2008: 1).

Din olgusunun insan davranışlarına ve aile yaşantısına etkisini inceleyen Lambert ve Dollahite (2006: 447-448), araştırmalarında Yahudi, Müslüman ve Hristiyan dinlerine mensup 57 evli çifti ele almaktadırlar. Araştırmada sonucunda ise din olgusunun ailevi sorunlar üzerindeki etkisini sorunları önleme, çiftler arasındaki geçimsizliği çözme ve evlilik ilişkisinde uzlaşma olarak üç aşamada tanımlanmaktadır. Lambert ve Dollahite bu araştırmada, bireylerin dini inançlarının ve inançlara yönelik uygulamaların evlilikte ortaya çıkan problemlerin önlenmesi, geçimsizlik yaratan sorunların çözümlenmesi ve uzlaşma sağlanması anlamında yardım sağladığını iddia etmektedir.

Dindarlık ve maneviyat, birbiriyle ilişki içinde olan iki kavramı ifade etmektedir. Maneviyattan tamamen bağımsız bir dindarlık söz konusu olamayacağı gibi, dindarlıktan bağımsız bir maneviyattan bahsetmekte mümkün görünmemektedir. Çünkü her iki yaşantı da temelinde kutsallığa dayanmaktadır.

İkisi arasındaki ilişkiye dayalı olarak Büssing, Ostermann ve Mathies (2005), insanları dört gruba ayırarak değerlendirmektedir (Yapıcı, 2018: 84-85).

✓ Dindarlık ve maneviyat duygularının ikisinin de güçlü olduğu insanlar; dinlerini geleneksel tarzda yaşayan bu insanlar, kuvvetli dini duygular taşımakta ve yaşam şekilleriyle de bunu teyit etmektedirler.

✓ Dindarlık anlamında güçlü ancak maneviyatta zayıf insanlar; kurumsal olarak dine bağlılık göstermekle birlikte, dinin tasavvufi alanlarından uzak durmaktadırlar. Kitabî dindarlık da denilmektedir.

✓ Dindarlıkları zayıf, maneviyatları güçlü insanlar; Kurumsal din uygulamalarına mesafeli ancak manevî yönden güçlü insanlar kastedilmektedir. İbadetleri yapmamakla birlikte, kutsal mekanlar ve dinin mistik unsurlarına yakın durmaktadırlar.

✓ Dindarlık ve maneviyatın ikisinin de zayıf olduğu insanlar; rasyonel ve pozitivist hayat tarzını benimseyen bu insanlar, maneviyattan da uzak durmaktadırlar.

Dindarlık ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada, Ordu Üniversitesinde farklı fakültelerde öğrenim gören 341 öğrenci ele alınmaktadır. Araştırmada, dindarlık ve alt boyutlarında cinsiyetin fark yarattığı, kadınların erkek öğrencilere göre daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Fakülte ve bölüm değişkenine göre dindarlık düzeyi ve alt boyutları konusunda farklılıklar ortaya çıkmakta, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilere oranla dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin ise en düşük ortalama da yer aldığı görülmektedir. Araştırmaya göre evli öğrencilerin, dindarlığın ibadetleri yerine getirme ve bilgi alt boyutlarındaki puanları bekar öğrencilere göre daha yüksek bulunmaktadır. Araştırmada dikkat çekici sonuçlardan biri de yerleşim yeriyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşamlarının çoğunu kasabalarda geçiren öğrencilerin dindarlık ortalamaları,

büyük şehirlerde yaşayanlara göre belirgin olarak yüksek çıkmaktadır. Araştırmada gelir seviyesinin dindarlıkla herhangi bir ilişkisinin olmadığı sonucuna varılmaktadır (Turan, 2018: 642-644).

Dindarlık ile empati arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada 300 kişilik bir örneklem grubu ele alınmaktadır. Demografik değişkenler açısından kadınların empati düzeylerinin erkeklere oranla daha fazla olduğu, eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların dindarlık puanlarının da eğitim düzeyi düşük olanlara kıyasla daha düşük olduğu izlenmektedir. Ayrıca ev hanımı olan katılımcıların dindarlık düzeylerinin diğer tüm meslek gruplarına göre fazla olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, dindarlık ile empati arasında anlamlı sayılabilecek bir ilişki bulunmamakta, ancak sadece empatik ilgi alt boyutunun dindarlıkla bir ilişkisi olduğu, dindar katılımcıların empatik ilgi puanlarının yüksek olduğu sonucu elde edilmektedir (Özcan, 2016: 2778).

Muhafazakar toplum yapısı içindeki kadının yerini konu alan bir araştırmada, muhafazakar bakış açısının, kadının yerini hem etkilediği hem de şekillendirdiği sonucuna varılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, kadın ve erkeğin rolleri belirgin çizgilerle ayrılmakta ve bu roller üzerindeki değişikliklere de hiçbir şekilde sıcak bakılmamaktadır. Muhafazakar toplumun bakış açısında kadın, erkekten bağımsız bir şekilde var olamamakta ve belirlenen bu kadın erkek rolleri, doğuştan gelen doğal bir farkın yarattığı kader olarak kabul görmektedir. Kadının toplumsal yapı içindeki rolünü yine erkekler tayin etmekte, kadınlar yaşamın birçok alanından izole edilmektedir. Ailedeki rolü tamamlayıcılık olarak belirlenen kadın, muhafazakâr düşünce yapısında neslin devam etmesini sağlayan, annelik yönüyle kutsallık ithaf edilen edilgen bir yapı sınırında hapsedilmektedir (Demirkanoğlu, 2017: 302).

Altun'un (2015: 144-157), dindarlık ve narsizm arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında 16-25 yaş arası 879 üniversite öğrencisi örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada cinsiyet değişkeninin, narsizm ve dindarlık

ilişkinde etki etmediği, yaş değişkeni açısından bakıldığında ise öğrencilerin yaşı arttıkça dindarlık eğilimlerinin düştüğü, ancak narsizm puanları ile yaş değişkeni arasında bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Mezun olunan lise türüne göre, İmam Hatip Lisesi mezunu öğrencilerin dindarlık puanları diğer liselerden mezun öğrencilere göre yüksekken, narsizm düzeyleri ise diğerlerine göre en düşük seviyede bulunmaktadır. Son olarak genel anlamda katılımcılardan dindarlık eğilimi yüksek olan öğrencilerin narsizm eğilimlerinin diğerlerine göre düşük olduğu dikkat çekmektedir.

Karaca'nın (2011:229-233), öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisini incelediği araştırmasına göre ise, bireylerin yaşları yükseldikçe öfkelerini kontrol etmede daha başarılı oldukları, bayanların da öfkelerini kontrol etmede erkeklerden daha yüksek puanlara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bireylerin yaşları arttıkça dindarlık davranışlarının da arttığı, eğitim durumundaki yükselmenin ise dindarlık eğilimini azalttığı sonucu elde edilmektedir. Araştırmanın ana konusu olan dindarlık öfke kontrolü ilişkisinde bu iki kavram arasında ilişki olduğu, artan dindarlık puanlarının öfke kontrolü sağlama puanlarını da artırdığı, yani dindar bireylerin öfke kontrollerinin dindar olmayanlara oranla daha yüksek olduğu sonucu elde edilmektedir.

Liseli gençlerin dindarlık eğilimleri ile iyilik algılarının ilişkisini konu alan bir başka çalışmada Bilge (2013: 161-163), 1.ve 3. sınıf lise öğrencilerini incelemektedir. Öğrencilerin iç güdümlü dindarlık davranışlarının dış güdümlü dindarlık davranışlarından daha fazla olduğunun anlaşıldığı çalışmada, öğrencilerin iyilik algılarının pozitif yönde olduğu görülmektedir. Çalışmaya göre, iyilik tanımı, iyiliğe yönlendiren nedenler ve iyilik yapılırken hissedilen duygular ile iç güdümlü dindarlık arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki bulunurken, bu kavramlar ile dış güdümlü dindarlık arasında olumsuz yönde bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Demografik değişkenlerden yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durumla, dindarlık eğilimleri arasında bir ilişki görülmezken, yalnızca

okul türünde İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin iç güdümlü dindarlık eğilimlerinin diğer okul öğrencilerine oranla daha fazla olduğu sonucuna varılmaktadır. İyilik algısı ve alt boyutlarının cinsiyete göre değişkenlik gösterdiğinin ortaya çıktığı araştırmada, erkek öğrencilere oranla kız öğrencilerin iyilik algısının daha pozitif yönde olduğu görülmektedir.

Dindarlık ile mutluluk ilişkisini konu alan araştırmasında Beyaz ve Kaldık (2018: 630-632), 380 üniversite öğrencisini incelemektedir. Araştırma bulguları, kendilerini dindar olarak tanımlayan öğrencilerin dua ederken mutluluk yaşadıklarını, dua yoluyla güç ve cesaret topladıklarını, Allah'a olan saygı ve şükran duygularının güçlendiğini, dolayısıyla dindarlık düzeyindeki artışın bireylerin mutluluğuna olumlu yönde katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Okul değişkeninin katılımcıların dindarlık düzeylerine etki ettiği, ilahiyat fakültelerinde, ziraat fakültelerinde, konservatuarlarda ve sağlık fakültelerinde okuyan öğrencilerin dindarlık puanlarının diğer fakülte öğrencilerinden daha yüksek olduğu izlenmektedir. Sınıf değişkeni açısından da 1. Sınıf öğrencilerinin dindarlık puanlarının diğer sınıflara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmanın ana hipotezine göre ise, dindarlıkla mutluluk arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu ve öğrencilerin dindarlık düzeyindeki 1 birimlik yükselmenin, öğrencilerin mutluluk düzeylerine %312'lik bir oranda pozitif etki ettiği sonucu elde edilmektedir.

Dağcı ve Kartopu'nun (2014: 377-379), dindarlık ve mesleki tükenmişlik arasındaki ilişkiyi konu alan araştırmasında, Gümüşhane'deki ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan 140 öğretmen çalışmaya dahil edilmektedir. Araştırma sonuçları, cinsiyetin mesleki tükenmişlik üzerinde bir etkisinin olmadığını, sosyo - ekonomik durumu yüksek olan meslek gruplarında, mesleki tükenmişlik düzeyinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Katılımcıların ibadete ve duaya yönelik motivasyonları ile tükenmişlik düzeyleri arasında bir ilişkinin olduğunun görüldüğü araştırmada, ibadet ve duanın sağladığı motivasyonun,

mesleki tükenmişlik düzeyini azalttığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak ahiret inancı ile mesleki tükenmişlik arasında bir ilişkinin olmadığı, ahiret inancı ve dindarlığın, bireylerin mesleki tükenmişlik düzeylerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Dindarlığın, bireylerin eş seçimine olan etkisini ele aldığı araştırmasında Bener (2011: 103-107), üniversite öğrencilerinden oluşan katılımcıları incelemektedir. Araştırmaya göre, öğrenciler eş seçiminde dindarlığı en birincil kriter olarak görmektedirler. Katılımcıların %37.6'sının eş seçiminde en fazla dikkat ettikleri konunun dindarlık olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılar, eş seçiminde dindarlıktan sonra en çok fiziksel çekiciliğe önem vermektedirler. Öğrenciler, başka dine mensup biriyle evlenme konusunda %17.4 oranında olumlu fikir bildirirken, %82.7 oranında öğrencinin olumsuz yönde fikir bildirdiği görülmektedir. Eşlerin ortak değerlere, düşünce ve davranışlara sahip olmasının, her iki tarafın da dindar olmasının evliliğin devamı ve mutluluk için yeterli olduğu fikrine öğrencilerin %43.1'i olumsuz yaklaşırken %52.3'ü ise olumlu yaklaşmaktadır. Araştırmanın bu verileri doğrultusunda üniversite öğrencilerinin eş seçimindeki en önemli kriterlerden bir tanesinin dindarlık olduğu görülmektedir.

Bireylerdeki ölüm kaygısı, varoluş kaygısı ve tinselliğin, dindarlık eğilimi ile ilişkisinin incelendiği bir araştırmaya göre, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla ölüm kaygısı yaşadıkları görülmektedir. Dini eğitimi olan bireylerin ölüm kaygısının, dini eğitimi olmayanlara oranla daha fazlayken, tinsellik eğilimlerinin düşük düzeyde görülmekte ve dindarlık eğilimlerinin dış güdümlü bir karakterde olduğu sonucu elde edilmektedir. Araştırmanın verilerine göre, bireylerde ölüm kaygısı düzeyi yükseldikçe, varoluş kaygısı düzeyi düşmekte, varoluş kaygısı düştükçe de tinsellik eğiliminin de düştüğü ve dış güdümlü dindarlık eğiliminin yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca varoluş kaygısındaki düşüşün de dış güdümlü dindarlık eğilimini artırdığı araştırmadan

elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır (Kurtulan ve Kararımak, 2015: 173-175).

Kımtır (2008: 54-56), dindarlığın benlik saygısı ile ilişkisini incelediği araştırmasında iki ayrı üniversitede ve farklı bölümlerde eğitim gören 632 öğrencisini konu almaktadır. Araştırma verilerine göre dindarlığın inanç boyutunda öğrencilerin en yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Etki boyutunun ikinci sırada olduğu araştırmaya göre, en düşük puanların dindarlığın ibadet boyutunda olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin %47.6'sı kendini dindar olarak tanımlarken, %35.1'i biraz dindar olarak tanımlamaktadır. %10.4'ü kendini dindar olarak görmezken, %6.8 oranında öğrenci de kendini çok dindar olarak görmektedir. Araştırmanın esas konusunu oluşturan dindarlık, benlik saygısı ilişkisi açısından elde edilen ortalamalara göre, ikisi arasında anlamlı düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır. Diğer taraftan ibadetlerin yapılması, günlük hayat ve sosyal alanlarda dinin, benlik saygısı üzerinde bir etkisinin olmadığı da görülmektedir.

Dindarlığın ve maneviyatın evlilik hayatı üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmaya göre, bu iki olgu evli çiftler arasında yaşanan problemlerin çözümlenmesinde olumlu yönde katkı yapmaktadır. Bireyler, Allah korkusu, sabır ve erdemli olma davranışları göstermektedir. İnanç ve dini yaşayış bakımından yakın ya da benzer olan çiftlerde bu katkı olumlu iken, inanç düzeyi ve dini yaşayış bakımından birbirinden uzak çiftlerde din ve maneviyat duyguları olumlu bir katkı sağlamamaktadır (Yapıcı, 2018: 103-104).

Bir başka araştırmada (Okutan ve Sunal, 2010: 86-87), romantik ilişkiler ile dindarlık eğilimi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu, dindarlık eğilimi yüksek olan bireylerin, romantik ilişkilerinde kalıp yargılara daha yüksek oranda bağlı olduklarını ortaya koymaktadır. Dindarlık eğilimi düşük olan bireyler ise seçeneklerin niteliğini daha olumlu şekilde değerlendirilmektedir. Ayrıca

kadınların dindarlık eğilimi ve cinsiyetçi davranışlarındaki artışın, ilişkiye bağlanma düzeylerini de artırdığı görülmektedir.

Bir başka araştırmada(Acar, 1996: 55-56), dindarlık düzeylerini ve bunların davranışlara yansımalarını incelemekte ve Ankara’da yaşayan 873 kişiyi araştırmaya dahil etmektedirler. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda yaşın ilerlemesine paralel olarak dindarlık düzeyinin arttığı, erkeklerin dindarlık davranışlarının kadınlara göre daha radikal boyutta olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya göre, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bireylerin dindarlık düzeylerinde düşüş izlenmektedir. Her iki grubun da gelecekle ilgili endişe ve meraklarını gidermek ve sıkıntılarla baş etmek için değişik yollara başvurduğunun görüldüğü araştırmada, dindar bireylerin falcılara ve üfürükçülere baş vurma, muska yazdırma ve kutsal kabul edilen mekanlara adak adama gibi mistik davranışları devam ettirdikleri, dindar olmayan bireylerin ise, yıldız fallarına inandıkları ve burçları takip ettikleri görülmektedir.

Kavun (2016: 145-150)’un ergenlerin dindarlık düzeylerine ilişkin araştırmasının sonuçlarına göre, ergen bireylerde artan yaşa karşılık dindarlık düzeyi düşmekte, dindarlık düzeyi en yüksek olarak 15 yaş grubunda görülürken en düşük olarak 18 yaş grubunda görülmektedir. Araştırmada, cinsiyet değişkeninin dindarlık düzeyine bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Ailelerin dindarlık düzeylerinin ergenleri etkilediği, dindar ailelerin çocuklarının dindarlık düzeylerinin diğerlerine oranla anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak araştırma sonuçları hoşgörü, sorumluluk, dürüstlük ve saygı boyutlarında dindarlığın etkisinin görüldüğü, dindarlık düzeyi yüksek ergenlerin bu boyutlardaki puanlarının anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermektedir.

1.6. Dindarlık Tipleri/Türleri

İnsan hayatında çocukluktan başlayarak yetişkinlik dönemine kadar tüm alanlarda etkili olan din, hem bireysel hem de toplumsal hayatı şekillendirmektedir. Toplumların sosyokültürel yapıları ile din arasında daima bir iletişim ve etkileşim bulunmaktadır. Dolayısıyla her iki kavram da birbirinden etkilenmekte ve etkilemektedir. Buna bağlı olarak dindarlık kavramı da kendi içinde değişiklik göstermektedir. Geleneksel unsurların ön planda olduğu dindarlık halk dindarlığı, hurafelerden arındırılmış, batıl inanışların dışarıda bırakıldığı dindarlık modern dindarlık, geleneksel olanla modern olan arasındaki geçiş noktasında bulunan dindarlık ise, tranzisyonel dindarlık şeklinde ele alınmaktadır (Bener, 2011: 1-6).

Dindarlık türleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında Allport'un "içsel dindarlık" ve "dışsal dindarlık" sınıflamasının geniş çevrelerce kabul edildiği görülmektedir. Bu tanımlamalara göre, dini bir güvenlik, statü kaynağı ya da toplumsal ilişkilerde aracı olarak gören kişiler dışsal dindarlar olarak ele alınırken, dini duygularını derinlemesine yaşayan, içselleştiren ve kişiliğine yansıtan insanlar da içsel dindarlar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca içsel dindarların psikolojik anlamda dışsal dindarlara göre daha uyumlu oldukları düşünülmektedir (Kızılgöçer, 2016: 1146).

Din, toplum içindeki yaşanış biçimine bağlı olarak tamimiyle kitabi bilgilere ve öğretilere dayalı olabileceği gibi, toplumun kemikleşmiş alışkanlıkları ya da geçmişe dayanan ritüelleriyle de ilgili olabilmektedir. Bu noktada kaynağına göre kitabi bilgi kaynaklı dini yönelim "normatif dini yönelim" olarak tanımlanırken, toplum tarafından itibar gören, alışkanlık ve ritüel kaynaklı dini yönelim de "popüler dini yönelim" olarak tanımlanmaktadır. Normatif dini yönelimde bireyin yönelim objesi dinin esas itikadi ve ahlaki öğeleri olurken, popüler dini yönelimde ise yönelim objesi, toplum

alışkanlıklarında var olan dini, mistik öğelerden oluşmaktadır (Coştu, 2009: 125-126).

Dindarlığın bireyin zihninde tezahür edişi ve bunun bireyin tutumlarına yansımaya göre, bir başka deyişle dinin birey üzerindeki etki boyutuna göre dindarlık türleri dört grupta toplanmaktadır (Yapıcı, 2002: 100-106).

✓ Liberal Dindarlık; Bu gruptaki kişiler inanç ve kutsal sembollere karşı saygılı olmakla birlikte, davranışlarının kaynağı dini düşüncelere dayanmamaktadır. Bazıları ibadetlerini yaparken bazıları yapmamaktadır. Dinin sosyal yaşantılarına olan müdahalesinden çok hoşlanmayan bu grup radikal bir görüntü de sergilememektedir.

✓ Muhafazakar Dindarlık; Liberal dindarlardan farklı olarak, dini inanç konusunda saygılı oldukları gibi dini pratikleri yerine getirme konusunda daha hassastırlar ve bunu gündelik yaşamlarında belirgin olarak ortaya koymaktadırlar. Davranışlarının merkezinde dini duygular yer almaktadır. Dinle ilgili yeni fikirlere kapalı bir tutum sergilemektedirler.

✓ Dogmatik Dindarlar; Dine karşı saygılı olan dogmatik dindarlar bunu davranışlarına da yansıtmaktadırlar. En belirgin özelliklerinin, dinle ilgili mevzularda siyah-beyaz, doğru-yanlış ya da günah-sevap şeklinde kesin zıtlıklar içeren yaklaşımları ve dolayısıyla hoşgörüden uzak tutumlarıdır. Yeni fikirlere ve modernleşmeye de kapalıdırlar.

✓ Fanatik Dindarlar; Dogmatizmin bir sonraki ileri noktasında fanatik dindarlık bulunmaktadır. İleri derecede katı, ısrarcı ve hoşgörüsüz tutumları ile bilinmektedirler. Objektif olamamaları ve şiddete yatkınlıkları nedeniyle sağlıklı bir değerlendirmeden uzak oldukları düşünülmektedir. Aynı zamanda din konusundaki bilgilerinin de pek yeterli olmadığı bilinen bu kişiler, patolojik dindarlar olarak da nitelenmektedir.

Dinin algılanması ve yaşanması boyutunda pek çok farklı dindarlık tanımı ve dindarlık sınıflaması olduğu görülmektedir. Bir başka sınıflamada

Günay (1999: 260-264), dinin inananlara getirdiği emirler, beklentiler, yasaklar ve bunlara uygun yaşama durumuna göre dindarlığı şu şekilde sınıflandırmaktadır;

✓ Ateşli dindarlar; Dinin kurallarına sıkı bir şekilde ve teslimiyetle bağlılık gösteren bu grup, dini ritüelleri gündelik hayatlarında düzenli bir şekilde yerine getirmektedirler. Bu insanların toplumsal alanlardaki davranış biçimleri de dine bağlılıklarını yansıtmaktadır.

✓ Alaca dindarlar; İnanç noktasında dinlerine gönülden bağlı olan bu insanlar, dinin gerektirdiği pratikleri düzenli olarak uygulamamaktadırlar.

✓ Mevsimlik dindarlar; İnanç konusunda kısmen de olsa saygılı olan bu gruptaki insanlar, pratikteki uygulamalara kolektif dindarlığın yoğun olduğu dönemlerde katılmakta, örneğin Ramazan aylarında dini pratikler içinde yer almaktadırlar.

✓ Beynamaz dindarlar; İnanç hususunda saygı göstermekle birlikte, ibadetlere günlük hayatlarında yer vermeyen kişiler kastedilmektedir.

✓ İlgisiz dindarlar; İnanç ve bağlılık noktasında samimi olmakla birlikte, tüm dini uygulamalardan uzak olan kişiler.

Birbirinin tamamen aynısı olan iki insan olmadığı gibi, Allah tasavvurunun da hiç kimse için tıpatıp aynı olmasının mümkün olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple dindarlık konusunda tam ve kesin bir sınıflama yapılamamakla birlikte, temel benzerliklerden yola çıkarak bir sınıflama yapılmaya çalışılmaktadır. James dindarlığı kişisel ve toplumsal olarak iki sınıfa ayırmaktadır. Kişilerin kendi duygu dünyalarında ve kendi tecrübelerine dayalı olarak yaşadıkları dindarlık, kişisel dindarlık olarak tanımlanmakta ve dinin temelini oluşturmaktadır. Bireyin ilahi olanla ilişkisi sonucu hissettiği korku, tövbe, emniyet ya da huzur, huşu ve ümit gibi duygular dindarlık boyutunun kişisel görüntüleri olarak değerlendirilmektedir. James toplumsal dindarlığı, dini tören ya da ayin gibi ritüellerde din adamlarının yönettiği organizasyonlar,

dolayısıyla da pratik boyutlarda ortaya konan dindarlık olarak ele almaktadır (Karakaya, 2008: 31-32).

Bir başka sınıflamada “halk dindarlığı” ve “popüler dindarlık” şeklinde bir ayırım yapıldığı görülmektedir. Kırsal kesimde yaşayan insanlarla ilişkili görülen ve köylü dini şeklinde ifade edilen halk dindarlığı, modernleşme süreci sonrasında kırsal yaşamın kent yaşamına daha çok benzemeye başlamasıyla birlikte daha geniş kitleler üzerinde etkili olmaya başlamaktadır. Bir başka deyişle halk dindarlığı, popüler kültür içinde yeni baştan şekil almaktadır (Çelik, 2004: 218-224). Halk dindarlığında dinin, mitsel yönü ile bütünleşik bir hal aldığı, eğitim seviyesi düşük olan gruplar ve özellikle kadınların dini davranışlarında büyü gibi uygulamalara sıklıkla başvurdukları görülmektedir. Yine halk dindarlığı türünde insanların, tekke, türbe gibi mekanlara kutsallık yükledikleri, ağaçlara ya da kutsal kabul edilen kişilerin mezarlarında dua ettikleri bilinmektedir. Keramet olduğu düşünülen bu mekanlara giden insanlar dileklerinin gerçekleşmesi için adak adamaktadırlar (Günay, 2003: 598).

Geleneksel kültürün uzantısı olan inançlardan beslenen popüler dindarlık ise, bu dindarlık türünün daha çok görüldüğü topluluklarda, düşünülen değil yaşanan bir dindarlık modelini temsil etmektedir (Çelik, 2003: 218-224).

Türkiye’de dini yaşantı ve dindarlık olgusunu tespit etmek için geliştirdiği ölçekte dindarlığı beş sınıfta toplayan Mehmet Taplamacıoğlu (1962), bu sıralamayı şu şekilde yapmaktadır (Erkan, 2014: 127).

✓ Gayr-i amil grubu; Namaz, oruç gibi ibadetleri yerine getirmeyen, dini ritüellerden sadece cenaze namazına katılanlar.

✓ İdare-i maslahatçı grup; Ortama uygun davranmaya çalışan, namaz, oruç gibi ibadetleri aslında yerine getirmediği halde, sadece bulunduğu ortama uymak adına bu ibadetlere katılanlar.

✓ Dini bütün, amil olan grup; Namaz, oruç ibadetlerini ve dini yükümlülüklerini yerine getirip, gündelik hayattaki işlerini de takip edenler.

✓ Sofu grup; Farz ve sünnet olan ibadetler haricinde nafile ibadetler de yapan, dini sorumlulukları gündelik hayatlarını da kuşatan kişiler.

✓ Softa grup; Müzik, spor gibi aktiviteleri günah sayan, yeniliklere kapalı, herkese şüpheyile yaklaşan ve dinin öneminin azaldığına inanan kişiler.

Akkuş ve Uçar (2018: 136-137), araştırmalarında Türk toplumundaki dindarlık tipolojilerini ele almaktadırlar. Araştırma, geleneksel dindarlık, modernist dindarlık ve popüler dindarlık türleri üzerinden yürütülmektedir. Elde edilen sonuçlar Türk toplumunun dindarlığının, bu üç kategorideki dindarlık türlerinden tek bir tanesiyle tanımlanamayacağını göstermektedir. Dindarlıkla ilgili kabul gören ya da görmeyen hususların, bu üç dindarlık modelinde de farklı oranlarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak yüksek düzeyde kabul gören dindarlık davranışlarının, geleneksel dindarlık ile modern dindarlık modeline daha uygun bir karakterde olduğu sonucuna varılmaktadır.

1.7. Dindarlığa Etki Eden Faktörler

1.7.1. Bireysel Faktörler

Dinlerin ahlak kavramına yönelik olarak öngördüğü yasaklar ve kurallar sadece toplum hayatına değil, bireysel hayata da yön vermektedir. Özellikle evlilik kurumunda bireylerin cinsel davranışları, sadakat ve çocuk yetiştirme konularında dinin esas aldığı kurallar ve düzenlemeler bulunmaktadır. Yapılan pek çok araştırmada, din olgusunun öne çıkardığı şükretme, affetme ve bağlılık gibi kavramların evlilik hayatında ortak değerler ve buna bağlı davranışlar gelişmesinde etkili olduğunun altı çizilmektedir (Arvas ve Hökelekli, 2017: 134).

Kişilik özelliklerinin din ve dindarlıkla olan ilişkisinin özellikle batılı araştırmacılar tarafından daha fazla ele alındığı görülmektedir. Bu araştırmalarda, insan doğası ve dindarlık arasındaki etkileşim vurgulanmakta, din kavramının kişilikle olan yakın ilişkisine dikkat çekilmektedir. Yine bu

araştırmalara göre, dini ve manevi eğilimlerin insan doğasının bir gereği olduğu, insanın yapısal olarak buna yatkın olduğu iddia edilmektedir (şentepe ve Güven, 2015: 28-29).

Kişilerin kimlikleri ve karakter özellikleri ergenlik döneminde şekillenmekte ve ilerleyen zamanlarda kalıcı olacak değişiklikler bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Ergenlik sürecinin tipik şüpheci, çatışmacı ve sorgulayan doğası, bireylerin dini inanç ve değerleri üzerinde de etkili olmaktadır. Bu süreçte din algısı, bilişsel gelişim yanında tüm ruhsal uyanışların etkisiyle, duygusal motiflerle ve manevi arayışlarla şekillenmektedir. Bu süreçte dini uyanışla eş zamanlı şüpheler ve sorgulamalar da devreye girmekte, bazı bireylerde ilgisizlik yaşanırken bazı bireylerde de dini duygulara ve ritüellere karşı ilgi yükselmektedir (Çayır, 2014: 63-64).

İlahiyat Fakültelerinde ğrenim gören 394 öğrencinin katılımıyla gerçekteştirilen çalışmada, öğrencilerin dindarlık düzeyleri yüksek bulunurken, iç güdümlü dindarlık türünün daha fazla görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Katılımcı ğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik incelemede, en yüksek puanı uyumluluk ve sorumluluk özelliklerinin aldığı, duygusal dengesizlik özelliğinin ise düşük oranda olduğu dikkat çekmektedir. Kişilik zellikleri bağlamında sadece uyumluluk boyutunda kadınların daha yüksek puan aldığı görülmekle birlikte diğer tüm kişilik boyutlarında anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Araştırmada ayrıca kişilik özelliklerinden nevrotiklik boyutunun dindarlık, inanç ve ibadetle düşük seviyede ve negatif ilişki içinde olduğu, dışa dönüklük boyutunun dindarlık ve inanç ile düşük seviyede ve pozitif yönde ilişki olduğu sonucu elde edilmektedir. Kişilik özelliklerinden uyumluluk ve sorumluluk özellikleri ile dindarlığın tüm boyutları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu da araştırmanın bulguları arasında yer almaktadır (şentepe ve Güven, 2015: 38-41).

Din bireylerin psikolojik durumları ve sosyal hayatları üzerinde son derece etkili olmaktadır. Bireylerin benliklerinin oluşmasında ve bunun dışı vurulmasında dinin etkisi, dindarlık olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanı yücelten ve anlamlandıran bir değerler sistemi olarak din ve birey sürekli olarak birbirlerini etkilemektedirler. Allaha yakın olma arzusu ve bu yöndeki benlik bilici, bireyin kendini tanıma, kendi olma ve bunu ifade etme davranışlarına yön vermektedir (Turan, 2018: 627).

Din insanların ruh sağlığına çok boyutlu olarak etki etmekte ve bu boyutlar kendi aralarında bir etkileşim yaratmaktadır. Bu bağlamda hem dindarlığın ruh sağlığına, hem de ruh sağlığının dindarlığa etki ettiği görülmektedir. Çünkü tüm psiko-sosyal olgularda neden sonuç ilişkisi vardır ve sonuçların nedenleri tekrar ürettiği döngüsel bir süreç bulunmaktadır. Dindarlık ile ruh sağlığı arasında negatif yönlü ilişki olduğunu iddia eden araştırmalar da olmakla birlikte, genele bakıldığında çok daha fazla araştırma, ruhsal ve bedensel sağlık ile dindarlık arasındaki ilişkinin olumlu yönde olduğuna işaret etmektedir. Dini pratiklerin insanların ruh beden sağlığında zararlı etkileri olan depresyon, anksiyete, korku, yabancılaşma ve öfke gibi etkenlere karşı hafifletici etkisi olduğu bilinmektedir (Altun, 2015: 34-35,37).

1.7.2. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Weber'in öncülüğünde yapılan meslek grupları ve dindarlık seviyeleri ilişkisi ardı sıra gelen sosyologlara da öncelik etmiştir. Araştırmalar göstermiştir ki Weber din,orta sınıfların alt kesimlerinde en dinamik yaşama tarzına sahiptir demekle büyük ölçüde doğru söylemiştir (Kurt,2019 :26)

Bugün dünya sekülerleşmeye doğru hızlıca ilerken ekonomik gelişmişlik de bu hızı iyice artırmaktadır. Sekülerleşen dünyada peygamberler ve alimler de dünya malının dindarlık düzeyine etki edeceğinden endişe duyarak inananları dünya nimetlerinin alıkoymasına karşı uyarılmışlardır. (Günay,1999 :279)

Günay'a göre ekonomik seviyeleri yüksek olan kişilerde dindarlık seviyesinde düşüş görülürken ekonomik seviye azaldıkça dindarlık algısına karşı olumlu tutum artmıştır.

Gelişen ve değişen dünyanın artan ihtiyaçları toplumu tüketim noktasında teşvik ederken, ekonomik sorunlara, buna bağlı endişe, stres ve olumsuzluklara neden olmaktadır. Modern hayatta artan beklentiler, daha fazla çalışmayı ve bireyselci davranışları artırmaktadır. Bunun sonucunda sevgi, saygı, dürüstlük, hoşgörü gibi temel insani değerler zayıflamakta, bencillik, doyumsuzluk ve hatta mutsuzluk bireyleri ve dolayısıyla toplumu ele geçirmektedir. Tüketimi özendiren TV programları, genel ahlaki yapıyla örtüşmeyen dizi ve filmler, sosyal medya etkisi ve maddi kazanç arzusu, ortak dini ve kültürel değerleri temelinden sarsmaktadır. Yaşamlarını dini değerler üzerinden sürdüren dindarlar bu değerlere sahip çıksa da, toplumun çok önemli bir kesimi bu faktörlerin olumsuz etkilerini yaşamlarına yansıtılmaktadır (Kavun, 2016: 1).

Köroğlu (2014: 117-118)'nin yapmış olduğu araştırmaya göre, bireylerin dindarlık düzeyi arttıkça ihtiyaç fazlası tüketime olan eğilim azalmaktadır. Temel ihtiyaçların tüketiminde dindarlık düzeyi bir fark yaratmazken, kozmetik ürünlerinin tüketiminde fark görülmekte, dindarlık düzeyi yüksek bireylerin kozmetik tüketim eğilimi daha az bulunmaktadır. Araştırmaya göre, yiyecek içecek tüketiminde özellikle domuz eti, sigara ve alkol tüketimi çok bariz bir şekilde dindarlarda düşük bulunmaktadır.

1.7.3. Ailevi Faktörler

Aile, sevgi, saygı, paylaşım gibi değerlerle birlikte din duygusu ve bilincinin de kazanıldığı en temel kurumdur. Aile bireylerinden görülen ilgi ve hissedilen güven, çocukların Allah'a karşı güven ve bağlılıklarını etkilemektedir. Çocuklar dine yönelik inanç, bağlılık ve deneyimleri aile kurumunda sosyalleşme ile edinmektedirler. Özellikle muhafazakar ailelerde ve

aynı dine bağlı ebeveynlerin ailelerinde, çocukların dine yaklaşımı ve dini yönden sosyalleşmesi daha kolay olurken, dine karşı tutum ve tercihler de birbirinden etkilenmektedir. Çünkü dine karşı tutumları kimi zaman kişilerin sevdiklerini ve yakınlarını memnun etme duygusu etkilemektedir. Dini kabul ve sosyalleşme yanında, aile-din faktörü çocukların ilerideki yaşantılarını, evliliklerini ve cinselliğe bakışlarını da etkilemektedir (Kurt, 2009: 3-5).

İnsanların duygu, inanç ve davranışlarının ilk ve en önemli kaynağı ailedir. Ergenlik dönemine kadar davranışları oluşturan tüm öğrenmeler ailede, anne baba ve yakın çevrede olmaktadır. Araştırmalar, ailenin çocuklar üzerinde en fazla din ve siyaset konusunda etkili olduğunu, çocukların bu konulardaki düşünce ve davranışlarının ebeveynleri ile oldukça benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir. Yine araştırmalara göre, çoğunlukla çok dindar bireyler yine çok dindar anne babalar tarafından büyütölmektedir (Kavas, 2013: 6).

Muhafazakar toplumlarda aile hem bireylerin kendi kimliklerini kazanmaları hem de toplumsal gelenek, görenek ve inançların taşınması ve aktarılması işlevini yerine getiren bir kurum olarak oldukça önemsenmektedir. Bireylerin aidiyet duygularını güçlendiren aile, toplumsal ahlakın korunmasını sağlamakta, inanç ve değerlerin öğretilmesi anlamında en temel eğitim kurumu olarak bireylerin düşünce ve davranışlarına yön vermektedir (Demirkanöğlü, 2017: 292-293).

İslamiyet aileyi, toplumun temel birimi olarak görmekte ve sağlam toplumu sağlam aile temeline dayandırmaktadır. Aileyi üreme ve neslin devam ettirilmesi anlamında ayrıca önemli gören İslamiyet'te, peygamberin de tavsiye ettiği evlilik ve aile kurma bu nedenle bir sünnet olarak da kabul edilmektedir (Ateş, 1979: 221-225). İnsan hayatındaki en önemli motivasyon kaynaklarından biri olan din, toplum hayatına, aile kurumuna ve bireysel düşünce ve tutumlara da önemli derecede etki etmektedir. Diğer taraftan din olgusunun da zaman içinde kültürel faktörlerden etkilendiği, normatif din olgusunun yanında popüler

din olgusunun da yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda dinin aile hayatına ve dolayısıyla bireylerin inanca dayalı tutumlarına etkisinin de değişiklik gösterdiğini söylemek mümkün olmaktadır (Akbaba, 2017: 1).

Yetişkin iki bireyin toplumun onayıyla bir araya gelerek, çocuk sahibi olmak ve yetiştirmek için kurdukları ortaklık evlilik olarak tanımlanmaktadır. Toplum onayına dayalı olarak ve bir sözleşme niteliğinde kurulan evlilik kurumuna ait normlar, yine toplumsal değerlere dayalı örf, gelenek, inanç, tutum ve ritüellerden oluşmaktadır (Kara ve Doğan, 2018: 50).

1.7.4. Cinsiyet Faktörü

Cinsiyet ve din başlığı özellikle 1980'li yıllardan sonra batıda gelişmeye başlamıştır. Cinsiyet ve dindarlık üzerine pek çok alan araştırılması yapılmış ve genellemeye gidilmiştir. Yapılan çalışmalarda kadınların erkeklere oranla daha dindar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların inanç ve ibadetleri yerine getirme oranı erkeklere nazaran daha fazladır. (Mehmetoğlu,2004:162)

1.7.5. Yaş ve Faktörü

İnsanlar doğdukları andan itibaren ölümlerine doğru yol alırlar. Bu yolculuklarında farklı yaş evrelerinden geçerler ve bu evreler onların dindarlığının şekillenmesinde etkilidir. Yapılan araştırmalarda bireylerin yaş seviyesindeki artışla beraber dindarlığa karşı daha olumlu tutum geliştirdikleri görülmüştür.

1.7.6. Kültür ve Dindarlık Faktörü

Gelenekçi yaklaşımda, yaşamın kendisi her yönüyle dinsel motiflere bağlı olduğu için dinsellik ya da dindarlık da, bu yaklaşım içinde tüm bileşenleri ile etkileşim halindedir. Gelenekte, din ya da dinselliğin hukuki incelikleri, günlük yaşamı dinselleştiren bir işlevi yerine getirmektedir. Sosyal ilişkiler, doğayla olan ilişkiler eğlence, tüketim anlayışı, yaşam, ölüm, kader kavramlarının algılanışına kadar yaşamın her alanı dinsellik içinde kutsallaşmaktadır. Ancak, modern olanın geleneksel olanla yer değiştirmesi

sürecinde, geleneksel olan, dolayısıyla da dinin görünürlüğü ciddi oranda yok olmaktadır (Subaşı, 2002: 247-28).

Sonradan öğrenilen tutum ve davranışlar, mensup olunan kültür içerisinde tecrübe edilerek oluşmaktadır. Dolayısıyla bireylerin inançları ve buna bağlı tutumları da ait olduğu kültürden ve sosyal çevreden etkilenmektedir. Bireylerin sosyalleşme ölçüsü de içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevrenin sınırları ve etkisi ile belirlenmektedir. İnanmak temelde bir ihtiyaçtır ve din bir yandan bu ihtiyaca cevap verirken diğer yandan da insanların taleplerindeki aşırılıklara sınırlama getirmektedir. Bireyler, yaşadıkları toplumda, inanç ve kültür unsurlarının belirlediği sosyal sınırlar içinde, deneyimlerle tutum ve davranışlarına yön vermektedirler (Kavas, 2013: 5).

1.7.7. Dini Gruplar ve Yeni Dini Hareketler

Hemen hemen bütün dinlerde mevcut ideolojinin ve buna bağlı toplumsal şekillenmenin zaman içinde kurumsallaştığı ve sosyolojik açıdan çeşitli kollara ve daha küçük birimlere ayrıldığı görülmektedir. Mezhepler, tarikatlar, ekoller ve bunlara bağlı ibadethaneler toplum yaşamında dini ideolojilerin şekillenmesini ortaya koymaktadır. Bu dini toplulukların ya da ekollerin ortaya çıkmasında siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik birçok farklı unsur etkili olurken, bu gruplar arasındaki farklılık ya da ayrışma sebepleri de, temel inanç esaslarına, davranış şekillerine, ibadetle ilgili ihtilaflara ve topluluğun teşkilatlanma şekline dayalı olarak gelişmektedir. Bireyler kendilerini, inançlarını ve davranış şekillerini kendilerine daha yakın buldukları bir grup içinde yer alarak dini yaşantılarına bir statü kazandırmakta ve kendilerini o grubun inanç esasları içinde dindar olarak nitelemektedirler (Kaya, 2018: 78).

Toplumsal beklentilere göre şekillenen cinsiyet rollerinin yanında, din olgusunun şekillendirdiği cinsiyet rollerinin de bireylerin davranışları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu etkiye dayalı olarak bireyler, toplumsal değerleri

kutsallaştırmakta ve içselleştirmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramında olduğu gibi, kadın ve erkek rollerinin din etkisi ile de farklılaştığı gör÷lmektedir. Bu algıya dayalı olarak bireysel davranışlarda meydana gelen farklılık toplum hayatında da açık bir şekilde izlenebilmektedir (Akbaba, 2017: 47-49).

Araştırmalar, dindar insanların hayata bakışlarının daha pozitif yönde olduğunu, sosyal alanlarda daha güçlü olduklarını ve kendi inançlarını paylaşan insanlarla oluşturdukları gruplardan sosyal destek aldıklarını dile getirmektedir. Bu gruplar içinde bütünleşme duygusu artan dindar bireylerin, hayatları üzerindeki kontrolleri, disiplin ve sorumlulukları da artmaktadır. Bir gruba, sınıfa ya da topluluğa dahil olmak, bireylerin sosyal çevreyle olan fiziksel ve ruhsal uyumlarını güçlendirmekte ve hayata bakışların anlam kazandırmaktadır (Altun, 2015: 37).

Dini kimliğin oluşma süreci ailede başlasa da, ilerleyen yaşlarda dahil olunan ortamlar ve gruplar bireylerin dini tutum ve yaşayışlarına yön vermektedir. Gruba bağlılık ve sadakat gibi duygular, ortak inançlar ve değer yargıları bireylerin dinsel davranışlarına yansımaktadır. Bir ortama ya da gruba dahil olma eğilimi kimi zaman inancın aynı görüşte olan diğerleri tarafından desteklenmesi ihtiyacından doğarken, kimi zaman da, ilgisiz ebeveyn tutumlarından ve bir yere ait olma hissinden kaynaklanmaktadır. Ancak araştırmalar, dini grupların ve bu gruplarda lider olan kişilerin referanslarının grup üyelerinin inanç ve davranışları üzerinde güçlü etkileri olduğunu ortaya koymaktadır (Kavas, 2013: 6).

Sosyal değişimin bir yansıması olan sosyal hareketler, toplumun yeni yaşam tarzı ve beklentileri sonucu oluşan kolektif davranışlar içinde yer almaktadır. Yeni dini hareketler de bu değişimin bir kolunu oluşurmakta, dini bireycilik bu konuda en dikkat çekici özellik olarak gör÷lmektedir. Yeni dini hareketler inanç ve pratikler bakımından farklılık göstermekte ve eskiye kıyasla daha sentetik olarak nitelenmektedir. Diğer yandan, geleneksel dindarlığın

örgütlü yapısı ile karşılaştırıldığında daha sade ilkelerle hareket eden yeni dini hareketler, mistik ve metafizik alanlara daha fazla eğilim göstermekte, olağanüstü ruhsal deneyimlerin cazibesi bu eğilimi artırmaktadır (Arslan, 2006: 13-14).

1.7.8. Ekonomik Gelir Düzeyi, Çalışma Durumu

Dindarlığa etki eden değişkenler arasında insanların gelir düzeyleri ve çalışma koşulları da yer almaktadır. Çünkü yapılan iş, statü ve eğitim seviyesi gibi faktörler bir bakıma kişilerin gelir düzeylerini belirlerken, gelir düzeyi de kişilerin toplumdaki konumunu ifade etmektedir. İnsanlar ahlaki ya da ekonomik zorluklar, yoksulluk ve çaresizlik karşısında bir yaratıcıya sığınma ihtiyacı hissederek dine ve Allah'a daha yakın durabilmektedirler. Fakat ekonomik zorluklar hayata tutunma isteğini, geleceğe dair umutları ya da beklentileri karşılamadığında, yaşanan çaresizlik ve isyan duyguları tam tersi bir etki yaratarak dinden ve dini değerlerden kopuş da yaşanabilmektedir. Ülkemize yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar bu ikilemi çoğunlukla doğrularken, batılı araştırmacılara göre gelir düzeyi en az olan bireyler dini inanç ve uygulamalara en yakın kesimi oluşturmaktadır (Karayiğit, 2017: 126-127).

Dinin hukuki ve ahlaki değerleri, insanların ekonomik ve iktisadi davranışlarına yön vermektedir. Dindarlık ahlaki değerlere bağlılığı gerektirmekte, ödül ve ceza beklentisi de bireylerin iktisadi davranış ve beklentilerini ahlak sınırlarında düzenleyerek dünyevi koşullara uyumunu ve motivasyonunu sağlamaktadır. Dindar bireyler, üretimi yalnızca tüketim amacı olarak değil bir ibadet olarak da görmekte, doyum ve mutluluğu azda olsa meşru yollardan kazanılan gelire elde etmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca dinin israfı hoş karşılamaması ve paylaşımaya yönelik telkinleri, biriktirmeyi değil paylaşmayı özendirir (Küçükşen, 2011: 49-50). İslami literatürde iktisat anlayışı vahiyleri temel alan prensiplere dayandırılmakta, bunların açıklamasının da akıl yoluyla yapılacağı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda İslam toplumlarında

iktisadi faaliyetlerin ahlaki ilkelere göre yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla dünyevi tüm faaliyetlerinin ebedi alemde bir karşılığının olduğu inancıyla hareket eden dindar bireylerin imtihan inancı, sosyal ve iktisadi alanlardaki davranışlarını ahlak sınırları içinde tutmaya sevk etmektedir (Ongan, 2008: 216).

1.7.9. Köylülük-Kentlilik Faktörü

Diğer pek çok değişkende olduğu gibi, din ve dindarlık olgusu insanların köylerde ya da kentlerde ikamet etmelerine göre farklılık göstermektedir. Çünkü kırsal kesimde ikamet edenlerle şehirlerde ikamet edenlerin dini yaşayış tarzlarında farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Köy yaşantısı barındırdığı birçok avantaja rağmen entelektüel yaşamdan ve faaliyetlerden uzak olduğu için, daha kapalı, dini bilgi ve öğretilere yeni yaklaşımlara daha mesafeli bir nitelik taşımaktadır. Diğer yandan bazı araştırmalar, köylerde yaşayan kesimin dini ibadetler ve ritüeller konusunda daha hassas olduğunu vurgulamaktadır. Ancak kent yaşamında tarikat ya da cemaat gibi oluşumların daha fazla olduğu, bu gruplara mensup olanların aidiyet duygusunun etkisi ile denetim ve yönlendirmeye daha yatkın olduklarına da araştırmalarda dikkat çekilmektedir (Kurt, 2009: 16-17).

Kent hayatında çalışan kadınların dindarlık algılarının incelendiği araştırmada Amasya ilinde yaşayan 226 kadın incelenmektedir. Katılımcı kadınların normatif dindarlık boyutu düzeylerinin, popüler dindarlık boyutuna oranla daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada yaş değişkeni açısından çalışan kadın katılımcılardan genç yaşta olanların hem popüler hem de normatif dindarlık boyutu düzeyinin düşük olduğu görülürken, yaştaki artışa paralel olarak normatif dindarlık düzeyinin de arttığı sonucuna varılmaktadır. Meslek değişkeninin dindarlık boyutlarına herhangi bir etkisi görülmemektedir. Araştırmada sosyo-ekonomik tabakalaşmanın bireylerin

dindarlık tutumları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı da ortaya çıkmaktadır.

1.8. Kadın

Cinsiyet tanımı en yalın hali ile bireylerin doğuştan sahip olduğu kadın ya da erkek olarak tanımlanabileceği genetik fizyolojik ya da biyolojik özellikleridir. Toplumsal cinsiyet tanımı ise bireyin davranışlarındaki kadınsılık ya da erkeksilik özelliklerini tanımlar. Her ne kadar bu iki tanım ayrı anlamları ifade etse de zaman içerisinde bireylerin toplumsal rolü ve kazanılan rolü aynı olması sebebi ile zamanla aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır.

Cinsiyet ve sosyal rollerin genellikle benzer olduğu düşüncesi hakim olsa da bireyler yönlendirenin genel anlamda sosyal konum olduğu düşüncesi yaygındır. (Fişek, 1990: 82)

Kültürler değiştikçe kadın tasviri de değişse de genel olarak bu tasviri etkileyen sebepler din, sosyal yapı, gelenek ve görenekler, kadının rolleri ve görevleri tasvirin yapılmasında etkili faktörlerdir.

Kadınlar ve kadın dindarlığının toplum üzerinde büyük bir etkisi vardır. Kadınlar mevcut nüfusun hemen hemen yarısını oluştururken, çocukları yetiştirme ve aile yapısındaki etkileri de göz önüne alındığında bu etkinin büyüklüğü fark edilecektir.

Kadın dindarlığında etkili faktörlerden biri olan yaşanılan yer faktörüne değinelim. Günümüzde kentleşme kaçınılmaz bir gerçektir ve hızla artmaktadır. Kentleşme ile birlikte kadın sosyal hayatın içinde daha çok yer almakta, meslek, öğrenim durumu gibi durumlarında değişiklikler kaydetmektedir. Kadın şehirleşme ile birlikte bir yandan düşünce ve dindarlık anlayışında değişikliğe giderken bir yandan da bunları muhafaza etmeye çalışır.

Kadın dindarlığının görünür hale gelmesi ve ilgi konusu olması kadının sosyalleşmesi ile doğrudan ilgilidir. Kadının sosyalleşmesi dindarlığını olumlu

etkileyebildiği gibi olumsuz yönleri ile de etkilemektedir. Kadın farklı etkinliklere katılarak sosyalleşmesini etkilerken bu sosyalleşme de kadının dindarlığı üzerinde etkili olur. (Okumuş,2019:146)

Kadın dindarlığını etkileyen bir diğer faktör kadının çalışması durumudur. İster resmi ister özel bir kurumda çalışıyor olsun kadının çalışması dindarlığını etkilemektedir. Kadın çalışarak daha görünür hale gelirken işyerinde dindarlığına özgü özel alanlar yaratma gayretine girecektir bulamadığı takdirde ise dindarlığı iş hayatından olumsuz etkilenecektir. Çelik kadınların çalışma durumlarına göre ibadetlerinde değişiklik olup olmadığını tespit yoluna gitmiş. Örneğin çalışan kadınların düzenli namaz kılma oranlarının çalışmayanlara nazaran daha az olduğunu tespit etmiştir.(Çelik,2002:225)

Kadının dindarlık düzeyi eşler de dahil olmak üzere aile bireylerini etkilemektedir. Aile içerisindeki kadınlar, çocuğun dini sosyalleşmesinde ailenin diğer bireyelerine göre çok daha etkilidirler. (Okumuş,2014: 429,454)

Dini gruplarda kadınları daha fazla ve aktif görmek mümkündür. Araştırmalara göre kadınların erkeklere nazaran mistik konulara ilgi ve eğilimi daha fazla görülmektedir. Kadınlar mensup oldukları gruplara göre giyim, kuşam, sosyal yaşam ve aile yaşantısı gibi pek çok unsuru düzenlemektedir.

1.9. Kuran Kursları

Her din dinamiğini büyük oranda mensupları ile ayakta tutmaktadır. Din mensupları dinleri hakkında detaylı ve doğru bilgi almak için çeşitli kurum ve kuruluşlara başvurur ve bu kuruluşlara bağlı eğitim kanalları ile din eğitimi almak isteyebilirler.

Ülkemizde din eğitimi örgün olarak okullarda gerçekleşirken, yaygın din eğitimi örgün eğitimden hiç faydalanmamış, eğitimini tamamlamış ya da devam eden farklı yaş gruplarındaki öğrenciler ile gerçekleşir. (Cebeci,1996:185; Tosun,1997: 222).Ülkemizdeki yaygın din eğitimi hizmetlerini Diyanet İşleri

Başkanlığı üstlenmiştir. Başkanlığın eğitim verdiği kanallardan birisi ise Kur'an kurslarıdır. (Aydın, 2008: 41)

Kuran Kurslarının her yaş grubuna ve her kesime hitap ettiği göz önüne alındığında etkisinin ne denli olduğu görülmektedir. Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 22.758 Kuran Kursu vardır. (<https://www.diyaneet.tv/diyanete-bagli-kuran-kurslari>).Kursların çeşitleri ise şunlardır:

- Yüzünden okuma eğitimi verilen uzun süreli Kuran Kursları
- Hafızlık eğitimi verilen Kuran Kursları
- Yaz Kuran Kursları

Tezimizin konusu olan yüzünden okuma eğitimi veren uzun süreli Kuran Kurslarına ilköğretim mezunu veya ilköğretim yaşını geçmiş okur yazar herkes başvurabilir. Kursa başvuran öğrencilerin %11.7 si erkek katılımcılar oluşturmuştur.(DİB, 2009:25).Yine 2011 yılı verilerine göre kursiyerlerin % 92 si kadınlardan oluşmaktadır. Yine yayınlanan verilere göre kursa devam edenlerden neredeyse tamamını yetişkinler oluşturmaktadır.

Kurslar katılımcılarına yalnızca dini eğitim vermekle kalmaz. Bu kurumlar katılımcıların sosyalleşmesi ve sorunlarına çözüm bulması yönünden de etkili kurumlardır. (Aydın, 2008) Kuran Kursları ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok yatılı Kuran Kurslarına yöneliktir. Yatılı olmayan Kur'an Kurslarına ve katılımcılarına yönelik yapılan araştırmalar bir elin parmağını geçmeyecek kadardır. Çalışmamızda yatılı olmayan Kuran Kurslarına katılan kadınlar hedef araştırma kitlesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmamız ile literatürdeki önemli bir noktaya katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

II. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmaya katılan kişiler ve bu kişilerin nitelikleri, araştırmanın evren ve örnekleme, araştırma yapılan kurumun nitelikleri, veri toplama nitelikleri, süresi ve verilerin yorumlanması hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1.Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, yarı yapılandırılmış mülakat olarak hazırlanmış nitel ve nicel yöntemin bir arada kullanıldığı karma bir araştırmadır. Araştırmada veri toplama ve verileri değerlendirme işlemleri de karma araştırmalara özgü ilkeler göz önüne alınarak yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat yönteminin tercih edilerek ve açık uçlu sorular sorularak katılımcıların kendisini ifade etmesine ve konular hakkındaki görüşlerini bildirmesine fırsat tanındı.

Çalışmamızda öğrencilerin başkaları tarafından tanınmasını sağlayan kişisel verileri ile ilgilenilmemiş ve yansıtılmamıştır.

1.1. Evren ve Örneklem

Araştırmalarda evren araştırılan olgu, nesne ya da bireylerin tümünü ifade etmektedir. Evrendeki öğelerin tamamı birbirinin aynı ise tek bir örneğin incelenmesi evreni anlamak için yeterlidir. Ancak evren öğeleri birbirinden farklılaşılabiliyorsa çok sayıda örneği incelemek gerekebilmektedir. Özellikle nicel araştırmalar açısından örneklem yeterliliği önem taşımaktadır.

Araştırmamızda edinilen bilgilerden önyargıyı minimum düzeye indirmek ve elde edilen sonuçta güvenilirliği arttırmak adına amaçlı rastgele örneklem seçme modeli kullanılmıştır.

Rasgele örneklem modeli seçtiğimiz araştırmamızda ise evrenimizi İzmir Bornova'da Kuran Kursuna katılım sağlayan kadınlar meydana getirir. Ancak araştırmanın imkanından dolayı İzmir Bornova'daki tüm kurslarda bu

çalışmanın yapılması söz konusu değildir; bu sebeple örneklemeden elde edilen veriler ile ana kitle hakkında genellemeye başvurulacaktır. Araştırmanın örneklemini İzmir'in Bornova İlçesinde rastgele yöntemle seçilen 6 farklı Kuran kursuna katılan 30 kursiyer oluşturmaktadır.

Araştırma İzmir ili Bornova ilçesindeki 6 farklı Kuran kursunda yapılmıştır. Türkiye D.İ.B'na bağlı kurs sayısı 22 bin 758 iken İzmir ili Bornova Müftülüğüne bağlı kurs sayısı 26 dır. Araştırmamızda altı farklı kurstan beşer öğrenci rastgele olarak seçilmiştir. Seçilen kursların mahallesi ve sosyo- kültürel yapıları farklılık göstermektedir.

1.2. Araştırma Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Böylelikle tekniğin esnekliğinden faydalanılıp katılımcıların verdiği cevaplar araştırmacının gözlem tekniği ile elde ettiği verilerle desteklenmiştir. Araştırmada 7'si kişisel bilgileri anlamaya yönelik 35'i da kişinin dini inancı, dindarlığı ve günlük yaşamında dinin yerinin tespit etmeye yönelik olmak üzere toplam 42 soruluk yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır.

Katılımcıların üç ana başlık olan; dini inançlar, ibadetler ve günlük yaşam hakkındaki düşünce ve uygulamalarını tespit etmek üzere hazırlanan sorular açık uçludur. Soruların ana gövdesinin cevapları evet-hayır şeklinde olup diğer bileşenlerin cevapları ise katılımcının isteğine bırakılmıştır.

Yarı yapılandırılmış mülakat formunda katılımcılara yöneltilen sorular aşağıdaki şekildedir:

Demografik Özellikler

1. Yaşınız?
2. Öğrenim durumunuz?
3. Medeni durumunuz?

4. Mesleğiniz?
5. Dini eğitiminizi nereden aldınız?
6. Kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz?
7. Kaç yıldır İzmir’de ikamet ediyorsunuz?

Din-Dindarlık ve Günlük Yaşamda Dinin Yeri Hakkındaki Sorular

1. Müslümanlıkta kalp temizliği ve ibadet etme arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? iyi bir Müslüman olmak için farz ibadetler düzenli yapılmalı mıdır? Farz ibadetleriniz dışında nafile ibadetler de yapılmalı mıdır, yapar mısınız?

2. İbadetleri tam yerine getirmeyen bir kişinin Allah inancı nasıldır?

3. Dindar insanlar örf ve adetlere uymak zorunda mıdır?

4. Kuran değiştirilebilir mi? Yalnızca Kurana inanmak yeterli midir?

5. Meleklerin varlığına inanır mısınız?

6. İslamiyet’i başkalarına anlatmak önemli midir?

7. İnsanların dinleri kadar milliyetleri de önemli midir, insanlar sizin için inançlarından dolayı mı yoksa insan oldukları için mi değerlidir? Bir kişi ile arkadaşlık kurmanız için aynı dini düşüncede olmanız gerekir mi?

8. Bir insan tesettüre uygun örtünmese de ona dindar denilebilir mi? Sizce tesettür modası var mıdır? Bu moda ayak uydurulmalı mıdır?

9. Bir kişinin dindar olması için özel gün ve geceleri kutlaması gerekir mi?

10. Dini içinde bulunduğumuz çağa göre mi yaşamalıyız?

11. Dindar olmak için bir tarıkata ihtiyaç duyar mısınız, ait hissettiğiniz bir tarikat var mı? İslam’ı anlamak için alimlerin görüşlerine uymak sizce önemli midir?

12. Hz. Muhammed'in ve diğere peygamberlerin peygamberliğini kabul eder misiniz?

13. Namaz kılmak dindarlık için önemli bir kriter midir?

14. Zekat vermek dindarlık için önemli midir?

15. Günümüz şartlarında faiz ile kazanç elde edilebilir mi? Ev almak, düğün yapmak gibi durumlarda faizli krediye başvurur musunuz?

16. Ölümden sonra dirilme, cennet ve cehenneme inanır mısınız? Ölümden sonraki hayatı nasıl bulursunuz?

17. Aile görüşmelerinde kadın erkek bir arada mı oturmalı yoksa haremlik selamlık mı oturmaları gerekir?

18. Makyaj yapmak caiz midir, yapar mısınız?

19. Müslüman olmayan insanlar da cennete gidebilir mi?

20. Kadere inanır mısınız? Kader değişebilir mi?

21. Çocuklara dini eğitim verme hususunda hassas mısınız?

22. Kadın ve erkeğin tokalaşmasına nasıl bakarsınız?

23. Rızık kaygısı ile aile planlaması yapılmasına nasıl bakarsınız?

24. Evlendiğiniz-evleneceğiniz kişinin dindarlığı sizin için ne kadar önemlidir?

25. Ramazan orucu, nafil oruç tutar mısınız?

26. Kuran'ı anlamak için meal-tefsir okur musunuz?

27. Dini olarak çözemediğiniz soru ve şüpheleriniz var mı? Çözmek için hangi yollara başvurursunuz?

28. Doğal afetlerle dini kaidelere uymama arasında bir bağ olduğunu düşünür müsünüz?

29. Evinizde ibadetlerinizi cemaat şeklinde mi yaparsınız, toplu şekilde mi?

30. Kadınların çalışması sizce uygun mudur?

31. Bir zorunluluk olmadan kürtaj yaptırmaya nasıl bakarsınız?

32. Diyanet İşleri Başkanlığı'nı yeterli görür müsünüz? Verdiği fetvalar sizce güvenilir midir?

33. Alkol ve türevlerinin satıldığı yerde çalışmaya nasıl bakarsınız? Alkol tüketilen ortamda bulunur musunuz?

34. Dışarıda tükettiğiniz gıdaların helalliğini sorgular mısınız?

35. Dindarlık ve boşanma arasında bir bağ olduğunu düşünür müsünüz?

1.3.Verilerin Toplanması ve Analizi

Görüşmenin tamamı araştırmacı tarafından seçilen Kur'an Kurslarında yapılmıştır. Açık uçlu soruların tamamı katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşmeden önce katılımcılara kişisel bilgilerin gizliliği hakkında bilgi verilmiştir. Gizlilik kapsamında katılımcılar tek tek görüşmeye alınmış istedikleri takdirde isim ve soyadı paylaşmama seçenekleri olduğu ve görüşme sırasında elde edilen ses kayıtlarının araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacağı bilgisi verilmiştir.

Görüşmeden önce katılımcılardan kendilerinden bahsetmeleri istenmiş, soruları daha rahat cevaplandırabilecekleri bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Sorular katılımcılara yöneltilmiş ve cevapları ile birlikte ses kaydı yapılmıştır. Elde edilen ses kayıtları bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiş ve araştırma için kullanıma hazır hale getirilmiştir. Sorulara verilen yanıtların analizi ise yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin verdiği avantaj ile birlikte kolaylaşmıştır.

1.4. Veri Analizi

Katılımcılar ile yapılan görüşme esnasında dijital ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmelerin bitiminde ses kayıtları yazılı metin haline dönüştürülmüştür. Yazılı metin haline dönüştürülürken katılımcıların verdikleri

cevaplar, ortak paylaşılan belirli kavramsallaştırmalar ekseninde birleştirilmeye ve ayrıştıkları veya farklılaştıkları hususlar da sınıflandırılmaya gidilmiştir

III.BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

1.1. Demografik Özellikler

Buna göre araştırmaya 30 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların tamamı 18 yaş üzeridir. Katılımcıların yaş verileri, araştırma örnekleminin yaşamının olgunluk dönemi olarak tanımlanan dönemde olduğunu göstermektedir. Araştırma katılımcılarının İzmir'de ikamet sürelerine ilişkin verilere göre katılımcılar, ortalama olarak 29,4 yıldır İzmir'de ikamet etmektedir.

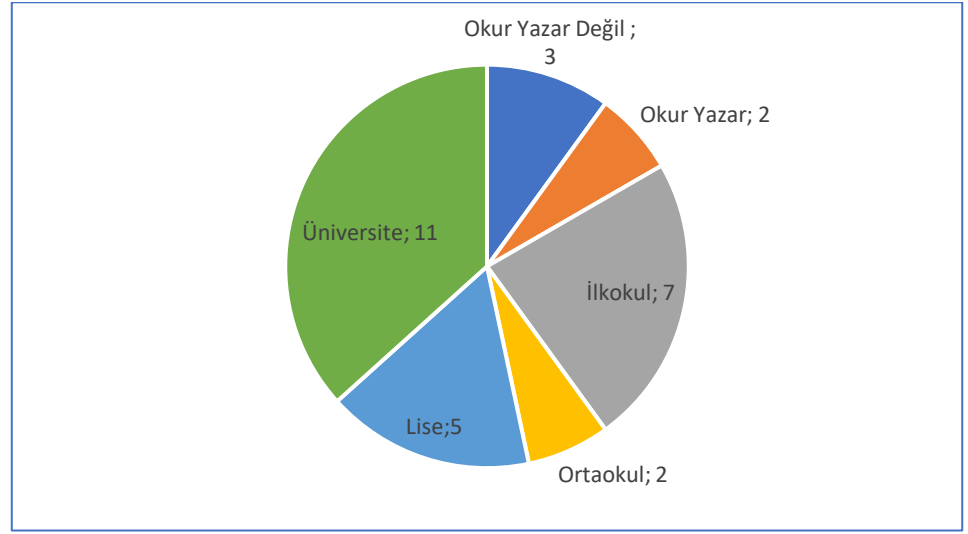
Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Sıra	Yaş	Öğrenim Durumu	Medeni Durum	Meslek	Dini Eğitimi Nerede Aldınız?	Kendinizi Ne Kadar Dindar Hissediyorsunuz?	Kaç Yıldır İzmir'de İkamet
1	63	Üniversite	Evli	Öğretmen	Öncelikle	Zirvede	54
2	42	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Kuran Kursu	Orta Seviyede	35
3	49	Ortaokul	Dul	Ev Hanımı	Aile	Orta Seviyede	49
4	18	Lise	Bekar	Öğrenci	Kuran Kursu	Zayıf	18
5	32	Üniversite	Bekar	Mühendis	Resmi Kurum (Okul)	Zayıf	32
6	54	İlkokul	Dul	Ev Hanımı	Kuran Kursu	Orta Seviyede	32
7	46	İlkokul	Dul	Ev Hanımı	Kuran Kursu	Orta Seviyede	18
8	34	Lise	Evli	Ev Hanımı	Aile Ve Remi Kurum	Zayıf	34
9	43	Okur-Yazar	Evli	Ev Hanımı	Çevre	Orta Seviyede	27
10	74	İlkokul	Dul	Ev Hanımı	Kuran Kursu	İyi Seviyede	20
11	36	Ortaokul	Evli	Ev Hanımı	Kuran Kursu Ve Okul	Ortalama Üstü	12
12	50	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Kuran Kursu	Orta	20
13	25	Üniversite	Bekar	Teknik Destek	Resmi Kurum (Okul)	Orta	25
14	41	Lise	Evli	Ev Hanımı	Araştırarak Ve Esimin Ailesi	Orta	41
15	38	Lise	Evli	Ev Hanımı	Aile	Orta	15
16	40	Okur Yazar Değil	Evli	Ev Hanımı	Aile Ve Kuran Kursu	Orta	6
17	44	Üniversite	Evli	Ev Hanımı	Aile Ve Kuran Kursu	Orta	15
18	57	Okur Yazar	Dul	Apartman Görevlisi	Aile Ve Kuran Kursu	İyi Seviyede	30
19	54	İlkokul	Evli	Emekli	Aile Ve Kuran Kursu	Orta	54
20	58	Okur Yazar	Evli	Ev Hanımı	Aile Ve Kuran Kursu	Orta	24
21	53	Lise	Evli	Ev Hanımı	Aile Ve Kuran Kursu	Orta	53
22	67	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Kuran Kursu	Orta	43
23	38	Yüksek Okul	Evli	Ev Hanımı	Aile	İyi Seviyede	15
24	28	Lisans	Bekar	Öğretmen	Aile Ve Kuran Kursu	İyi Seviyede	5
25	36	Lisans	Evli	Öğretmen	Aile Ve Resmi Kurum	Orta Seviyede	25
26	74	Okur Yazar Değil	Evli	Ev Hanımı	Aile Ve Kuran Kursu	Orta	55
27	42	Yüksek Lisans	Evli	Uluslararası Ticaret	Aile Ve Çevre	Orta	42
28	52	Üniversite	Evli	Öğretmen	Aile Ve Remi Kurum	İyi Seviyede	46
29	29	Lisans	Evli	Ev Hanımı	Resmi Kurum (Okul)	Orta	15
30	22	Lisans	Bekar	Öğrenci	Aile Ve Resmi Kurum	İyi Seviyede	22

1.1.1. Katılımcıların Eğitim Durumu

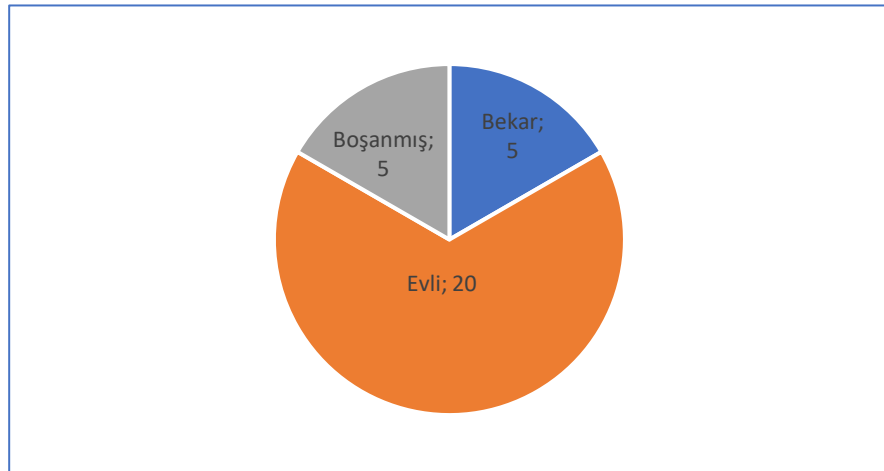
Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığı zaman, katılımcıların 11'inin üniversite seviyesinde, 5'inin lise eğitimi aldığı, 2'sinin ortaokul seviyesinde, 7'sinin ilkokul seviyesinde eğitim aldığı, geri kalan 2 kişinin okur yazar olduğu, 3 kişinin ise hiç eğitim almadığı görülmektedir.

Şekil 1. Katılımcıların Eğitim Durumu

1.1.2. Katılımcıların Medeni Durumu

Araştırmaya katılanların 5'i bekar, 20'si evli, 5'i ise boşanmıştır.

Şekil 2. Katılımcıların Medeni Duruma Göre Dağılımı

1.1.3. Katılımcıların Meslek Durumu

Katılımcıların meslek bilgilerine bakıldığı zaman, veri toplanan örneklemin 30 katılımcıdan 20'si ev hanımıdır. Katılımcıların bir kısmı ev hanımı olmalarının kursa katılımının sürekliliği açısından kendilerine fayda sağladığını belirtmiştir. Bir dönem çalışıp sonrasında emekli olan katılımcılar kendilerini ev hanımı olarak belirtmiştir. Emekli katılımcıların kendilerini ev hanımı olarak kategorize etmeleri sonucu meslek durumunun ekonomik bağlılığa etkisi hakkında yorum yapılmasını imkânsız kılmıştır. Katılımcıların 1'i apartman görevlisi, 2'si öğrenci, 4'ü öğretmenken 1'i mühendis 1'i tekniker ve 1'i ticaret uzmanıdır.

Tablo 2. Katılımcıların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Meslek	Sayı
Apartman Görevlisi	1
Ev Hanımı	20
Öğrenci	2
Öğretmen	4
Mühendis	1
Tekniker	1
Ticaret Uzman	1

1.1.4. Katılımcıların Dini Eğitimlerini Aldıkları Kurumsal Yapı

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların önemli bir kısmı dini eğitimlerini aile çevresi aracılığı ile tamamladığı görülmektedir. Aile çevresi kavramının içerisinde doğrudan çekirdek aile, akrabalar, komşular, eşin akrabaları da dahildir. Bunun yanı sıra katılımcıların bazıları (8,24,25,28) dini eğitimlerini aile

ve resmî kurumlardan, bazıları (16,17,18,19,20,21,22,26) aile ve Kuran Kursundan bir kişi (11) Kuran Kursu ve resmî kurumlardan aldıklarını belirtmişlerdir. 30 katılımcının 19'u dini eğitimini aile çevresinden alırken 8'i Kuran Kursu/ Dini eğitim veren kurumlardan, kalan 3'ü ise resmi kurumlardan almıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Dini Eğitimlerinin Temelindeki Kurumsal Yapı

Dini Eğitim Alınan Çevre	Sayı
Aile Çevresi	19
Kur'an Kursu/Dini Eğitim Veren Kurumlar	8
Resmi Kurum	3

1.1.5. Katılımcıların Kendilerine Yönelik Dindarlık Algısı

Araştırmanın temel konusu dindarlık düzeyi olunca katılımcıların kendini ne kadar dindar biri olarak algıladıkları hususu önem kazanmaktadır. Katılımcılara dindarlık düzeyini tespit üzere yöneltilen sorulara verilen cevaplar incelendiğinde araştırma örnekleminde katılımcıların pek çoğunun kendisini “orta” seviyede dindar olarak tanımladığı görülmektedir. Diğer algılara bakacak olursak katılımcıların 3'ü kendisini zayıf bir dindar olarak sınıflandırırken, 7'si orta üstü ve iyi olarak sınıflandırmıştır. En az kişi içeren algı ise 1 kişi katılımı ile çok fazla dindar algısıdır.

Tablo 4. Katılımcıların Kendilerine Yönelik Dindarlık Algısı

Hissedilen Dindarlık Düzeyi	Sayı
Zayıf	3
Orta	19
Orta Üstü/İyi	7
Çok Fazla	1

1.2. Katılımcıların Dindarlık Hakkındaki Düşüncelerinin Analizi

Araştırmada katılımcılardan toplanan verilerden ulaşılan bulgular, inanç, ibadet, gündelik hayat-din hakkındaki görüşler olmak üzere üç alt başlıkta verilmiştir.

Soruların gruplandırılması aşamasında cevap aranan hususun inanç alanında mı yoksa kişinin günlük yaşam pratiklerinde mi karşılık bulduğuna özen gösterilmiş ve tamamen inanca ya da düşünceye ait hususları ölçen sorular inanç kategorisine alınırken günlük ibadetler ibadet başlığı altında gruplandırılmıştır. Günlük yaşam pratikleriyle yakın bir ilişki içerisindeki durumlara yönelik sorular ise gündelik hayat-din ilişkisi başlığı altında ele alınmıştır.

İnsanların imanın şartları ile ilgili hususlardaki inanç ve düşünceleri doğrudan inanca ait bir konuyken yapılması ve yapılmaması emredilen hususlar ise doğrudan ibadet alanına girmektedir. Öte yandan inanç ve ibadetle yakın bir ilişki içerisinde olmasına karşın geleneksel uygulamalarla birleşmiş birçok hususu ise günlük yaşam pratikleri içerisinde değerlendirmek mümkündür

1.2.1. İnanç Hakkındaki Görüşler

Bu başlık altında inanç hakkındaki sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiştir.

1.2.2. Kur'an'ı Kerim'in Yeterliliğine İnanmaya Dair Görüşler

Katılımcıların hepsi kendilerine yöneltilen “Yalnızca Kur'an'a inanmak yeterli midir? Sorusuna “Yalnızca Kur'an'a inanmanın yeterli değil mutlaka hadislere de inanmalı” yanıtını vermiştir. Yalnızca bir katılımcı (23) “Kur'an'a, hadislere ve diğer kutsal kitaplara da inanmalıyız yanıtını vermiştir.

1.2.3. Kur'an'ı Kerim'in Değiştirilebilirliğine Dair Görüşler

Katılımcılar yöneltilen “Kur'an değiştirilebilir mi? Sorusuna verilen cevapları incelersek:

•K1: Değiştiğine inanırsak ibadetlerimizi huşu içerisinde yapamayız o yüzden değişmediğine inanıyorum ve inanmak istiyorum.

•K4: Değişmiş olabilir ancak değişse dahi yine de insanlık için doğruları gösteren bir kitaptır.

•K9: Hayır tek bir harfi dahi değişmiş olamaz

•K21: Asla değişmesi mümkün değildir. Değişmeyeceğinin teminatını bizlere Allah vermiştir.

•K27: Değiştirildiğini düşünmüyorum. Değiştirilseydi dahi bunu anlayabilecek bilgi birikimine ve kapasiteye sahip değilim ancak şimdiye kadar muhakkak birileri değiştirilmesine itiraz ederdi.

Katılımcıların Kur'an'ın değiştiğine inanmadığını, bir kişinin (K4) kararsız olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.4. Meleklerle İman Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların hepsi "Meleklerle inanır mısınız? Sorusuna "evet" yanıtını vermiştir.

1.2.5. Tebliğ Hakkındaki Görüşler

Katılımcılara yöneltilen "İslamiyet'i başkalarına anlatmak önemli midir?" sorusuna verdikleri cevaba bakacak olursak:

•K1: Eğer karşı taraf sorarsa anlatmalıyız. Karşı taraf sormadan anlatmamız onun cephe almasına sebebiyet verir. Soran olursa anlayacağı şekilde açıklamalıyız.

•K3: Bildiğim bir şey sorulursa anlatırım sorulmazsa anlatmam.

•K4: Hayır önemli değil herkesin bir bildiği var.

•K9: Evet çok önemlidir. Hatta anlatırken vefat edersen cennete gidersin.

•K13: Bildiklerimi ve hissettiklerimi çok doğru ifade edebiliyor muyum bilmiyorum ama anlatırım.

•K17: Önemlidir ancak şimdiye kadar kimseye anlatmadım.

•K21: Önemlidir. Kursta hocamızdan öğrendiklerimi dışarıda başkalarına anlatırım.

•K24: İçinde bulunduğumuz çağda anlatılabilir olduğunu düşünmüyorum. Herkesin bir fikri var.

•K25: Bence çok önemli bir kişinin kurtuluşu bizim kurtuluşumuza vesile olabilir.

•K26: Herkese değil ancak sözümün geçeceğine inandığım insanlara anlatırım.

Katılımcıların genel olarak cevaplarına baktığımızda iki kişi(4,24) haricinde anlatmanın gerekli olduğuna inandıkları ve pek çoğunun kendi imkanları ile çevresine tebliğde bulunduğunu ancak bu vazifeyi gerçekleştirirken genelde talebe cevap verdikleri söylenebilir.

1.2.6. Alimlere Uymaya Dair Görüşler

Kursiyerlere yöneltilen diğer bir soru ise “İslam’ı anlamak için alimlerin görüşlerine uymak sizce önemli midir?” sorusudur. Alınan cevapların bir kısmı ise şöyledir:

•K1: Piyasada çok fazla alim var ben derim ki ilk olarak tefsir okuyalım daha sonra ise hadis kitaplarını okuyalım. Baktık kafamıza takılan bir durum hala mı var gidip güvendiğimiz hocamıza soralım.

•K13: Bazı alimler çok saptırarak anlatır o sebeple uymamalıyız.

•K15: Alim var alimcik var ayırt etmek çok önemli bir nokta burada. İçimin sesime uyarım.

•K20: Öncelikle Allah’ın dediklerine inanmalıyız ancak alimler de bize bunları açıklayan insanlardır. Her alime olmasa da bazılarını inanmalıyız.

•K25: Güvendiğimiz alimlere uyabiliriz ancak bu husus çok da önemli bir mevzu değildir.

•28: Güvendiğimiz alimlere uymak bizim karımıza olacaktır; onlar bizim için yol gösterici birer ışıktır.

Cevaplara baktığımızda genellikle olumlu cevap verildiği, ancak bazı cevaplarda alimlere karşı otorite kaybına kadar gidebilecek bir güvensizlik olduğu görülmektedir.

1.2.7. Tarikata İhtiyaç Duyma Noktasındaki Görüşler

Bir diğer yöneltilen soru ise “Dindar olmak için tarikatlara ihtiyaç var mı, sizin kendinizi ait hissettiğiniz bir tarikat var mı? Sorusuydu. Aldığımız yanıtları incelersek:

•K1: Ben bir gruba dahil değilim, ilk gittiğimde gerçek Veyselcilerden olduğumu hocalarımdan öğrendim. Bizim sayımız dünyada pek azmış dünyada toplamda 8-10 kişiyiz. Gerçek Veyselciler Allah’ın kendisini eğittiği, rahmani rüyalar ve ilham ile eğitim verdiği kişilerdir. Ben de bu rüyalarla eğitildim.

•K9: Eğer sürekli farklı farklı tarikatlara girip çıkılmayacaksa bir tarikata dahil olmak güzeldir ancak öbür türlü olacaksa daha çok günaha girilir.

•K10: Başka inanlara sen dahil ol ya da olma diyemem ama benim dahil olduğum bir tarikat var.

•K15: İlla bir tarikata gerek yok ancak dahil olmasam da kalben kendimi daha yakın hissettiğim bir tarikat var.

•K18: Bir tarikata ister girersin dinimizde bir zorlama yok bu hususta herkes özgürdür.

•K21: Çevremde tarikatlara dahil olup çok olumlu etkilenen insanlar olduğu gibi olumsuz yönde etkilenen de pek çok insan var. Ben de çevremdeki bu kadar uç örnekleri görünce dahil olup olmama hususunda kararsız kalıyorum. Ancak kendim için olmazsa olmaz görmüyorum genelde ibadetlerimi evimde tek olarak yapan bir kişiyim.

•K24: Kesinlikle ihtiyaç yoktur.

Verilen cevaplara baktığımızda bir tarikata dahil olmayı gerekli gören 7 kişi (3,9,10,14,17,18,30) vardır. Bununla birlikte gerekli gören kişilerden sadece 2si (3,9) bir tarikata dahildir. Tarikata dahil olmayı ihtiyaç olarak görmeyen

ancak dahil olan ise 3 kişi(7,15,20) vardır. Sonuçlara bakarak az sayıda da olsa insanların getirdiği alışkanlıklar dahilinde bir tarikata bağlı olabildiğini ancak bunu gerekli görmediğini, ibadetlerinde bireyselliğe yönelenlerin tarikat mensubiyetine daha soğuk baktığını görüyoruz.

1.2.8.İnsanlara Değer Verme Noktasındaki Görüşler

Mülakat esnasında yöneltilen diğer bir soru ise “İnsanlara dindar oldukları için mi yoksa insan oldukları için mi değer verirsiniz, insanların milliyetleri de dinleri kadar önemli midir?” sorusudur. Alınan cevaplarda katılımcıların hepsi milliyete önem vermediğini belirtirken insan olduğu için mi yoksa dindar olduğu için mi önem verirsiniz sorusuna farklı cevaplar vermişlerdir. Bu cevaplardan bazıları şöyledir:

•K1: İnsan oldukları için önem veririm. Çünkü bazı insanlar çok dindar gibi gözükse dahi adam gibi adam değildirler. Eğer insansa ve adam gibi adamsa zaten dindar olur.

•K6: İnsana Rabbim yarattığı için değer veririm. İnsan yaratılanların en güzelidir.

•K9: İnsan olduğu için değer verir dindar olduğu için daha çok severim.

•K10: İnsan olması da dindar olması da benim için önemlidir. Tek taraflı olarak bunu ele almam mümkün değildir.

•K22: İnsana insan olduğu için değer vermekten ziyade dindar olduğu için çok daha fazla değer veririm.

Katılımcılardan iki kişi (22,15) dışındakiler insana insan oldukları için değer verdiğini belirtirken yalnızca üç katılımcı (10,18,15) ise her ikisinin de kendileri için önemli olduğunu belirtmiştir. Bu verilerden hareketle katılımcıların hoşgörölü bir zihniyete sahip olduğunu, dindar olmaları sebebi ile dışlayıcı bir tavra bürünmediklerini söylemek mümkündür.

1.2.9. Dini Çağa Göre Yaşama Hususundaki Görüşler

Mülakatımızın bir diğer sorusu ise “Dini içinde bulunduğu çağa göre mi, dine göre mi yaşamalıyız?” sorusuydu. Verilen cevapları inceleyecek olursak:

- K1: Dinin bir çağı olmadı ve olmayacak
- K13: Keskin farklılıklar olmadan ve ana temayı değiştirmeden küçük değişiklikler yapılabilir.
- K23: Kur’an her çağa göre aynıdır ve her çağa uyar böylelikle dinimize göre yaşamalıyız.
- K24: Çağa göre inancımız da kendimiz de değişiyoruz ve şekilleniyoruz.
- K27: Dinin özü her zaman aynıdır onu çağa göre değiştiremeyiz ya da şekillendiremeyiz ancak öze dokunmayan hususlarda değişiklikler olabilir örneğin bazı sünnetler zamanla terk edildi.

Katılımcılardan 21’i dinin özünün aynı olduğunu ve dine göre yaşamamız gerektiğini savunurken 9 kişi dine bağlı yaşamışın zamanla değişime uğradığını savunmuştur. Dini çağa göre yaşamalıyız diyen kullanıcıların diğer sorulara verdiği cevaplardan faize başvurma, tesettür, makyaj yapma gibi hususlarda daha esnek davrandığı görülmektedir. Bu durum insanların bazı durumlarda inançlarında değişiklik olmasa dahi uygulamasında farklılıklara gittiğini göstermektedir.

1.2.10. Meal ve Tefsir Okuma Durumu

Mülakatın “Kuran’ı anlamak için meal-tefsir okur musunuz? Sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında:

- K9: Okumam yazmam yok ancak dinlerim ve dinlemeyi çok severim.
- K16: Şimdiye kadar okumadım ancak okumak istiyorum. Öncelikle Kur’an’ın Arapça okunuşunu hakkıyla öğrenmek istiyorum.
- K19: Evet okurum. En çok meale başvururum.

Katılımcılardan yalnızca dördü (2,8,10,16) meal ya da tefsire başvurmadığını söylemiştir. Hemen hepsinin meal ya da tefsir okuması ve başvurması bilgiye birincil kaynaktan ulaşma isteğini bizlere göstermektedir.

1.2.11. Çözölemeyen Dini Sorular Hususundaki Görüşler

“Dini olarak çözemediğiniz soru ve şüpheleriniz var mı, varsa çözmek için hangi yola başvurursunuz?” sorusuna verilen cevaplara baktığımızda:

•K1: Bir şüphem yok çünkü kalben iletişime geçerim. Rabıtaya başvururum.

•K3: Güvendiğim büyüklerime ve hocama sorarım.

•K4: Genellikle internetten faydalanırım.

•K5: Şüphelerimi bir süre sonra kabul etmeyi öğrendim. Bilen kişilere sorup öğrenmeye çalıştım.

•K6: Kitaplara bakar, kursa gelir hocama sorarım.

•K10: Senelerdir camiye gelip sohbetlerde dinleyici olur ve sorularına cevap ararım. Ancak soru sormaktan utanır ve sormak istemem yaşımdan dolayı bu yaşa kadar öğrenememiş denilsin istemem arkamdan.

•K11: Araştırır güvendiğim akrabalarım ve hocama sorarım.

•K13: Aklımdaki şüpheleri din dogmatik olduğu için kabullenmeyi tercih ettim. Şüphelerimi çözmek için çok doğru bilgiye ulaşamadım. Her yerde farklı şeyler söylendiği için şüphelerimden uzaklaştım.

•K18: Hocama ve diğer hocalara sorarım. Eğer cevap alamazsam ve tatmin olmazsam müftüye kadar giderim.

•K19: Meali açar bakarım. Güvendiğim insanlara bakarım.

•K24: Şüphelerimi çok kurcaladığımda iyi bir sonuca vardığımı düşünmüyorum o yüzden kurcalamam.

•K25: Evet şüphelerim oldu. Daha çok felsefeye başvurdum. Dini soruların cevaplarını ise daha çok hocalarımın, fetva hattından faydalandım.

Cevapları incelediğimizde hiç şüphesi olmayan yalnızca dört kişi olduğunu (2,7,8,9) ve bu dört kişiden ikisinin ayrıca Kur'an'ı anlamak için meal ya da tefsire başvurmam diyenler arasında olduğunu görüyoruz. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu sorularının cevaplarını gittikleri Kur'an Kursu hocalarından aldıklarını ve bu cevaplardan tatmin olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum hocalarının bilgilerine güvendiklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yine katılımcıların birkaçı (4,15,20,23) kaynak olarak internete başvurduğunu bildirmektedir.

1.2.12.Ölümden Sonraki Hayata Dair Görüşler

“Ölümden sonraki hayat sizin için korkutucu mu?” sorusuna verilen yanıtlar şöyledir:

•K1: Hayır, benim için ölmek Allah'a kavuşmaktır. Bugün ölüm satılabilir bir şey olsa hemen almak isterim.

•K3: Kişiler yaşamları ile cennet ve cehennemi bu dünyada hazırlarlar. Nereye gideceğimiz bellidir. O sebeple korkmam.

•K9: Ölümden değil, günahlarımdan korkuyorum.

•K12: Ölümden sonraki hayat için bir ümidim yok. Kim korkmaz ki cehennemden?

•K13: Belirsizlik benim için korku vericidir. Ancak ümidim korkumdan fazladır.

•K16: Korkarım. Allah bizi bize bırakmasın.

•K19: Hayır korkmam. İnsan nasıl yaşarsa öyle ölür.

•K22: Hiç ama hiç korkmuyorum. Ümitvarım.

•K23: İnsan bilmediği şeyden korkamıyor da. Tabi ki ümidim var. İyi bir insan olduğumu düşünüyorum.

•K24: Belki korkmam gerekir ancak korkmuyorum.

•K26: Korkmam ölüm Allah'ın emridir. Hepimiz bir gün mutlaka öleceğiz.

- K30:Hem korkarım hem ümitvarım.

Cevapları incelediğimizde yalnızca üç katılımcının (16,12,6) korktuğunu on iki katılımcının korku ve ümit arasında olduğunu geri kalan on beş katılımcının ümitvar olduğunu görmekteyiz.

1.2.13. D.İ.B'e Dair Görüşler

Mülakatımızda katılımcılar yönlendirilen bir diğer soru da gittikleri Kur'an Kurslarının bağlı olduğu Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik düşünceleri üzerineydi. Katılımcılara D.İ.B'in çalışmalarını yeterli bulur musunuz ve verdiği fetvalara güvenir misiniz? Sorusu yönlendirildiğinde verdikleri bazı cevaplar şu şekildedir:

- K1: Devlet izin verdiği kadar fetva verdiği için güvenilir görmüyorum. Fetva ve açık oturumlarına koltuk kavgasında olduklarını düşündüğüm için inanmıyorum.

- K4: Yeterli görmüyorum ve güvenilir bulmuyorum.

- K6: Daha eski tarihlere göre başkanlık çok daha iyi bir halde. Şimdi çok memnunum. Fetvalara da rahatlıkla güvenirim.

- K11: Ben çalışmalarını yerinde ve güvenilir bulurum. Verdiği fetvalar da benim için güvenilirdir. Şimdiye kadar aklımdaki tüm sorulara cevap aldığım bir kurumdur.

- K23: Daha çok çalışmaları lazım. Duruma göre fetva veriyorlar. Yönlendirilmiş bir kurum olduğunu düşünüyorum.

- K25: Başkanlığın çalışmalarını beğenirim ve güvenirim ancak yeterli görmüyorum. Verdiği fetvalar benim için güvenilir bir adrestir.

- K27: Hiçbir fetvasına güvenmiyorum. Çalışmalarını yetersiz görüyorum.

- K29: D .İ. B'in çalışmaları yetersiz olsa da güvenilirdir.

Bu verilere göre katılımcıların yarısının Diyanet İşleri Başkanlığına yönelik algısının güvenilir olduğu anlaşılmaktadır.

1.3. İbadetler Hakkındaki Görüşler

Bu alt başlıkta katılımcıların namaz, oruç, zekât gibi temel ibadetler hakkındaki görüşleri değerlendirilmiştir.

1.3.1. Kalp Temizliği ve İbadet İlişkisi Hususundaki Görüşler

Katılımcıların “Müslümanlıkta kalp temizliği ve ibadet etme arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz, iyi bir Müslüman olmak için farz ibadetler düzenli yapılmalı mıdır? Farz ibadetleriniz dışında nafil ibadetler de yapılmalı mıdır, yapar mısınız?” sorusuna verdiği cevaplara bakalım:

•K1: Kalbinin temiz olduğuna kimse kendisi karar veremez bunu yalnızca Allah bilir. Elbette farz ibadetlerin yerini hiçbir şey alamaz. İnsana bazen farz ibadetler yetmiyor ve nafil ibadetlere de ihtiyaç duyuyor yaratıcıya yakın olmak için.

•K5: Kalp temizliği ve ibadet etme arasında bir ilişki bulunur. Kalbi temiz olan kimse daha fazla ibadet eder ve ibadetlerinde daha içtendir. Farz ibadetler dinimiz için olmasa olmazımızdır. Nafil ibadetler de elimizden geldiğince yapılmalıdır.

•K7: İkisi arasında bir bağ vardır denilebilir ancak bir kişi benim kalbim temiz diyerek ibadet etmekten kaçınmamalıdır. Farz ibadetler dinimizin direğidir ve nafil ibadetler elimizden geldiğince yapılmalıdır.

•K11: Kalbin temiz olmazsa Müslümanlığı düzgün bir şekilde yapamazsın. İnsanın kalbi temiz olsa da farz ibadetleri yapmasa da olur kanaatindeyim ancak yine de yapsa daha iyi olur. Nafil ibadetleri elimizden geldiğince yapmalıyız.

•K12: İkisi arasında bir ilişki vardır. Farz ibadetler muhakkak yapılmalıdır ve nafil ibadetler de kaza borcumuz olduğu sürece en azından bir süre bekletilmeli kazalar yapıldıktan sonra nafil ibadetlere başvurulmalı.

•K13: İbadetin insan ruhunu dinginleştirdiğini düşünüyorum dolayısıyla kaostan kaçmak için ibadete yönelebilir. Ancak ibadet etmeden yalnızca kalp temizliği yeterli değildir. Farz ibadetler muhakkak düzenli bir şekilde yapılmalıdır. Nafile ibadetler elimizden geldiğince yapılmalıdır ve ben de yaparım zaman zaman.

•K16: Arada bir ilişki vardır kalp ibadetle temizlenir. Farz ibadetler fire vermemek üzere yapılmalıdır. Nafile ibadetler de fırsat dahilinde yapılmalıdır. Ve ben de yaparım.

•K17: Bence kalp temizliği ve ibadet arasında bir bağ yoktur. Her kalbi olan ibadet etmez ya da her ibadetini yapanın kalbi temizdir diyemeyiz. Farz ve nafile ibadetler yapılmalıdır.

•K20: İnsanda her şey bir parça et ile bozulur ya da düzelir o da kalptir kalbimizi temiz tutarsak her şey düzelir ancak kalbin temiz olması Müslümanlık için yeterli değildir Farz ibadetler ile birlikte nafile ibadetler de yapılmalıdır. Biz nafile ibadetlerimizi yaptıkça Allah da bizim eksiklerimizi ahirette tamamlayacaktır.

•K21: Normalde geleneksel bir kelime olmuş, benim kalbim temiz, ibadetimde yerimde, yani Allah beni ibadet etmiş gibi kabul ediyor. Böyle bir söylem oluşuyor ama böyle bir şey yok. Farzları yapalım ki, nafileye sıra gelsin. Nafile yapmaya çalışırım elimden geldiğince.

•K24: İki biribirinden farklı şeylerdir kalbi temiz diye ibadet etmemezlik yapmamalıdır. Farz ibadetler mutlaka yapılmalıdır. Nafile ibadetler de bir sayıya ulaşmak için değil de kalben ve isteyerek yapılmalıdır.

Cevaplara baktığımızda katılımcıların bir kısmı kalp temizliği ve ibadet arasında bağ kurarken bir kısmı kuramamıştır. Bu durumda katılımcıların eğilimi bu yönde diyemeyiz ancak katılımcıların biri (K11) dışında farz ibadetlerin mutlaka düzenli yapılması gerektiğini savunmuştur. Nafile ibadetler hususunda

ise bir katılımcı dışında (K12) dışında imkân dahilinde herkesin yapması gerektiğinde görüşündedirler.

1.3.2 İbadetler ve Allah İnancı İlişkisine Dair Düşünceler

Katılımcılar “İbadetleri tam yerine getirmeyen bir kişinin Allah inancı nasıldır?” sorusuna birbirinden farklı cevaplar vermiştir. Bazıları şöyledir:

•K1: Böyle kişilerin Allah ile arasındaki bağın zayıf olduğunu düşünüyorum.

•K3: İnansa dahi ibadet etmedikçe kişiler maneviyatını geliştiremez ve yol alamaz.

•K5: Bir kişi ibadetlerinde aksama olsa belki yapmasa dahi Allah inancı çok sağlam olabilir.

•K6: İbadetlerine bakarak Allah inancı yoktur diyemeyiz. Nefsine ağır geliyor olabilir.

•K8: Böyle insanların da Allah ile bağı vardır ancak ibadet edenlere göre daha zayıf bir bağıdır.

•K11: Kendimden örnek vermek gerekirse ibadetlerimi aksattığım oluyor ancak Allah inancımda bir zayıflık olduğunu düşünmüyorum.

•K13: İbadetlerini yerine getirmemesi bazen Allah ile olan bağı unutmaya sebep olabilir.

•K14: İbadetlerden uzaklaşması Allah ile olan bağının zayıflamasına sebep olabilir. Böylelikle daha rahat günah işler bir hale gelir.

•K16: Kişiden kişiye göre değişir. Kalbini açıp bilemediğimiz için bir yorum yapamayız.

•K18: İbadetimiz olmadan yalnızca temiz kalplilik ile yol alamayız.

•K20: Bazı insanlar ibadete dair şeyleri biz yapanlardan daha iyi biliyor ama yapmıyor bu insanlar günahkardır ancak açıkça inkâr ederse kafir sayılır

•K27: İbadetler nefis ile alakalıdır. İnançlar daha duygusal boyuttadır.

Cevaplar incelendiğinde katılımcılar ekseriyetle arada bir bağ olmadığını ibadet etmenin gerekli olduğunun bilincinde olduğunu ancak bazı durumlarda ibadet olmadan da inancın olabileceğini düşünmektedir. Katılımcılardan yalnızca beş kişi ise soruya cevap vermenin sağlıklı olmadığını inancın bilinemez olduğunu düşünmektedir.

1.3.3. Namaz ve Dindarlık İlişkisi Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların “Namaz kılmak dindarlık için önemli bir kriter midir?” sorusuna namaz kesin emirdir, gereklidir, önceliklidir şeklinde cevapladığı ve ihmal edilmemesi gereken bir ibadet olarak kabul ettiği görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların namaz kılmayı dindarlığın önemli bir bileşeni olarak gördüğünü söylemek mümkündür.

1.3.4. Zekat ve Dindarlık İlişkisi Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların tümü “Zekât vermek dindarlık için önemli midir?” sorusunu evet şeklinde cevaplamaktadır. Genel eğilim zekâtın İslam’ın şartı olması ile yakın alaka içerisinde ve zekatın bir emir olmasına dikkat çekilmektedir.

1.3.5 Farz ve Nafile Oruca Dair Görüşler

Katılımcılar “Ramazan orucu, nafile oruç tutar mısınız?” sorusuna ikili bir yaklaşım sergilerken Ramazan orucunu bir farz ve dindarlığın bir gereği olarak görmekte, nafile orucu ise yapılması gereken gönüllü bir ibadet olarak görmektedir.

1.3.6. Kadere İmana Dair Görüşler

Katılımcıların hepsi “Kadere inanır mısınız?” sorusuna evet cevabını vermiştir.

1.3.7. Doğal Afet ve İbadet İlişkisi Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların “Doğal afetlere ile dini kaidelere uymama arasında bir bağ var mıdır sorusuna verdiği cevapların bir kısmı ise aşağıda belirtilen gibidir:

- K1: Evet vardır. Allah her topluma hakkettiğini verir.
- K3: Aralarında bir bağ olduğunu düşünmüyorum.
- K6: Allah bizleri uyarmak için doğal afetleri gönderiyor ancak anlayamıyoruz ya da anladıklarımızı hemen unutuyoruz.
- K9: Allah isterse doğal afetleri verir istemezse vermez aralarında bir bağ aramak yanlış olur.
- K13: Aralarında bir bağ vardır. Bir yaratmanın ilahi gücün varlığını insan olarak müdahale edemediğini hatırlatıyor olabilir.
- K23: Bilemiyorum bu durum biraz şüpheli bir durum ne var diyebiliriz ne yok diyebiliriz.
- K25: Dini kaidelere uymadığımızda uyarı mahiyetinde olmasından ziyade tarihte bakıldığında bizden önceki kavimlerin helak olmasında doğal afetlerin etkili olduğunu görüyoruz.

Cevaplara baktığımızda on altı kişi ile yarıdan fazlasının doğal afetler ile kaidelere uymama arasında bir bağ görmediğini yalnızca bir kişinin ise bu konuda cevap vermekte çekimser olduğunu gözlemlemekteyiz.

1.3.8. İbadetlerde Bireysellik Hakkındaki Görüşler

Katılımcılar “Evinizde ibadetlerinizi cemaat şeklinde mi yaparsınız, bireysel şekilde mi?” sorusuna genellikle bireysel yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu cevaplara örnek vermek gerekirse:

- K2: Herkes kendisi yapar. Bireysel değildir.
- K3: Bireysel olarak yaparız ancak keşke cemaat şeklinde yapabilesek.
- K7: Yeterli sayıyı sağladığımızda cemaat şeklinde yaparız.
- K10: Ev halkının sayısı yeterli olmasa da cemaat oluşturmaya çalışırım. İnsanlara ikramlarda bulunur onları davet ederim ki evimde cemaat toplansın ibadet edilsin.
- K13: Her ikisini de yaparız.

•K18: Eşim varken iki kişi dahi olsa cemaat yapardık. Vefat ettikten sonra tek kaldım. Artık bireysel yapmak zorunda kalıyorum.

Katılımcılardan üçü (7,8,10) tüm ibadetleri cemaat ile yaptıklarını, yedisi ise (13,14,20,22,25,29,30) hem cemaat hem bireysel olarak ibadet ettiklerini belirtmiştir.

1.3.9. Dini Yayın Gruplarını Takip Etmeye Dair Görüşler

Katılımcıların “Dini yayın gruplarını takip eder misiniz?” sorusuna verdikleri cevaplar ise şöyledir:

•K1:24 saat D.İ.B’in radyo kanalı açıktır ve dinlerim.

•K4: Hayır etmiyorum.

•K9: Eskiden düzenli olarak takip ederdim ancak artık etmiyorum.

Hocaların değiştiğini düşünüyorum ve artık beni tatmin etmiyor

•K10: Takip ederim örnek vermek gerekirse geceleri okunan mukabeleleri dinler ben de takip ederim. Oldukça faydalı yayınlar olduğunu düşünürüm.

•K13: Her zaman olmasa da takip ederim.

•K20: Eğer boş bir vaktim varsa ve dinleneceksem mutlaka dini yayın gruplarını takip ederim.

•K23: Düzenli olarak takip etmem ancak televizyonda dikkatimi çeken bir program olduğunda izlerim.

Katılımcılardan yalnızca yedi kişi (2,4,5,7,9,11,19) dini yayınları takip etmediğini belirtse de çoğunluğa baktığımızda dini yayınlardan uzak durmadığını, sürekli olmasa da faydalandığını söyleyebiliriz.

1.4. Gündelik Hayat-Din İlişkisi Hakkındaki Görüşler

Bu başlık altında katılımcıların gündelik hayat ve din alanına ait düşüncelerini ele alan sorulara yer verilmiştir.

1.4.1. Dindarlık ve Örf-Adet İlişkisine Dair Görüşler

Bu başlığa ait ilk soru olan “Dindar insanlar örf ve adetlere uymak zorunda mıdır?” sorusuna verilen yanıtlara baktığımızda:

•K1: Kuran’ı Kerim toplumsal yaşamı düzenlemektir. Kuran’ın emirlerine uyunca toplumsal düzen de yerine getirilmiş olur. Örf ve adetler ile Kuran’ın hükümleri çelişki haline geldiğinde örf ve adetler değil Kur’an’ın hükümlerine uygun davranılmalıdır.

•K4: Hayır uymak zorunda değildirler.

•K7: Örf ve adetlerimizde bizleri yanlışla sürükleyen bir durum olmadıkça uygulanabilir. Ancak bir günah işin içine giriyorsa o uygulamadan vazgeçilmelidir.

•K9: Elbette uymalıdır. Örflerimizde dinimize aykırı bir durum olduğunu düşünmüyorum.

•K11: Dinin emirleri olduğu sürece örf ve adetlere ihtiyaç yoktur.

•K21: Örf ve adetlere herkes uymalıdır. Yalnızca dindarlar değil herkesin uyması gereken yazılı olmayan kurallardır.

Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda yalnızca üç kişinin örf ve adetlere uymayı zorunlu olarak atfettiğini geri kalan çoğunluğun ise dindar insanların örf ve adetlere yalnızca din ile çakışmadığı sürece uyabileceği görüşünde olduğunu gözlemlemekteyiz.

1.4.2. Tesettür ve Dindarlık İlişkisine Dair Görüşler

Bir diğer sorumuz ise “Bir insan tesettüre uygun örtünmese de ona dindar denilebilir mi? Sizce tesettür modası var mıdır? Bu moda ayak uydurulmalı mıdır?” Sorusudur. Verilen cevaplarımız ise:

•K1: Tesettür dinin tamamlayıcısıdır ancak kişi tesettürlü olmasa da elbette ki ona dindar diyebiliriz. Bir kadın şık ve temiz giyinmek ister ben de öyle ancak buna moda uymak değil fırsatları değerlendirmek diyebiliriz.

•K3: Tesettüre uymayan kişiye dindar dememiz bence uygun değildir. Allah'ın emrini açıkça inkâr etmiş demektir. Evet insanlar bir modaya kapılmış durumdadır ancak bu uygun değildir.

•K5: İnsanlar tesettüre uymasa da dindar denilir. Modaya uyulmasını uygun görmüyorum.

•K9: İnsan tesettürlü olmasa vücudunda Allah'ın emrettiği yerleri kapatsa elbette ki daha iyi ve güzel olur ancak tesettürlü değil diye dindar değil diyemem çünkü bu kalbi bir durumdur. Tesettürlü olduğu halde bunu bir moda aracı haline getirip sonra buna uymak uygun değildir.

•K10: Bir insan tüm ibadetlerini eksiksiz yapıp yalnızca tesettürsüz olabilir. Tesettür nefsi ile ilgili bir durumdur. Moda olup olmaması ise beni ilgilendirmez.

•K13: Evet dindar denilebilir ancak tesettürlü insanlarda daha fazla adanmışlık olduğunu düşünüyorum. Modayı uygun görmüyorum.

•K14: Bence tesettürlü olmayan insan çok dindar değildir. Ben de Tesettürlü değilim ve kendimi çok dindar görmüyorum. Moda hususuna gelecek olursak Müslüman değil süslüman diyebileceğimiz kardeşlerimiz var onların yaptıklarını kesinlikle doğru bulmuyorum. Moda uğruna tesettüründen taviz veren insanlara çok üzülüyorum.

•K19: Evet dindar denilebilir ikisi çok farklı şeylerdir. Tesettür modası olmaz olur mu elbette var ancak asla uygun görmüyorum.

•K21: Kendim tesettürlü değilim ancak kapanmak istiyorum ve bunun için nefsimle mücadele ediyorum. Allah içime sindirsin ve bana nasip etsin. Kapanıp daha dindar olmak istiyorum. Moda var ve buna uyanlar da var ancak ben uygun görmüyorum.

•K23: Ben tesettürlü değilim ancak namazımı kılıyorum, diğer emir ve yasaklara uymaya çalışıyorum. Kendimi çoğu tesettürlüden daha dindar görüyorum. Moda olduğunu gözlemliyorum ancak uygun görmüyorum.

•K24: Dindarlık insanın içinde ve kalbinde olan bir şey görünüşle ilgili olduğunu düşünmüyorum. Özellikle günümüzde sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte bir moda oluştu. Ben de tesettürlüyüm ve tek tip giyimi sevmiyorum. Bence moda var ve uyulabilir.

•K25: Tesettürlü olmasa da dindar diyebiliriz. Allah'ın bizim yasakladıklarını çiğnemediğimiz sürece moda uyulabilir.

•K27: Örtünmenin yalnızca bir şekil olduğunu düşünüyorum. Kurallara uyulduğu müddetçe moda uyulabilir.

•K29: Dindar denilebilir ancak dindarlığı biraz eksik olur. Modaya uymayı ise uygun görmüyorum.

Cevaplara baktığımızda yalnızca dört kişinin moda uyulabilir dediğini ancak bu kişilerin de kriter olarak dini kaidelere uymak gerektiğini belirttiğini görüyoruz ve yine katılımcıların bir kısmı tesettür ve dindarlık arasında bağ kurarken bir kısmının bunların ilgisiz olduğunu düşündüğünü görüyoruz.

1.4.3. Özel Gün ve Geceler Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların “Bir kişinin dindar olması için özel gün ve geceleri kutlaması gerekir mi?” sorusuna verdikleri cevaplara göz atalım:

•K1: Bu günler bizler için birer fırsattır. Kul cennetliğim dememeli her fırsatı değerlendirmelidir.

•K3: Bizler yılın her günü Müslümanız. Ancak özel gün ve geceleri de kutlamalıyız.

•K4: Özel gün ve geceleri kutlaması çok önemli bir kriter değildir. Kutlamasa da olur.

•K7: İnsanlar ibadetlerini yerine getirmese de en azından böyle geceleri değerlendirdiği için onun adına sevindiririm.

•K8: Özel gün ve geceler mutlaka kutlanmalıdır. Hatta cemaat olarak kutlamaya özen gösterilmelidir.

•K9: Özel gün ve geceleri kutlaması da diğer tüm ibadetleri gibi o ve Allah arasındadır. Bu konuda dindarlığı ile ilgili bir değerlendirme yapmam mümkün değil.

•K11: Bir kişi açıkça inkâr etmediği sürece bana göre dindardır. Özel günleri kutlaması bir kriter değildir.

•K13: Elbette kutlaması gerekir.

•K18: Kimse kutlamak zorunda değildir ancak kutlarsa elbette ki daha güzel olur.

•K21: Bence gerek yok dindar kişi zaten onu kutlaması gerektiğini bilir. Özel günlerde yapacağı ibadetleri yerine getirir.

•K23: Kutlamalıdır ancak bunu etrafına göstere göstere yapması uygun değildir.

•K25: Kutlamasa da olur ancak kutlarsa daha iyidir. Dinimizde Kur'an'da geçen Kadir Gecesi dışında kandil diye bir kutlama zaten yoktur. Kandil kutlama bizlere Osmanlı'dan kalma bir mirastır.

•K28: Dindar sayılır mı bilemem ancak ümit vericidir. İnancı olduğunu biliriz.

Katılımcıların verdiği cevaplara bakarsak genel çoğunluk kutlanılması gerektiği bunun dindarlık için önemli olduğu kanaatindedir.

1.4.4. Faiz Hakkındaki Görüşler

Günümüzün önemli problemlerinden biri olan faiz ile ilgili katılımcılara “Günümüz şartlarında faiz ile kazanç elde edilebilir mi? Ev almak, düğün yapmak gibi durumlarda faizli krediye başvurur musunuz?” Sorusu yönlendirildiğinde verilen cevapların bir kısmı ise şu şekildedir:

•K1: Eğer Allah bir şeye açıkça haram diyorsa mevzu benim için bitmiştir. Asla faiz ile kazanç elde etmem ve bulaşmam. Hatta davetli olduğum yerlerde o eve faizli kazanç girdiğini biliyorsam orada yemek yemem. Düğün gibi mevzularda da faizli krediye başvurmam çünkü bunlar hayat memet

meselesi olan kredi çekilmediği takdirde kişiyi ölüme sürükleyen durumlar değildir.

•K3: Faiz ile bir kazanç elde etmem asla ancak ev ve düğün almak gibi mevzularda başvurduğum oldu.

•K5: Kazanç elde edilmesi uygun değildir ancak krediye başvurmakta bir sorun olduğunu düşünmemekteyim.

•K6: Kazanç elde edilemez ama kredi kullanmak bana göre kesin olarak helal de değil haram da değil.

•K10: Faiz ateşten bir kazançtır. Kredi mevzusunda ise bazı insanlar ev alma gibi durumlarda kullanılabilir dese de benim içime sinmiyor ve başvurmuyorum.

•K12: Günümüzde çokça insan faiz ile kazanç elde etse de uygun değildir. Krediye de başvurmamız lazım ancak bunun kazan elde etmek kadar kötü olduğunu düşünmüyorum. Sonuçta biz değil banka faiz ile kar elde ediyor.

•K18: Tabi ki faiz ile kazanç haramdır ve böyle bir kazanç kabul edilemez. Ben ailemden faiz ile kazancı olan kişileri öldüğünde toprağın bile kabul etmeyeceğini öğrendim. Ben krediye başvurmam.

•K19: Asla kazanç elde edilemez ancak düğün yapma gibi durumlarda maalesef krediye başvuruyoruz. Bu devirde kim kime borç para verir ki.

•K21: Kazanç elde edilmez. Krediye de başvurmamalıyız. Ben başvurmadığım için otuz senedir ev alamıyorum ve kiracıyım.

•K22: Asla faiz ile edinilen kazanç kabul edilemez. Ben bir kere krediye başvurduğum ve sonrasında da çok zor ödedim. Keşke hiç böyle bir yola başvurmasaydım.

•K27: Bence kazanç elde edilebilir. Faiz ve katılım payı para politikası bence aynı işliyor. Krediye de başvurmada bir sıkıntı olduğunu düşünmüyorum.

Verilen cevaplara baktığımızda bir kişi dışında (27) faiz ile elde edilen kazançtan katılımcıların uzak durdukları ancak kendileri için mecburi olarak

tanımladıkları durumlarda istemeseler dahi krediye başvurabildikleri görülmektedir.

1.4.5. Haremlik-Selamlık Algısına Dair Görüşler

Günümüzde sıklıkla tartışılan haremlik selamlık algısı ile ilgili “Aile görüşmelerinde kadın erkek bir arada mı oturmalı yoksa haremlik selamlık mı oturmaları gerekir? Sorusu sorulmuştur. Cevapların bir kısmı ise şöyledir:

•K1: Kadın ve erkeğin sohbeti ve ilgi alanları farklıdır. Ayrı ayrı oturmaları daha iyi olur.

•K4: Birlikte oturmalarında bir sıkıntı görmüyorum.

•K6: Bu durumdan hiç hoşlanmasam da akrabalarımız geldiğinde birlikte oturuyoruz.

•K11: Biz ailecek bir arada oturmayı tercih ediyoruz.

•K13: Belli sınırlar içinde bir arada oturulabilir.

•K14: Bence bir arada oturmakta bir sıkıntı yok biz öyle tercih ediyoruz ancak misafirlerimiz ya da konuk olduğumuz yerdeki ev sahibi ayrı oturmak isterse de saygı duyuyoruz.

•K18: Kendi akrabamsa, kendi kanımdansa bir arada oturmakta bir sakınca görmem.

•K22: Ayrı oturulmalıdır, biz ayrı oturmayı tercih ediyoruz.

•K26: Alelade tabirle nikah düşmeyen kişilerle örneğin amcam, babam, dayımla bir arada otururum ancak diğer insanlarla bir arada oturmayı tercih etmem.

•K29: Elbette ki ayrı ayrı oturulmalıdır. Böylesi dinen daha uygundur.

Katılımcıların cevaplarında genellikle bir arada oturma da bir sıkıntı görmediklerini özellikle aile oturmalarında bir arada olmayı tercih ettikleri görülmektedir.

1.4.6. Makyaj Hakkındaki Düşünceler

Bir diğer soru ise “Makyaj yapar mısınız, sizce makyaj yapmak dinen uygun mudur?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

•K1: Bir kadının makyaj yapması palyaçoluktur. Önceden yapardım artık yapmıyorum.

•K3: Bariz dikkat çeken renkler ile makyaj yapmam, dinen uygunluğunu bilmiyorum ancak güzel de gözükme gerektiğini düşünüyorum.

•K4: Bence uygundur, Ben yaparım.

•K6: Hiç yapmadım ve uygun değildir.

•K8: Sadece evde yapabiliyorduk ama ben hiç yapmadığım için ona da ihtiyaç duymuyorum.

•K10: Uygun değil bence ben hiç yapmadım. Bir babam vardı ve ailem çok disiplinliydi büyüklerimiz çok dindardı bizi de öyle yetiştirdiler. Bir insan kendisi nasıl yetişiyorsa çocuklarını da öyle yetiştiriyor

•K11: Helal olan kişilere karşı yapılır. Onun dışında yapılmamalıdır.

•K13: Makyaj yaparım. Çok dikkat çekmemesi dinen gerekir çok abartılı olmadıkça bir sıkıntı olduğunu düşünmüyorum

•K16: Yerine göre bazen yapar bazen yapmam.

•K19: Abartılı olarak yapmak uygun değil daha çok gençken yapmak uygundur.

•K20: Uygun değildir. Ben gençken yaptım ancak daha sonra hiç yapmadım

•K23: Dinin uygun olmasa da yapınca kendimi iyi hissettiğim için yapıyorum.

•K24: Caiz olmadığını biliyorum ama alışkanlık maalesef ki özellikle kapalılıkta abartısını doğru bulmuyorum.

•K26: Uygun değildir. Allah'ın emrine karşı gelmektir. Ben hiç yapmadım. Yapana da yakıştı dersem onun dediğini desteklemiş olurum.

Allah'ın emrine karşı gelmiş olurum. Cenabı Allah yaratmış. Sen bir tırnak dahi yaratamazsın. Allah ne güzel yaratmış seni, sen de kalkar yine de makyaj yaparsan Allah'ın yaptığını beğenmiyorum demeye gelir.

Cevaplara baktığımızda caiz olmadığını bildiği halde makyaj yapmayı tercih eden yedi kişi (19,23,24,25,26,28,29) vardır. Diğer katılımcıların bir kısmı makyajın uygun olmadığını düşünerek yapmaktan kaçınmışlardır. Makyaj yapmanın uygun olduğunu düşündüğü için devam eden katılımcıların varlığı söz konusudur.

1.4.7. Dini Eğitim Hakkındaki Görüşler

“Çocuklarınıza dini eğitim verme konusunda hassas mısınız? Diye sorulduğunda alınan cevaplar şöyle:

- K1: bir çocuğa dini eğitim vermek daha anne karnında iken başlar.
- K6: Çok hassasım ancak şimdiki aklım daha önce olsaydı daha da dikkat ederdim. Şimdi torunlarıma dikkat ediyorum.
- K8: Elimden geldiğince hassas olmaya çalışıyorum.
- K9: Çocuklarım hoca olsun istiyorum. Çocuklarımı medreseye de yatılı okullara da gönderdim ama olmadı cumaya zor gidiyor.
- K12: Çok da hassas olduğum söylenemez. Şimdi vermeye çalışıyorum dini eğitim ama zaman çok geçti şimdiden sonra işe yarar mı bilemiyorum.
- K15: Evet çok dikkat etmeye çalışıyorum
- K18: Benim kendi çocuğum yok ancak elimden geldiğince yeğenlerime akrabalarımın eğitime vermeye çalıştım
- K22: Evet hassasım çocuklarımı hep hadislerle büyüttüm
- K24: Henüz çocuk sahibi değilim ancak güzelce anlatarak sıkmadan eğitim vermek gerekir.
- K27: Temel eğitimini veririm ancak hayatının kalanında seçimleri kendisine aittir

Verilen soruya iki kişi dışında (12,17) katılımcılar olumlu cevap vermiştir. Ailelerin dini eğitim konusunda hassas davrandığı söylenebilir.

1.4.8. Tokalaşmaya Dair Görüşler

Günlük hayatta her an karşılaşılabilecek bir durum olan tokalaşma ile ilgili “Kadın ve erkeğin tokalaşmasına nasıl bakarsınız?” sorusuna katılımcıların cevaplarına bakalım:

•K1: Ya tokalaştığımda karşı taraf bu bayanın eli nasıl güzel diye düşünürse? Ben tokalaşmam.

•K3: Musafaha dinimizde vardır

•K5: Dinen uygun değildir ancak bana göre pek sıkıntı yoktur.

•K7: Dinen uygun değildir ve ben tokalaşmıyorum.

•K8: Haramdır ama maalesef ayıp olmasın diye tokalaşmak zorunda kalıyorum karşı tarafın eli havada kalmasın diye

•K9: Nikah düşmeyen insanlarla evet tokalaşabilir ancak diğer kişilerle tokalaşmak iyi değil.

•K11: Benim için karşı tarafın zihniyeti ve nasıl olduğu önemli. Ben eğer tanıyorsam ve iyi bir insan olduğunu biliyorsam tokalaşıyorum onun dışında tanımiyorsam ve güvenmiyorsam tokalaşmıyorum. Aslında haram olduğunu biliyorum ama toplum öyle olduğu için mecburen yapıyorum

•K18: Erkekten erkeğe göre değişir tanıdık birisi ile tokalaşırım

•K21: Bana göre normal. Kardeşim gibi görürüm.

•K23: Ben çok zorunda kalmadıkça tokalaşmıyorum.

•K24: Meslek gereği ben tokalaşıyorum ve tokalaşmayanları sıkıntılı buluyorum.

Katılımcıların hemen hemen dörtte birini oluşturan yedi kişi için tokalaşmak bir sorun teşkil etmemektedir. Tokalaşmaktan rahatsız olup ayıp olur çekincesi ile yapan kişi sayısı ise fazladır. Katılımcıların tokalaşma hususunda bilinçli olsalar dahi toplum baskısına göre hareket ettiğini söyleyebiliriz.

1.4.9. Aile Planlamasına Dair Görüşler

Kendilerine yöneltilen “Rızık kaygısı ile aile planlamasına sıcak bakar mısınız?” sorusuna katılımcıların hepsi olumlu cevap vermiştir.

Aile planlaması konusunda olumlu görüşe sahip olan katılımcılara “Bir zorunluluk olmadan kürtaj yaptırır mısınız?” sorusu sorulduğunda ise tamamı olumsuz cevap vermiştir.

1.4.10. Dindarlık Boşanma İlişkisine Dair Görüşler

Katılımcıların “Dindarlık ve boşanma arasında bir bağ olduğunu düşünür müsünüz?” sorusuna cevapları hayır şeklindedir. Hepsi, bu ikisinin birbiri ile bir bağının bulunmadığını dile getirmişlerdir.

1.4.11. Alkole Dair Görüşler

“Alkol ve türevlerinin satıldığı yerde çalışmaya nasıl bakarsınız? Alkol tüketilen ortamda bulunur musunuz?” sorusuna verilen cevaplar ise şöyledir:

•K1: Kesinlikle çalışılmamalıdır. Kendim tüketmesem dahi tüketilen yerlerde bulunduğum oldu ancak böyle yerlerde bana uyku basar ve oturduğumdan da bir şey anlamam.

•K3: Zorda kalınıyorsa böyle bir yerde çalışmakta bir sıkıntı görmüyorum. Alkol tüketilen yerde de bulunuyorum isteyen istediğini içebilir beni ilgilendirmez.

•K4: Kendi emeğinin karşılığının kazandığı için çalışmakta bir sıkıntı yoktur. Tüketilen yerde bulunması da bence bir sorun teşkil etmez.

•K5: Satılan yerde çalışılmamalıdır. Daha önce böyle ortamlarda bulunsam da son iki yıldır bulunmuyorum.

•K8: Hayır çalışılmamalı hatta alkol satan yerlerden alışveriş de yapılmamalıdır. Böyle ortamlarda bulunmuyorum.

•K11: Böyle yerlerde çalışmak uygun değildir ancak insan mecbur olunca bulunuyor. Alkol satılan yerlerden alışveriş yapmam.

•K12: böyle yerlerde çalışılmamalı ve bulunulmamalı ancak bazen istemeden de olsa bulunabiliyorum.

•K15: Uygun değildir ancak İzmir’de yaşadığımız için mutlaka çevremizden dolayı bulunduğumuz oluyor.

•K18: Böyle yerlerde alışveriş yapılmamalı ve çalışılmamalı ama ben çalışırken patronlarım alkol tüketti. Onlara baştan söylemişim alkol servisini yapmayacağımı ve yapmadım da.

•K24: Böyle yerlerde çalışmak istemem ve tesettürlü olduğum için tüketilen yerlerde bulunmam.

Katılımcıların verdiği cevaplara baktığımızda genellikle tüketilen yerlerde bulunmadıkları, buldukları zamanlarda da bunu çok severek yapmadıklarını görmekteyiz. Tüketilen yerde bulunmasalar dahi satılan yerlerde çalışmayı rızık kaygısı sebebi ile uygun gören pek çok katılımcı olduğu görülmektedir.

1.4.12. Tüketilen Gıdaların Helallığıne Dair Görüşler

“Dışarıda tükettiğiniz gıdaların helallığını sorgular mısınız?” sorusuna verilen cevapların birkaçına bakalım:

•K1: Ekseri kendi yaptığım şeyleri tüketirim. Doğal olanları yemeye çalışıyorum.

•K4: Pek aklıma gelmez.

•K5: Zaman zaman sorgularım.

•K6: Bildiğim yerlerde yer içerim. Bilmediğim yerlerde yiyip içmekten uzak dururum.

•K10: Evet sorgularım.

•K18: Hiç ömrümde dışarıda yemek yemedim ancak evime aldığım gıdalara dikkat ederim

•K22: Elimden geldiğince sorgularım ancak zaman zaman unuttuğum olabiliyor.

- K24: Müslüman bir ülkede yaşadığım için sorgulamam.

Yalnızca dört katılımcı (4,23,24,30) hayır sorgulamam yanıtını vermiştir. Bu durumda yiyecek ve içeceklerin helallığı hususunda hassas olduklarını, Müslüman bir ülkede yaşanılrsa dahi titiz davranmaktan geri durmadıkları söylenebilir.

1.4.13. Eşin Dindar Olması Hakkındaki Görüşler

Yöneltilen bir diğer soru ise “Evlendiğiniz-evleneceğiniz kişinin dindarlığı sizin için ne kadar önemlidir?” sorusudur. Verilen bazı cevaplar ise şöyledir:

- K1: Çok önemli olması gerekirdi ama bunu geç anladım.
- K5: Önemliydi diyemem ama önemsiz de değildir.
- K6: Tabi ki çok önemlidir.
- K8: Evlendiğim zaman çok cahildim. O zaman dikkat ediyordum diyemem
- K14: Evliliğimde en önemsedığım husus buydu.
- K20: Çok genç evlendim o zaman da çok bilinçli değildim Allah a çok şükür eşim bilinçli ve dindar ancak şimdiki aklım olsa bir din adamı ile evlenirdim
- K24: Kendim kadar dindar olmasını isterim. Temel eğitimini almış ve Allah inancı olmasını isterim

Cevaplara baktığımızda katılımcıların tamamı eşlerinin dindar olması önemli bir nokta ancak 9 katılımcı bu noktayı evlenmeden önce fark edemediklerini daha sonrasında bunu anladıklarını belirtmiştir.

1.4.14. Kadınların Çalışması Hakkındaki Görüşler

İş hayatını ilgilendiren “Kadınların çalışması sizce uygun mudur?” sorusu sorulduğunda şu cevaplar alınmıştır:

•K1: Aile durumuna ve kadına bağlıdır. Kadının çalışma ortamı müsaitse çalışsın değilse çalışmasın.

•K3: Uygundur. Peygamberimizin eşleri de çalışmıştır.

•K4: Elbette uygundur.

•K6: Uygundur. Kendim de çalıştım. Kendini bildikten sonra Allah'ın izni ile bir şey olmaz.

•K8: Hayır değildir.

•K9: Mecbur kalmadıkça iyi görmüyorum ama mecbursa çalışsın. Hz. Hatice de tüccarlık yapmış

•K10: İhtiyacı varsa çalışabilir benim de eşim vefat etti. Ben çalışmak durumunda kaldım. Keyfi için çalışırsa ama haram olur.

•K11: Bilgim ve görüşüm farklı caiz değil deniliyor ama bence çalışmalıdır.

•K24: Bence caiz kadınların da erkekler kadar çalışma hakkı olduğunu düşünüyorum

•K25: Bence uygundur. Hz.Şuayb'ın kızlarının babalarına yardımcı olduğunu biliyoruz.

•K26: Kadınlar evlerinde kendi işlerini yapsalar daha iyi. Erkeklerin içinde çalışması uygun değil.

•K30: Kadınlar çalışmamalıdır bana göre.

Kadının çalışmasını yedi kişi (8,9,10,20,22,26,30) dışındakiler uygun görmüştür. Bazı katılımcılar ise çalışmaya şart olarak ortamın uygun olması gerektiğini koymuşlardır.

SONUÇ

Din ve dindarlık, tarih boyunca zamanın akışına yön vermiş en önemli kavramlardan ikisidir. Geçmişte çok farklı kültür ve yaşam biçimine sahip birçok toplum, zaman içerisinde dahil oldukları dinin içerdiği kültür ve yaşam tarzını benimseyerek yeni kimlikler edinmiş, yeni inançları ve dinsel kültürleri için başkaları ile kavgaya tutuşmuş hatta kendi geçmişiyle kavga etmiştir. Toplumlar için geçerli olan bu durum bireyler için de geçerli olup, dinin emir ve yasakları insanların kişisel hayatlarını düzenlemede en önemli referanslardan birisi olmuştur.

Dini inançların ve değerlerin bireyin kişiliğindeki tezahürlerinden birisi olan dindarlık kavramı, kişilerin kendisini dini emir ve yasaklar konusunda nasıl tanımladığı ile ilgili bir kavramdır. Dindarlığın birçok alt türünün olduğu belirtilmektedir. İnanç, fikir ve uygulamalar bakımından toplumun genelinden keskin bir şekilde ayrılanları ifade eden dindarlık biçimlerinin yanında kişinin popüler toplumsal değerlerle birleştirerek oluşturduğu dindarlık biçimleri de vardır. Bunların yanında duygu, inanç ve davranış esaslı dindarlık tiplerinin olduğu da görülmektedir. Neticede hangi türde olursa olsun dindarlık, kişinin dini algılamaya ve yaşama biçimidir ve din üzerinden başkaları ile kurduğu iletişime de ana şeklini veren olgudur. Bu nedenle toplumların ve toplumlar içindeki alt katmanların dindarlık algılarının doğru tespit edilmesi ve yönelimlerin net bir şekilde ortaya konulması önem taşımaktadır.

Öte yandan dindarlığın biçimlenişinde eğitim, çevre, kişisel özellikler, sosyo-kültürel faktörlerin etkili olması nedeniyle bu değişkenlerin ne şekilde etki ettiğinin de incelenmesi önem taşımaktadır. Türkiye’de dindarlık ve dindarlığa etki eden faktörler üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara benzer bir yapısı olan bu araştırma İzmir İli Bornova İlçesi’nde Kuran Kurslarına giden kadın katılımcılardan toplanan verilerle hazırlanmıştır.

Araştırmada sorular yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile katılımcılara yöneltilmiştir. Elde edilen veriler karma yöntemlerle analiz edilmiştir. Araştırmaya Bornova İlçesi'ndeki Kur'an Kurslarına giden 30 kadın katılımcı dahil edilmiştir. Araştırma örnekleminde elde edilen verilerin analizinde dindarlığın 3 ayrı alt alana ayrılması yoluna gidilmiştir. Birinci alt alan bireylerin dinin kendisi ve inançlar hakkındaki düşüncelerinden oluşurken ikinci alt alan ise dini emir ve yasakların amel kısmını oluşturan ibadetlerden oluşmaktadır. Her din ilahi olana inanmanın yanında dünya hayatının nasıl sürdürüleceği konusuna da el atar ve ortaya zaman içerisinde din-gelenek harmanlamasıyla günlük yaşam pratikleri çıkar. Üçüncü alan dinin günlük yaşamla ilişki ile ilgili olarak düzenlenmiştir.

Katılımcılardan elde edilen bulguların bir kısmı, verilen cevapların açık uçlu olması nedeniyle yoruma açık nitel bulgulardır. Bu nedenle bulguların yorumlanmasında bu hususa dikkat edilmiştir.

- Katılımcıların tamamı 18 yaş üzeridir. Katılımcıların yaş verileri, araştırma örnekleminin yaşamının olgunluk dönemi olarak tanımlanan dönemde olduğunu göstermektedir. Araştırma katılımcılarının İzmir'de ikamet sürelerine ilişkin verilere göre katılımcılar, ortalama olarak 29,4 yıldır İzmir'de ikamet etmektedir.
- Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığı zaman, katılımcıların 11'inin üniversite seviyesinde, 5'inin lise eğitimi aldığı, 2'sinin ortaokul seviyesinde, 7'sinin ilköğretim seviyesinde eğitim aldığı, geri kalan 2 kişinin okur yazar olduğu, 3 kişinin ise hiç eğitim almadığı görülmektedir.
- Araştırmaya katılanların 5'i bekar, 20'si evli, 5'i ise boşanmıştır.
- Katılımcıların meslek bilgilerine bakıldığı zaman, veri toplanan örneklemin 30 katılımcıdan 20'si ev hanımıdır.

- Katılımcıların 19’u dini eğitimini aile çevresinden alırken 8’i Kuran Kursu/ Dini eğitim veren kurumlardan, kalan 3’ü ise resmi kurumlardan almıştır.
- Katılımcılara dindarlık düzeyini tespit etmek üzere yöneltilen sorulara verilen cevaplar incelendiğinde araştırma örnekleminde katılımcıların pek çoğunun kendisini “orta” seviyede dindar olarak tanımladığı görülmektedir.
- Sorulan sorulara aldığımız cevaplarda katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an ile birlikte mutlaka hadisi şeriflerin de gerektiği, Kur’an’ı Kerim’in değiştirilemez olduğu, meleklerle inanma, İslamiyet’i tebliğ etme gerekliliği paydasında birleşmişlerdir.
- Elde edilen verilerden biri de alimlere karşı genel olarak bir güven durumu söz konusu iken bazı katılımcılarda güven kaybına kadar giden bir sarsılma durumu mevcuttur. Yine bir başka başlık olan tarikat mensubiyeti hakkında ise az sayıda da olsa insanların bir tarikata bağlandıkları ancak bunu gerekli görmedikleri, ibadetlerinde bireyselliğe yönelenlerin tarikat mensubiyetine daha soğuk baktıkları anlaşılmaktadır.
- Katılımcıların çoğunluğu insana insan olduğu için değer verirken, tümü için insanların milliyeti ,değer verme ve arkadaş olma hususunda bir önem taşımamaktadır.
- Dini içinde bulunduğu çağa göre yaşamalıyız fikrini savunan katılımcıların diğer sorulara verdiği cevaplardan faize başvurma, tesettür, makyaj yapma gibi hususlarda daha esnek davranması dikkat çekmektedir. Bu durum katılımcıların bazı durumlarda inançlarında değişiklik olmasa dahi uygulananışında farklılıklara gittiğini göstermektedir.
- Katılımcıların büyük bir çoğunluğu din ile ilgili sorularının cevaplarını gittikleri Kur’an Kursu hocalarından aldıklarını ve bu cevaplardan tatmin olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum hocalarının bilgilerine güvendiklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

- Katılımcıların büyük çoğunluğu farz ibadetlerin düzenli yapılmasını savunurken aynı hassasiyeti nafile ibadetlerde imkan koşuluına bağlamışlardır.
- Cevaplar incelendiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun inanç ve ibadet arasında bir bağ olmadığını savunurken ibadet etmenin gerekli olduğunun bilincinde olduğunu ancak bazı durumlarda ibadet olmadan da inancın olabileceğini düşünmektedir.
- Katılımcıların tümü namaz zekat ve oruç ibadetini gerekli görürken çoğunluğun ibadette bireyselliğe yöneldiği sonucuna varılmaktadır.
- Katılımcıların dinin kendisi ve dini inançlar konusundaki düşünce ve tutumu ile ibadetler ve gündelik yaşam konusundaki düşünce ve tutumu farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgulara göre katılımcılar din ve inanç konusunda daha katı bir tutum sergilemekte, ibadetlerin farz olanları için de bu katılık devam ederken nafile ve benzeri ibadetler için ise, olmasa da olur ama olması da kişinin dindarlığına katkı sağlar yaklaşımındadır. Günlük yaşama gelince, katılımcılar ilk iki konudaki katılığı günlük yaşam konusunda göstermemekte, günün koşullarının gereği ile din ve dindarlığı kendi içlerinde bir şekilde uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır.
- Araştırma grubunun makyaj, tesettür, tesettür modası, tokalaşma, aile planlaması, çalışma, faiz, alkol gibi günlük hayatla ilişkisinin bulunduğu konularda kesin sınırları olan ifadeler kullanmaktan kaçındıkları görülmektedir. Hatta katılımcıların sorulara verdikleri cevaplardan bu olgulara gündelik hayatın ve zamanın bir gerekliliği olarak anladıkları ve bu nedenle bunları onayladıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Acar, N., Yıldırım, İ. ve Ergene, T. (1996). Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 45-56.
- Akbaba, O. (2017). *Kent Yaşamında Çalışan Kadının Din Algısı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Akdoğan, A. (2012). Kültür ve Din. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçioğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* içinde (ss. 437-451). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akkuş, H.A. ve Uçar, R. (2018). Dindarlık Tipolojileri Bağlamında Türk Toplumunu, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 12(24), 115-139.
- Altun, R. (2015). Dindarlık ve Depresyon İlişkisi, *International Journal of Humanities and Education*, 1(1), 15-42.
- Altun, R. (2015). *Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsizim İlişkisi (Sinop Örneği)*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Sinop Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Arslan, M. (2002). Dinsel Boyutluluğun Sosyolojik Bağlamı: Faktör Analitik Bir Çalışma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(1), 161-186.
- Arslan, M.(2006). Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: “Yeni Çağ” İnanışları Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(11), 9-25.
- Arvas, F. ve Hökelekli, H. (2017). Dindarlık ile Evlilik Doyumu ve Evlilikte Sorun Çözme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34), 129-160.
- Ateş, S. (1979). Kur’anı Kerim’de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 221-286.
- Aybey, S. (2015). Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Nedenleri (Ege Bölgesi Örneği). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (4), 104-126.

Aydın, M. Ş. (2008). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu* (No. 754). DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *BEÜ SBE Dergisi*,7(1), 231-274.

Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 206-231.

Bener, M. (2011). *Dindarlık – Eş Seçimi İlişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Beyaz, R. (2018). Dindarlık ve Hedonik Tüketim İkilemi: Dini Kaideler Hazza Dayalı Tüketimi Engeller mi?. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(30), 4149-4168.

Beyaz, R. ve Kaldık, B. (2018). Üniversite Gençliğinde Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 622-632.

Bilge, E.Z. (2013). *Liseli Gençlerde İç ve Dış Güdümlü Dindarlık ve İyilik Algıları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bilgin, A. (2014). Din, Didar, Dindarlık;Özeleştirel Bir Değerlendirme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 75-84.

Cebeci, S. (1996). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* . Ankara:Akcağ.

Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Bilimname Düşünce Platformu XXVII*, 2, 59-88.

Çekin, A. (2014). Kur'an Kurslarına Giden Kadınların Dindarlık Algıları: Normatif ve Popüler Dindarlık Üzerine Nicel Bir Çalışma. *Ekev Akademi Dergisi*, 18 (58), 523-536.

Çelik, C. (2004). Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik, Ziyaret Fenomeni Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 211-239.

Çelik, C. (2002). *Şehirleşme Ve Din*, Konya, Çizgi Kitapevi.

Çiftçi, A., Wuthnow, R. ve Berger, P. (2002). *Din ve Modernlik, Toplum Bilim Yazıları*. Adil Çiftçi (Çev.), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Coştu, Y. (2009). Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım “Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 119-139.

Coştu, Y . (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme,. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* , 117-140 .

Çubukçuoğlu, M.E. ve Haşiloğlu, S.B. (2012). Dindarlık Olgusunun Satınalma Davranışı Faktörleri Üzerinde Etkisi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-18.

Dağcı, A. (2014). *Pozitif Psikoloj Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dağcı, A. ve Kartopu, S. (2014). Mesleki Tükenmişlik İle Dindarlık Eğilimi Arasındaki İlişki Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(8), 365-383.

Demirkanoğlu, Y. (2017). Muhafazakar Düşüncede Kadının Toplumsal Konumu. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(34), 285-305.

DİB (2009) ,Din Eğitiminde Çağdaş Vizyon ve Dönüşüm,Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

Erkan, E. (2014). Türkiye’de Dindarlığın Tespiti İle İlgili Çalışmalar ve Tahkiki Dindarlığın Ölçülmesiyle İlgili Öneriler. *Ekev Akademi Dergisi*, 18 (60), 125-140.

- Erkol, M. (2015). Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçüsü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 131-161.
- Fişek, G. O. (1990). Cinsiyet Konumu ve Psikoloji: Eleştirel Bir İnceleme. *Toplum ve Bilim*, 50, 73-84.
- Geertz, C. (2001). *Gerçeğin Ardından: Bir Antropoloğun Gözünden İki İslam Ülkesinin Kırk Yılı*. Ulaş Türkmen (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Glock, C. Y. (1998). *Dindarlığın Boyutları Üzerine*. M. Emin Köktaş (Çev.). Din Sosyolojisi. Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş (Der.), İstanbul: Vadi Yayınları.
- Günay, Ü. (1999). *Kenti ve Çevresinde Dini Hayat*. Erzurum: Erzurum Kitaplığı.
- Günay, Ü. (2000). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü. (2003). Türk halk dindarlığının önemli çekim merkezleri olarak dini ziyaret yerleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 5-36.
- Günay, Ü. (2006). *Dindarlığın Sosyolojisi, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Adana: Karahan Kitabevi, 1
- Güneş, A. (2004). Kur’an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(21), 149-183.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Lambert, N. ve Dollahite, D. (2006). How Religiosity Helps Couples Prevent, Resolve, and Overcome Marital Conflict. *Family Relations*, 55, 439-449.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din*. Ali Coşkun ve Fuat Aydın (Çev.), İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kara, B. ve Doğan, S. (2018). Türk Aile Yapısında Boşanma Nedenleri: Aksaray İli Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 48-66.

- Karakaya, S. (2008). *Dindarlık ve Kişilik Arasındaki İlişki, Allport ve Fromm'un Karşılaştırmalı Analizi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karayigit, N. (2017). Sosyo-Ekonomik Düzeyin Psiko-Sosyal Gelişim ve Dindarlığa Etkileri. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 119-133.
- Karaşahin, H. (2008). Din sosyolojisinde dindarlığın ölçülmesi problemi üzerine bir araştırma, AÜİFD XLIX, sayı: I 191-200, 465-478.
- Karaşahin, H. (2006). Gördes ve Çevresinde Dini Hayat. (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 8
- Karşlı, N. (2017). Gençlerde Özsaygı-Dindarlık İlişkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 16-46.
- Karşlı, N. (2011). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kavas, E. (2013). Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum. *Akademik Bakış Dergisi*, 38, 1-20.
- Kavun, Y. (2016). *Ergenlerde Dindarlık ve İnsani Değerler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kaya, A. (2018). Geleneksel Dini Otoritelerde Dindarlık Anlayışı (Diyarbakır Medreseleri Seydaları Örneği). *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 68-91.
- Kımtır, N. (2008). Üniversiteli Gençlerde Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 39-60.
- Kızılgeçit, M. (2016). Dindarlık Üzerine Meta-Analitik Bir Çalışma Doğu Karadeniz Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1143-1163.

- Koç, M. (2010). Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
- Köroğlu, C.Z. (2014). Tüketim Kültürü ve Din olgusu Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(15), 85-120.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Kurtulan, M. ve Kararımak, Ö. (2015). Ölüm Kaygısı, Tinsellik, Dindarlık Eğilimi ve Varoluş Kaygısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(2), 163-187.
- Küçükşen, K. (2011). *Dini Motivasyonlu Ekonomik Organizasyonlarda Yaşanan Olumsuz Tecrübelerin Din Algısı Üzerindeki Etkileri (İslami Holding Yatırımları Üzerine Bir Araştırma)*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Lambert, N. M., & Dollahite, D. C. (2006). How religiosity helps couples prevent, resolve, and overcome marital conflict. *Family Relations*, 55(4), 439-449.
- Mehmedoğlu, A.U. (2006). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği). *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 30 (2006/1), 133-167.
- Ok, Ü. (2011). Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 528-549.
- Okutan, N. ve Sunal, A. (2010). Romantik İlişkilerde Bağlanım: Dindarlık Algısı ve Romantik İlişkilerle İlgili Kalıp Yargılar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(26), 80-88.
- Okumuş, E. (2005). *Gösterişçi Dindarlık*. İstanbul: Ark Kitapları.
- Okumuş, E. (2014). Din Ve Sosyalleşme. *Electronic Turkish Studies*, 9(11).
- Ongan, N. (2008). İslam Ekonomisinde Bölüşüm. *Çalışma ve Toplum*, 4, 213-238.

Oruç, E. ve Kurt, A. (2009). Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 Yıllarında Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Talebinin Nedenleri. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 299-325.

Özbolet, A. (2017). Postmodern Dünyada Din: Yaygınlaşan Dinsellik, Yüzeyselleşen Dindarlık. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 265-278.

Özcan, Z. (2016). Empati ve Dindarlık Arasındaki İlişki. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2758-2781.

Peker, H. (1986). Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 100-105.

Sencer, E. (2017). İktisat ve Din İlişkisi: Literatür Değerlendirmesi Zihinsel Arka Plan ve Kurgu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 927-944.

Sezen, Y. (1993). *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Subaşı, N. (2002). Türk(iye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler. *İslamiyat*, V(4), 17-40.

Şentepe, A. ve Güven, M. (2015). Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(31), 27-44.

Taş, K. (2010). Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 47-62.

Taş, K. (2006). Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, 175-206.

Tokur, B. (2014). Dindarlık Sorunu: Psikolojik Bir Tahlil, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 257-279.

Tosun, C. (1997). Yetişkinler Din Eğitimi: Mahiyeti, İmkanları ve Problemleri. *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*.

Turan, Y. (2018). Dindarlık Benlik Saygısı ve Sosyal Medyada Benlik Odaklı Doyumlar, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 624-650.

Uysal, V. (1995). İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma. *İslami Araştırmalar*, 8(3-4), 263-271.

Yapıcı, A. (2002). Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 75-118.

Yapıcı, A. (2018). Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur mu, Kusur mu?, *Turkish Studies*, 13(2), 79-106.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2018). Yaygın ve Yetişkin Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursları ve Dindarlık. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(12), 65-86.

Wuthnow, R. (2002). Religious involvement and status-bridging social capital. *Journal for the scientific study of religion*, 41(4), 669-684.

<https://www.diyamet.tv/diyanete-bagli-kuran-kurslari>